

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, завідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, завідділу оперативної інформації, Т. Дубас, канд. наук із соц. комунікацій, завідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова.

Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviap.gov.ua.

Ідентифікатор медіа R30-01101

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 19 2024

ЗМІСТ

Коротко про головне

Звернення Президента України В. Зеленського3

Аналітика

Політичні акценти

Закіров М.

Політичне турне Президента України В. Зеленського до європейських країн: відомі результати та оцінки експертів.....4

Потіха А.

Візит Президента України В. Зеленського до Хорватії та участь у саміті Україна – Південно-Східна Європа11

Тарасенко Н.

Візит до України Генерального секретаря НАТО М. Рютте: підсумки і значення в оцінках експертів.....17

Аулін О. Річниця нападу ХАМАС на Ізраїль: перебіг конфлікту і поточні результати.....	24
---	----

Економічний ракурс

Кулицький С. Техніко-економічні аспекти розвитку військово-промислового комплексу у світі та Україні в умовах повномасштабної війни (Продовження. Початок у № 18)	30
--	----

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України.....	38
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	41
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	53
Наукові видання НАН України.....	56
Нагороди і відзнаки.....	58

До уваги держслужбовця

Блиндарук С., Штих П. П. Загребельний. До 100-річчя від дня народження.....	60
--	----

Коротко про головне

Звернення Президента України В. Зеленського

«Бажаю здоров'я, шановні українці, українки!

Коротко про цей день. Тривала доповідь Головкама Сирського – фронт і особливо Покровський напрямок. Курська операція та наше бачення подальших дій на плацдармі.

Провів Ставку. Кілька питань. Серед головного була доповідь розвідок – Служби зовнішньої розвідки та ГУР щодо намірів росіян на осінь – зиму. Все доволі детально. Фактично включення у війну Північної Кореї. Також – відносини Росії з деякими іншими країнами, які, на жаль, інвестують у затягування війни. Також – зовнішньополітичний напрямок: наші відносини з партнерами та вірогідні кроки, які можуть допомогти нам оборонятись і попри все досягати результату. Я дякую розвідці, усім залученим спеціалістам за повну картину. У відповідь дав конкретні завдання Силам оборони, Силам безпеки, уряду та нашим дипломатам. Хоч би хто допомагав Росії, будемо реагувати так жорстко, як треба для захисту України. Буде й відповідна наша робота з партнерами, щоб російські наміри не спрацювали. І це можливо. Саме так і буде.

Сьогодні ж була доповідь віцепрем'єр-міністра Стефанішиної про перемовини у Вашингтоні та інших столицях на рівні команд щодо геополітичного пункту Плану перемоги. Працюють військові на своїх рівнях з нашими партнерами щодо воєнних пунктів. Цього тижня ми представимо всім партнерам у Європі нашу стратегію примусу Росії до справедливого завершення цієї війни. Звичайно, План перемоги буде представлений публічно. Причому вже разом із тим першим реагуванням, яке ми отримали від партнерів. І нам усім в Україні справді потрібна максимальна підтримка.

І ще одне.

Була доповідь О. Камишіна щодо нашого виробництва, виробництва вітчизняного, та постачання в армію. Станом на сьогодні є вже мільйон дронів, які були закуплені за державний кошт та поставлені на фронт. І це тільки те, що робить держава. Є також постачання від волонтерів, від усіх, хто підтримує. Я хочу подякувати кожному й кожній, хто робить нашу армію технологічною: усім українським виробникам, усьому нашому державному сектору, усім партнерам, які вкладаються у виробництво дронів в Україні. Ми будемо й надалі нарощувати це постачання, і головне, щоб технологічний розвиток допомагав нам берегти життя наших воїнів.

Дякую всім, хто з Україною!

Слава Україні» *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2024. – 14.10).*

Аналітика

Політичні акценти

М. Закіров, заввідділу СІАЗ НБУВ

Політичне турне Президента України В. Зеленського до європейських країн: відомі результати та оцінки експертів

Минулий тиждень за розкладом міжнародних подій мав зайняти важливе, а за деякими прогнозами, виключне значення для подальшого розвитку взаємодії партнерів України. На 12 жовтня було заплановане чергове засідання у форматі «Рамштайн», на якому планувалося обговорення мирного плану Президента України В. Зеленського за участі Президента США Д. Байдена та голів західноєвропейських країн, а також прийняття важливих рішень у сфері посилення підтримки України і її обороноздатності. Проте природа в сукупності з фактором президентських виборів у США, що насуваються, внесли свої корективи. Ураган «Мілтон», який, за прогнозами, мав стати найсильнішим ураганом у США за останні 100 років, у ніч проти 10 жовтня накрив штат Флорида та спричинив масштабні руйнування. Незважаючи на проведену попереджувальну евакуацію понад 5 млн мешканців штату, у той же день влада Флориди повідомила про 16 загиблих. За попередніми підрахунками, матеріальні збитки від урагану сягнули 50 млрд дол. У цих умовах цілком очевидним кроком стала відмова Д. Байдена від поїздки до Європи. Особливої ваги таке рішення набуває в передвиборчий період. Хоча Д. Байден і не бере участі в перегонах, але його від'їзд сповна використала би команда Д. Трампа для критики суперників демократів та їхньої кандидатки К. Гарріс.

Ось таким чином задалегідь запланований важливий захід довелося скасовувати. Проте ситуація не дає можливостей для відтермінування, і тому українське керівництво оперативно зробило корективи в плани міжнародних контактів – Президент В. Зеленський одразу після завершення саміту Україна – Південно-Східна Європа здійснив ряд візитів до провідних країн Західної Європи, де обговорив важливі питання з очільниками країн та зустрівся з Папою Римським Франциском.

Турне європейськими країнами Президент України В. Зеленський розпочав вранці 10 жовтня з Великої Британії. На зустрічі з Прем'єр-міністром Сполученого Королівства К. Стармером обговорювався «план перемоги». У той самий день Прем'єр-міністр Великої Британії також приймав Генерального секретаря НАТО М. Рютте. Вітаючи М. Рютте, К. Стармер зазначив, що вони з В. Зеленським «провели весь ранок, обговорюючи план перемоги». М. Рютте у свою чергу зазначив, що «йдеться про Україну, але

також про захист Заходу та про те, як ми залишаємося в безпеці» ([URL: https://www.pravda.com.ua/news/2024/10/10/7479064](https://www.pravda.com.ua/news/2024/10/10/7479064)).

Отже, у котре було підкреслено, що Україна перебуває на вістрі глобального протистояння демократичного світу авторитарній навалі, яка все більше демонструє екзистенційну загрозу цілому світу. Єдиним шансом відстояти цінності цивілізації залишається спільна протидія ворогу, що було підкреслено під час зустрічей. «Зустрівся з Прем'єр-міністром Великої Британії К. Стармером і Генеральним секретарем НАТО М. Рютте. Ключові теми наших перемовин – євроатлантична інтеграція та військове посилення України. Саме це створить найкращі умови для відновлення справедливого миру», – поінформував Президент України В. Зеленський ([URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3914869-zelenskij-na-zustrici-zistarmerom-i-rutte-govorili-pro-vijskove-posilenna-ukraini.html](https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3914869-zelenskij-na-zustrici-zistarmerom-i-rutte-govorili-pro-vijskove-posilenna-ukraini.html)).

У той самий день, 10 жовтня, Президент України В. Зеленський прибув до Парижу, де зустрівся з французьким лідером Е. Макроном. Під час зустрічі Е. Макрон запевнив В. Зеленського, що Париж продовжуватиме підтримувати Київ: «І тут я хочу ще раз заявити про підтримку Францією українського спротиву перед обличчям російської агресивної війни. Це був важливий момент. Для нас також важливим кроком була можливість обговорити з Президентом майбутні тижні та місяці, а також військову й дипломатичну роботу». Водночас В. Зеленський наголосив, що Україна не розглядає припинення вогню в обмін на гарантії Заходу: «Це не є темою наших дискусій, жодних перемир'їв, ми не хотіли про це говорити. Я бачив у ЗМІ щось таке. Росія багато працює зі ЗМІ, з цією інформацією, тому тут усе зрозуміло», – підкреслив він. Український лідер також додав, що сподівається на підтримку Франції, адже військові вже відчувають дефіцит обладнання. «На сьогодні в нас недостатньо наших безпілотників для далеких дистанцій, тому ми шукаємо кошти на внутрішнє виробництво, а також певний дозвіл від наших партнерів», – поінформував В. Зеленський. Зазначено, що однією з тем, які обговорювали два лідери, став дозвіл на використання «певних боєприпасів на великі відстані» ([URL: https://espresso.tv/svit-zelenskiy-pribuv-do-frantsii-6707d9b4e9797](https://espresso.tv/svit-zelenskiy-pribuv-do-frantsii-6707d9b4e9797)).

Спостерігачі відзначили також, що під час зустрічі обговорювалися питання підготовки чергового саміту миру, про який ідеться майже від часу проведення першого у Швейцарії. Зокрема, ця тема піднімалася на зустрічі із журналістами після проведення переговорів. «Наступний саміт миру має відбутися. У листопаді план буде вже “на столі” – а дати я не знаю. Думаю, зараз ніхто її не знає. Але ми будемо готувати все так, як вирішили. На початку листопада план вже буде, з усіма деталями», – наголосив В. Зеленський на зустрічі із журналістами. Водночас Е. Макрон наголосив, що в жовтні відбудуватимуться різні тематичні конференції стосовно пунктів української «Формули миру». За його словами, Франція організовує одну таку зустріч 17

жовтня – щодо ядерної безпеки (URL: <https://espresso.tv/svit-zelenskiy-pribuv-do-frantsii-6707d9b4e9797>).

Крім політичних питань, на зустрічі президентів Франції та України обговорювалися питання практичної взаємодії в оборонній сфері. Зокрема, було зазначено, що країни працюватимуть над створенням спільних виробничих потужностей для оборонної промисловості. В. Зеленський наголосив на важливості розширення промислової бази для виробництва дронів, снарядів і бойової техніки, що перевищує можливості державного фінансування. «Наша промислова база здатна виробляти значно більше дронів, більше снарядів, бойової техніки, ніж дають змогу це робити фінансові спроможності нашої держави. Але водночас є багато партнерів, які з об'єктивних причин не можуть допомогти постачанням зброї: не мають своєї, але здатні допомогти нам з фінансуванням, – зазначив В. Зеленський. – Вже працює данська модель, коли уряди держав-партнерів залучають інвестиції у виробництво зброї, а нову, французьку модель ми розглядаємо як можливість залучати інвестиції у створення саме нових виробництв. Дуже розраховуємо на цей результат для України, і це персональне завдання для міністра оборони, для Мінстратегпрому – забезпечити виконання всіх наших домовленостей» (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/zelenskiy-zayaviv-pro-robotu-nad-ukrajinsko-francuzkim-virobnictvom-zbroji-50458026.html>).

Візитом до Парижу насичений день 10 жовтня не завершився. Президент України В. Зеленський прибув до Італії, де була запланована зустріч із Прем'єр-міністром Італії Д. Мелоні, а 11 жовтня – з Папою Римським Франциском. Останнього разу Франциск бачив українського Президента в кулуарах саміту G7 на півдні Італії влітку цього року. Вони також зустрічалися у Ватикані в грудні 2023 р. (URL: <https://suspilne.media/855485-prezident-zelenskij-pribuv-do-italii>). Отже, на думку спостерігачів, за своєю насиченістю жовтнєве європейське турне Президента України має безпрецедентний характер. Звісно, що буремні часи потребують нестандартних рішень і зустрічі голів держав, які у звичайних умовах потребували довготривалої підготовки із залученням величезних команд, готуються та проводяться з недосяжною раніше швидкістю.

У Римі Президент України В. Зеленський зустрівся з головою Ради міністрів Італії Д. Мелоні. Глава Україна представив «план перемоги» та подякував Д. Мелоні й команді італійського уряду за увагу до плану, його пунктів та української стратегії. В. Зеленський і Д. Мелоні домовилися далі працювати на рівні команд, щоб якнайшвидше створити умови для миру. «Мета нашої підтримки полягає в тому, щоб поставити Україну в найкращі умови для того, щоб вона сіла за стіл переговорів про мир. Мир, як я вже неодноразово говорила, не може означати капітуляцію, як багато хто боягузливо пропонує», – наголосила голова Ради міністрів Італії. Президент України поінформував про обстановку на фронті та загальну ситуацію у війні, а також подякував Італії за безпекову допомогу, зокрема за системи ППО.

Лідери обговорили підготовку нового пакета підтримки. «Ми приділили сьогодні особливу увагу економічному пункту нашого плану перемоги – це те, що стосується спеціальних економічних можливостей в Україні та критичних ресурсів, які точно не мають опинитися під російським контролем», – додав В. Зеленський (URL: <https://i-vin.info/news/prezident-ukrayini-predstaviv-plan-peremogi-liderci-italiyi-10329.html>).

Як і було заплановано, під час візиту до Італії Президент України В. Зеленський відвідав Ватикан, де зустрівся з Папою Римським Франциском. Сторони провели 35-хвилинну приватну зустріч в Апостольському палаці. Після зустрічі Франциск подарував В. Зеленському художню роботу – бронзову квітку з пташкою та гравіюванням «Мир – крихка квітка». Натомість В. Зеленський подарував понтифіку картину олією із зображенням дитини в зруйнованій російською агресією Бучі. Також із Франциском зустрівся очільник Української греко-католицької церкви Святослав (Шевчук). Як цитує Vatican News, голова УГКЦ просив Папу Римського про голос на захист українських цивільних, особливо напередодні зими. «Папа обіцяв, що він робить все для того, щоб війна в Україні закінчилася. Папа мені пообіцяв, що він є по нашій стороні, що він є з Україною, і, очевидно, запевнив, що буде за Україну молитися», – зазначив він (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelensky-papa-rymskyi/33155070.html>).

Останнім пунктом візитів Президента України В. Зеленського до європейських країн стала Німеччина. Під час свого традиційного вечірнього відеозвернення він зазначив: «І тут, у Німеччині, і вчора за один день одразу в трьох країнах – Британія, Франція, Італія – я представив лідерам Європи наш план перемоги. Прем'єр-міністру Стармеру, Президенту Макрону, главі уряду Італії Д. Мелоні. І сьогодні – у розмові з Олафом». За словами Президента, «план перемоги» охоплює геополітичні, військові та економічні аспекти стратегії України щодо досягнення миру. «План має привести до дієвого другого саміту миру, щоб війна завершилася. І щоб це було справедливе, чесне завершення війни», – підсумував Президент В. Зеленський (URL: <https://espresso.tv/svit-zelenskiy-predstaviv-plan-peremogi-soyuznikam-v-britanii-frantsii-italii-ta-nimechchini>).

У Німеччині Президент В. Зеленський провів зустріч із канцлером Німеччини О. Шольцом, який оголосив про виділення Україні до кінця року нового пакета допомоги на суму 1,4 млрд євро. «Я дякую Олафу за сьогоднішню нашу розмову, всі деталі в Німеччині є – і щодо воєнних аспектів, і щодо геополітичних та економічних. Ми повинні діяти разом, – кожен, хто має необхідну силу, необхідний вплив, – щоб гарантувати надійний мир, щоб примусити Росію до миру. Але діяти треба зараз, цими місяцями», – зазначив В. Зеленський. Президент додав, що сьогодні Німеччина анонсувала новий пакет оборони для України із системами ППО. «Ми обговорили з канцлером, якою буде підтримка в цьому році і в наступному – для нас дуже важливо, щоб обсяг допомоги від Німеччини залишався сталим, і це буде

сигналом, що і шлях до миру попри все буде впевненим. Обговорили, як більше консолідувати світ для наближення миру», – заявив В. Зеленський. Він також зазначив, що тепер робота з європейськими партнерами триватиме на рівні команд, «щоб максимально наповнити кожен запланований крок, і цей наш план має привести до дієвого другого саміту миру» (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/10/11/novyna/polityka/zelenskyj-pidbyv-pidsumky-svoyix-vizytiv-yevropejskux-krayin>).

Європейське турне Президента України цілком очікувано привернуло значну увагу спостерігачів та засобів масової інформації. Проте вкрай обмежений обсяг оприлюдненої інформації викликав безліч думок і припущень. Так, за інформацією BILD, В. Зеленський висунув дві основні вимоги, зокрема канцлеру Німеччини О. Шольцу. Це – дозвіл використовувати західну зброю проти стратегічних цілей у РФ, тому В. Зеленський наполягає на постачаннях далекобійної зброї, такої як Storm Shadow з Великої Британії, Scalp EG із Франції, Taurus із Німеччини. Також прискорений процес вступу до НАТО (включаючи гарантії безпеки щодо РФ). За даними BILD, ці вимоги в Берліні сприйняли без ентузіазму. О. Шольц не сказав однозначне «ні», однак і позитивної відповіді не дав. У свою чергу політолог і професор міжнародної політики в Університеті бундесверу в Мюнхені К. Масала в інтерв'ю BILD зазначив: «Зеленський не просунувся вперед двома ключовими пунктами свого плану перемоги. Тому з погляду України європейський тур виявився невдалим». «Жодних нових заяв, жодної нової допомоги», – такою є думка військового блогера German Aid To Ukraine, який документує всю німецьку військову допомогу для України (URL: <https://ua.news/ua/world/sholts-ne-pogodyvsya-z-vymogamy-planu-peremogy-zelenskogo-bild>).

У свою чергу, видання «Politico» розкрило п'ять найкращих запитів В. Зеленського з його турне Європою: запрошення України в НАТО; допомога союзницької ППО в захисті українського неба паралельно з тим, як країни Заходу допомагають захищатися Ізраїлю; зняття обмежень у використанні західної зброї по цілях на території Росії; запит надати потужні далекобійні німецькі ракети Taurus; інвестиції в український оборонпром, які одночасно і допоможуть Україні самостійно виготовляти необхідне, і стануть поштовхом для розвитку економіки. Тут фактично вже є рух у співпраці з німецьким збройовим концерном «Rheinmetall», норвезькою Nammo і шведською Saab у питаннях спільного виробництва, а такі країни як Данія, Канада та Литва почали розмішувати замовлення в українських компаніях ОПК (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/10/11/7196041>). Отже, стосовно перших чотирьох пунктів відповіді, на думку спостерігачів, скоріше, були негативними або ухильними, з огляду на побоювання втягування європейських країн у відкритий конфлікт або погрози застосування Росією ядерної зброї.

У свою чергу директор Інституту світової політики Є. Магда зауважив: «Це [європейське турне Зеленського] до певної міри вимушений крок. Я думаю, він спричинений тим, що зірвалося засідання у форматі “Рамштайн”. Важко сказати, чи відбудеться воно до 5 листопада, коли в США відбудуться президентські вибори. Я не дуже вірю в те, що Д. Байден після 5 листопада ухвалюватиме якісь рішення до інавгурації нового Президента. Мені здається, що це не відповідає американській політичній етиці. З одного боку, ці країни не відмовляються допомагати Україні. З іншого – їхні можливості достатньо обмежені внутрішнім порядком денним. Той самий Е. Макрон зараз перебуває в ситуації, коли для нього важливіше, щоб працював нормально уряд і щоб його не шантажували дочасними парламентськими виборами. Бо в країні склалася ситуація існування кількох приблизно рівних політичних груп. У Німеччині за рік пройдуть вибори до бундестагу. І навряд чи О. Шольц спроможний дати дозвіл на постачання “Гаурусів”. Велика Британія, попри тривалу розмову теж має немало соціальних проблем. К. Стармер перебуває на посаді лише 100 днів, а лейбористи прийшли до влади вперше після понад 10-річної перерви» (URL: <https://hromadske.radio/news/2024/10/11/evropeyske-turne-zelenskoho-tse-vymushenyu-krok-cherez-perenesenyu-ramshtayn-mahda>).

Політолог В. Фесенко наголосив: «Суть плану перемоги в тому, щоб посилити військові позиції України, у тому, щоб зупинити ворога на Донбасі та змусити Росію до переговорів щодо завершення війни. Ось це практичне завдання. Це головне завдання на найближчий період часу». Політолог зауважив, що підтримка України залежить від співпраці з кожною конкретною країною (URL: <https://uatv.ua/uk/dlya-ukrayiny-golos-kozhnoyi-krayiny-yevazhlyvym-yevropejske-turne-zelenskogo-proanalizuvav-politolog>).

У свою чергу, коментуючи зазначений вище брак інформації, політолог Є. Магда зазначив: «...Імовірно, він містить якісь політичні аспекти». Експерт переконаний, що українці також мають бути з ним ознайомлені. Він також прокоментував заяви В. Зеленського про намір закінчити війну не пізніше 2025 р. За його словами, навряд чи в західному політикумі існує саме такий запит. Політолог наголосив, що там є запит на якнайшвидше закінчення війни (URL: <https://hromadske.radio/news/2024/10/11/evropeyske-turne-zelenskoho-tse-vymushenyu-krok-cherez-perenesenyu-ramshtayn-mahda>).

Політолог О. Лісний також звернув увагу на недостатність інформації, але виокремив деякі основні моменти. Зокрема, він зауважив, що: «Зараз ми бачимо лише невеликі інформаційні “шматочки”, які показують, що Україна продовжила “наступальну” дипломатію. Починаючи зі США і до Німеччини, В. Зеленський демонструє план перемоги, першим пунктом якого є вступ України до НАТО. Це демонструє, що для нас безпекові гарантії є на першому місці». Україна намагається підштовхнути Захід, якщо не до рішучих дій, то принаймні до рішучої риторики. Мовляв, що б не говорив і як би не погрожував Путін – вступ України до НАТО є незворотним процесом. «Варто чекати повернення в іноземну пресу дискурсу щодо плану перемоги, більше

деталей про нього. Думаю, що до якихось з пунктів, які потребують швидких дій вже зараз, почнеться не лише дискусія, а й певні поступки... Нічого нового в стосунках з нашими партнерами, на жаль, не відбувається. Будь-яке переламне рішення іноді доходять до свого логічного завершення через рік – два. Ми намагаємося впливати на цю ситуацію, але є політична кон'юнктура, яка, будьмо чесними, зараз не на нашому боці», – підсумував О. Лісний (URL: https://24tv.ua/zelenskiy-yevropi-dadut-ukrayini-dozvil-udari-po-rosiyi-novini_n2661079).

Політолог В. Фесенко у своєму коментарі стосовно зустрічі Президента України В. Зеленського з Папою Римським Франциском підкреслив, що значна частина українців є греко-католиками, тому нам важливо контактувати з Ватиканом. У переговорах з Папою Римським не йдеться про його посередництво в перемовинах про мир. Абстрактна позиція «давайте зупинимося», яку проповідує Папа Франциск, не відповідає українським інтересам, зазначив політолог. Він наголосив, що зустріч В. Зеленського з Папою Римським має дві мети. Перше – нагадати Франциску про те, що завершення війни в Україні залежить не від України, а від Путіна. Саме він розпочав цю війну й саме на нього треба впливати, щоб вона припинилася. Друге – співпраця з Ватиканом у переговорах щодо обміну військовополонених та дітей, яких окупанти незаконно вивезли на територію Росії (URL: <https://uatv.ua/uk/pered-vyboramy-v-ssha-yevropejski-krayiny-hochut-pokazaty-svoyu-yednist-j-solidarnist-proty-rosiyi-dikinson>).

Науковий співробітник Atlantic Council П. Дікінсон наголосив, що напередодні виборів у США європейські країни хочуть показати свою єдність і солідарність проти Росії. «Зрозуміло, що зараз усі дивляться не на Лондон, а на Вашингтон. Усі чекають американських виборів. Уже менше ніж місяць залишилося, рівно чотири тижні. І всі розуміють, що, можливо, будуть дуже серйозні зміни позиції Заходу загалом та в Атлантичному союзі. Тому зараз і Лондон, і Київ, і Берлін, і всі європейські країни хочуть показати свою єдність та солідарність проти Росії, щоб був такий сигнал, що навіть якщо раптом в Америці з'явиться на другий термін Трамп, усе-таки Захід не буде розслаблений сильно, не буде менше мотивації, щоб протистояти проти путінської Росії», – зазначив він (URL: <https://uatv.ua/uk/pered-vyboramy-v-ssha-yevropejski-krayiny-hochut-pokazaty-svoyu-yednist-j-solidarnist-proty-rosiyi-dikinson>).

Таким чином, проведений аналіз інформаційного простору свідчить, що дипломатична робота із залучення прихильників української «формули миру» триває, незважаючи на політичну кон'юнктуру, побоювання партнерів, стереотипи та перестороги світосприйняття окремих політичних сил і навіть попри примхи природи. Зустрічі Президента України В. Зеленського з лідерами європейських країн підтвердили ключовий момент – партнери готові продовжувати підтримку нашої країни всіма доступними на їхній погляд засобами. Завдання української дипломатії та керівництва країни залишається

незмінним – розширити цей погляд до українських меж. Приклад попередніх років, за які допомога партнерів від надання касок та бронежилетів дійшла до танків, протиракетних систем і літаків, свідчить про перспективність цієї роботи.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Візит Президента України В. Зеленського до Хорватії та участь у саміті Україна – Південно-Східна Європа

Президент України В. Зеленський 9 жовтня 2024 р. взяв участь у третьому саміті Україна – Південно-Східна Європа, що відбувся в м. Дубровник (Хорватія). Крім В. Зеленського та Прем'єр-міністра Хорватії А. Пленковича, у саміті взяли участь глави держав й урядів, а також міністри закордонних справ Албанії, Боснії і Герцеговини, Болгарії, Греції, Косова, Молдови, Чорногорії, Північної Македонії, Румунії, Сербії, Словенії та Туреччини.

За підсумками попередніх двох самітів було підписано важливі документи. Зокрема, під час другого саміту його учасники підписали декларацію, у якій закликали міжнародну спільноту до рішучішої підтримки України. Третій саміт також засвідчив одностайну підтримку незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаних кордонів.

Учасники третього саміту висловили прихильність меті відновлення міжнародно визнаних кордонів України та запевнили Київ у підтримці. Вони підтвердили прихильність українській «формулі миру». Заключна декларація третього саміту підкреслила підтримку євроатлантичного і європейського курсу України. Було відзначено, що реалізація українського «плану перемоги» сприятиме стабільності та безпеці в регіоні, а членство України в НАТО допоможе подолати геополітичну невизначеність у Європі. «Росія має покинути окуповані нею території України, включно з Кримом, а так звані вибори, проведені російською владою на цих територіях, є недійсними», – такі заяви містяться в підсумковій декларації країн-учасниць третього саміту Україна – Південно-Східна Європа (URL: <https://www.dw.com/uk/kraini-pivdennoshidnoi-evropi-za-formulu-miru-zelenskogo/a-70451184>. 2024. 10.10).

У документі зазначено, що держави, які його підписали, мають намір і надалі підтримувати Україну, яка захищається від російської агресії, стільки, скільки буде потрібно. Крім того, ідеться про енергетичну безпеку й подальшу мобілізацію приватного сектору країн Південно-Східної Європи з метою забезпечити Київ необхідним обладнанням для відновлення зруйнованої армією РФ енергетичної інфраструктури на тлі зими, що наближається. Водночас автори декларації закликають повернути Запорізьку АЕС під

контроль України та забезпечити її безпечну роботу відповідно до вимог МАГАТЕ. «Не може бути вільної, мирної та процвітаючої Європи без вільної, мирної та процвітаючої України», – наголошується в Декларації.

Як зазначають спостерігачі, цей саміт, крім декларативної частини, у якій учасники вкотре засвідчили відданість підтримці України, мав для неї ряд важливих практичних цілей. Пріоритетною серед них залишається розвиток військового і військово-технічного співробітництва з країнами регіону (URL: <https://www.rfi.fr/uk>. 2024. 11.10).

За інформацією ЗМІ, Прем'єр-міністр Хорватії А. Пленкович, відкриваючи саміт, заявив: «Наш регіон знає шрами війни, але сьогодні прагне до співпраці. Деякі з країн є членами ЄС, а деякі перебувають на шляху до членства».

Він підкреслив повну підтримку України у вступі до ЄС разом з Молдовою, Боснією і Герцеговиною, вважаючи це важливою частиною розширення Європейського Союзу. Загреб також підтримує прагнення України стати членом НАТО (URL: <https://www.lrt.lt/ua/novini/1263/2383187/samit-u-khorvatiyi-zelens-kii-zaruchivsia-pidtrimkoiu-balkan-u-vstupi-do-nato-i-es>. 2024. 10.10).

У свою чергу Президент України В. Зеленський під час виступу на саміті наголосив, що до листопада 2024 р. буде готовий документ «Основи миру», у якому буде викладено умови для справедливого завершення війни. Він підкреслив, що Росія уникає чесної дипломатії, тому Україна розробила план дій, який допоможе подолати поточну ситуацію та забезпечити успішне проведення «саміту миру». У першому пункті «плану перемоги» йдеться про подолання геополітичної невизначеності у Європі, без чого мир неможливий.

В. Зеленський закликав Євросоюз об'єднати весь континент і прийняти у свої члени «всі демократичні країни Європи». Ішлося не лише про Україну, а й балканські держави. «Навіть з огляду на наявність багатьох напружених моментів, нам потрібно гарантувати, що наша єдність у Європі залишиться якомога стабільнішою», – заявив Президент України.

Щодо завершення війни, то, за словами В. Зеленського, вона може закінчитися не пізніше 2025 р. «У жовтні, листопаді та грудні у нас є шанс просунути до миру і міцної стабільності. Ситуація на полі бою створює можливість зробити цей вибір – вибір рішучих дій щодо припинення війни не пізніше 2025 р.», – заявив Президент України на саміті.

Він також підкреслив, що ситуація на Балканах безпосередньо впливає на стабільність у Європі. Український опір російській агресії є умовою стабільності для цього регіону. Якби Росія підкорила Україну, вона могла б дестабілізувати країни Балтії та Балкани.

Разом з тим Президент України закликав усіх учасників саміту інвестувати як у виробництво зброї в Україні, так і в себе вдома. «Україна здатна виробляти більш сучасне озброєння, і для цього нам потрібні інвестиції. І це допоможе нам зараз. Але після цієї війни це стане гарантією міцності

ваших власних арсеналів. Виробництво безпілотників, засобів радіоелектронної боротьби, обладнання та боєприпасів в Україні – це можливість для вашого регіону також захистити свій мир. І я хочу наголосити на виробництві боєприпасів. Ваш регіон має тут потенціал. Будь ласка, інвестуйте в розвиток цих галузей у ваших країнах, особливо в компоненти для боєприпасів», – зазначив В. Зеленський.

Як зазначають спостерігачі, інтерес Президента України до оборонної співпраці з країнами регіону є цілком зрозумілим. І хоча ці країни – особливо на Західних Балканах – не мають серйозних потужностей з виробництва основного озброєння і військової техніки, у них є заводи, які виготовляють боєприпаси різних калібрів і для різних типів зброї, зокрема для артилерійських систем і мінометів. Це те, у чому українська армія постійно відчуває потребу протягом усього періоду війни з Росією. Крім того, більшість країн регіону не мають обмежень на постачання зброї та боєприпасів у зонах бойових дій. Там, де вони є, зокрема в Сербії чи в Боснії і Герцеговині, діють через посередників, які закупають зброю, після чого постачають її в Україну. Тому Київ у сьогоднішніх умовах просто не може собі дозволити нехтувати можливістю доступу до потенціалу країн регіону з виробництва того, що дає їй змогу протистояти російській агресії.

Щоправда, як зазначають спостерігачі, не все вдало склалося за результатами саміту. Зокрема, наголошується, що президент Сербії А. Вучич, виступаючи перед журналістами, заявив, що зміг змінити кілька пунктів підсумкової Декларації. Зокрема, у ній не йдеться про зобов'язання країн приєднатися до санкцій ЄС проти Росії, а лише наголошується на «важливості узгодженості з рішеннями та заходами Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу». «Нам вдалося це змінити. Сербія продовжуватиме свою політику лібертаріанської, незалежної та суверенної країни. Ми підтримуємо територіальну цілісність України, але залишимося без санкцій проти Росії, тому що це політика, яку ми проводимо», – зазначив Президент Сербії.

Він також додав, що на його прохання з тексту Декларації прибрати термін «військова допомога», адже в Сербії діє закон, який обмежує продаж зброї в зону бойових дій.

Варто зазначити, що сербська влада постійно наголошує, що не продає та не має намірів продавати зброю Україні. Якби сербський Президент підписав декларацію з текстом, у якому б йшлося про військову допомогу Україні, то це суперечило б і законодавству країни, і його заявам. З усім тим відсутність згадки про військову допомогу не є перешкодою тому, щоб сербська зброя надходила до України – не напряму, а через треті країни.

Як інформують ЗМІ, у рамках саміту В. Зеленський провів переговори з Прем'єр-міністром Хорватії А. Пленковичем, під час яких було підписано Угоду про довгострокову співпрацю між Україною та Хорватією. Зокрема, в Угоді зазначається, що Хорватія допомагає Україні з початку російської

агресії у 2014 р. Загальна сума допомоги з лютого 2022 р. – близько 300 млн євро, зокрема 11 оборонних пакетів. У новій Угоді Хорватія закріплює свій обов'язок підтримувати Україну до перемоги у війні. Ідеться про співпрацю між ОПК, визначення перспектив спільного оборонного виробництва та локалізацію проєктів в Україні. Країни також вивчатимуть можливості зміцнення взаємодії у сфері цифрової стійкості й кібербезпеки, обмінюватимуться розвідданими (URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4722271-zelenskyi-pidpysav-vazhlyvu-uhodu-u-khorvatii>. 2024. 9.10).

Окремий блок Угоди стосується підтримки в гуманітарному розмінюванні. На цей напрям Хорватія вже виділила понад 10 млн євро та продовжить надавати обладнання й ділитися знаннями. Ідеться також про сфери протимінної діяльності, догляд за ветеранами та судове переслідування за тяжкі злочини, адже Хорватія має свій досвід, пов'язаний з війною. Також в Угоді містяться пункти, що стосуються допомоги в гуманітарній, енергетичній, правовій і науковій сферах. Крім того, Хорватія сприятиме притягненню РФ до відповідальності, відшкодуванню збитків, завданих агресією, і чинитиме санкційний тиск. Хорватія підтримуватиме Україну на шляху до ЄС і НАТО та зобов'язується й надалі докладати зусилля для реалізації «формули миру».

За словами А. Пленковича, з початку російського вторгнення його країна вже надала 11 військових пакетів на загальну суму майже 300 млн євро. Хорватія також прийняла близько 30 тис. українських біженців і поранених військових, які проходять реабілітацію в спеціалізованих медичних закладах. Одним з напрямів співпраці є гуманітарне розмінювання, де Хорватія готова поділитися своїм досвідом.

В. Зеленський подякував команді Прем'єр-міністра за те, що підтримує наших українських дітей, чий батьки є захисниками Української держави. «І є, на жаль, ті, хто залишиться в наших серцях, в історії, тому що віддали найдорожче – життя. Ми їм дуже вдячні. І ніхто з нас ніколи їх не забуде», – наголосив Президент України.

Він повідомив, що наразі на відпочинку в м. Спліт перебувають 90 українців. Усі вони – діти воїнів Київської області. Оздоровлення триває 10 днів і відбувається в межах програми Посольства України в Хорватії для дітей військових. Фінансує відпочинок фонд Почесного консула України в Хорватії І. Піріча. Загалом від початку року пройти таке оздоровлення змогли понад 800 дітей. «Я дуже радий, що Хорватія допомагає українським дітям. Дуже важлива така допомога. Такий відпочинок дає змогу підтримати наших дітей, щоб вони посміхалися. Я це бачу», – зазначив В. Зеленський.

Під час свого візиту до Хорватії В. Зеленський також провів окремі зустрічі з Прем'єр-міністрами Албанії, Північної Македонії та Греції – Е. Рамою, Х. Міцкоським, К. Міцотакісом і Президентом Словенії Н. Пірц

Мусар (URL: <https://espreso.tv/svit-zelenskiy-zustrivsvya-iz-liderami-albanii-pivnichnoi-makedonii-gretsii-ta-slovenii>. 2024. 10.10).

В. Зеленський подякував їм за підтримку України в боротьбі з російською агресією та детально поінформував про ситуацію на полі бою й оборонні потреби українських воїнів. Повідомляється, що з Прем'єр-міністром Албанії Е. Рамою В. Зеленський обговорив реалізацію «формули миру», підготовку до другого саміту миру, шлях України до ЄС і НАТО, а також відбудову країни.

В. Зеленський та Е. Рама також домовилися про початок консультацій між країнами для підготовки двостороннього документа щодо гарантій безпеки для України.

Під час зустрічі з Прем'єр-міністром Північної Македонії обговорювалася можливість підписання двосторонньої безпекової угоди найближчим часом, а також об'єднання зусиль на шляху до членства обох країн у Європейському Союзі.

Під час зустрічі з Президентом Словенії Н. Пірц Мусар сторони обговорили питання щодо реалізації двосторонньої безпекової угоди та подальшої оборонної підтримки.

З Прем'єр-міністром Греції В. Зеленський обговорив перспективи двосторонньої співпраці, зокрема у сфері безпеки та оборони, а також інтеграцію України до ЄС і НАТО та можливість підписання двосторонньої безпекової угоди.

Експерти й спостерігачі наголошують на важливості того, що учасники саміту закликали міжнародну спільноту посилювати підтримку України у її боротьбі за свободу, незалежність і територіальну цілісність, надавати допомогу в гарантуванні енергетичної безпеки України та продовольчої безпеки світу.

За словами Є. Степаненка, режисера-постановника та документаліста, формальними результатами саміту в Дубровнику стало підписання важливого Договору про співробітництво та партнерство між Хорватією й Україною та спільної Дубровської декларації підтримки України учасниками саміту, які були представлені на рівні керівників країн Балкан і Півдня Європи. Крім формальної частини та двосторонніх зустрічей В. Зеленського з керівниками Словенії, Албанії, Греції, Північної Македонії, важливим було саме неформальне спілкування. «По суті, вже можна говорити про те, що Україна змогла об'єднати балканську спільноту країн, які підтримують Україну, ...які вкотре підтвердили, що вони поруч з Україною у її справедливій війні за свободу й незалежність», – наголосив Є. Степаненко (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3914850-samit-ukraina-pivdennozhidna-evropa-ednanna-na-tli-viboriv-u-ssa-ta-zrostanna-populizmu-v-es.html>. 2024. 10.10).

Щоправда, як зазначив В. Портников, журналіст і політичний коментатор, саміт у Дубровнику все ще був самітом надій і солідарності, хоча

Президент Сербії А. Вучич прибув до хорватського міста не в останню чергу для того, щоб пом'якшити формулювання, які стосувалися засудження Росії та санкційної політики проти агресора. «Однак, якщо найближчими роками Євросоюз не визначиться з відповідями на складні питання, наступні зустрічі лідерів Південно-Східної Європи та України стануть самітами суцільного розчарування», – підкреслив В. Портников (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-i-yevrointehratsiya-ukrayiny/33156225.html>. 2024. 12.10).

Натомість А. Левченко, український дипломат, наголошує на успішності проведення третього саміту Україна – Південно-Східна Європа. За його словами, усі учасники підкреслили важливість підтримки України в боротьбі проти російського нападу та необхідності розширення надання різних видів допомоги з метою демонстрації Москві рішучості європейських країн протидіяти загрозам знищення основ європейської безпеки шляхом намагання підкорення українського народу та його держави. «Важливим напрямом виділено європейську та євроатлантичну інтеграцію України та ряду країн регіону. Зі свого боку, Київ продемонстрував пов'язаність і нерозривність безпеки України з безпекою інших європейських регіонів, особливо балканським», – зазначив А. Левченко (URL: <https://hvylya.net/uk/analytics/300910-tretyy-sammit-ukraina-yugo-vostochnaya-evropa-novosti-iz-dubrovnika>. 2024. 12.10).

На його думку, зупинення російської агресії, примус її до миру є не тільки національним українським інтересом, а і всього континенту, особливо країн Південно-Східної Європи. Україна готова це зробити за допомогою своїх держав-партнерів. І тут надто важлива принципова позиція США та всього НАТО як гарантів безпеки для більшості країн континентальної Європи та Північної Атлантики.

У цілому ж експерти та спостерігачі вважають, що третій саміт Україна – Південно-Східна Європа був успішним. Учасники підкреслили важливість надання всебічної підтримки Україні у війні проти Росії, а також посилення допомоги з боку європейських країн, щоб продемонструвати Москві єдність і рішучість у протидії загрозам, спрямованим на знищення основ європейської безпеки.

Безпосередньо текст підписаної в Дубровнику Декларації, кількість країн-учасниць і рівень їх представництва свідчать, що проведений уже втретє саміт Україна – Південно-Східна Європа став хорошим майданчиком для зближення України з країнами регіону.

Варто також зазначити, що цей візит став історичним, хоча б тому, що В. Зеленський уперше відвідав Хорватію на посту Президента. Україна однією з перших визнала незалежність Хорватії, що в ті часи війни Хорватії за незалежність мало дуже важливе й певною мірою критичне значення, адже визнання країни допомагало в подоланні ембарго на продаж їй так необхідної для захисту зброї.

Візит до України Генерального секретаря НАТО М. Рютте: підсумки і значення в оцінках експертів

Новопризначений Генеральний секретар НАТО М. Рютте 3 жовтня прибув до Києва з офіційним візитом, який став першою його закордонною поїздкою як глави Північноатлантичного альянсу. У міжнародних відносинах вибір столиці для першого закордонного візиту завжди є сигналом щодо пріоритетів політики, а той факт, що візит М. Рютте до України розпочався буквально на другий день після його призначення на посаду Генсека, робить цей сигнал ще сильнішим. Саме на цьому він наголосив у Києві. «Для мене важливо чітко показати і українському народові, і усім, хто спостерігає, що НАТО продовжує підтримувати Україну. А я вважаю своїм пріоритетом посилити цю підтримку і забезпечити, що Україна візьме гору в цій війні», – заявив очільник НАТО.

У Києві політик провів переговори з Президентом України В. Зеленським. На початку зустрічі М. Рютте подякував українському лідеру за запрошення і наголосив, що це вже його п'ятий візит до України з початку повномасштабного вторгнення Росії у лютому 2022 р. «Ми разом відвідали Одесу, ми відвідали Харків, і, очевидно, у нас було багато зустрічей тут, у Києві. Але це мій перший візит на посаді Генерального секретаря НАТО, і для мене було важливо приїхати в Україну на початку мого мандата», – зазначив Генсек НАТО (URL: https://mil.in.ua/uk/news/nezvorotnyj-shlyah-ukrayiny-donato-gensek-alyansu-mark-ryutte-vidvidav-ukrayinu/#google_vignette).

М. Рютте заявив, що його пріоритетом як нового Генсека НАТО є продовження підтримки України та спільна праця задля забезпечення перемоги над Росією. Під час зустрічі М. Рютте обговорив із В. Зеленським план перемоги України, ситуацію на полі бою, наявні потреби підрозділів Сил оборони та українські потреби в ППО та в додатковій взаємодії із сусідами. Він нагадав, що члени Альянсу на саміті НАТО у Вашингтоні цього літа домовилися про те, що вони можуть надавати Україні більше обладнання, збільшити обсяг навчань військових і надавати більше підтримки. Члени Альянсу також домовилися про фінансові зобов'язання з базовим рівнем військової допомоги в 40 млрд євро протягом року. Ці зобов'язання переглядатимуться щороку, щоб Україна мала все необхідне для перемоги.

В. Зеленський під час зустрічі з М. Рютте окреслив головні пріоритети України – вступ до НАТО, виконання рішень Вашингтонського саміту Альянсу та спільне збиття російських ракет і дронів. За словами Президента, справді важливо, що перший візит Генерального секретаря НАТО було здійснено саме в Україну. «Одразу зрозумілі й пріоритети, де саме зараз триває захист спільних цінностей усієї Євроатлантики. І також це підкреслює, що ми

в Україні можемо розраховувати на подальше особисте лідерство Марка», – відзначив він (URL: <https://www.president.gov.ua/news/klyuchova-nasha-meta-se-povnocinne-chlenstvo-ukrayini-v-alya-93653>).

Президент особливо наголосив на очікуванні отримання запрошення до Альянсу. «Україна фокусується на деяких речах. Що стосується НАТО, зараз ми сфокусовані на тому, щоб Україну запросили до Альянсу. Це дуже важливий крок. Цього складно досягти. Ми фокусуємося на цьому результаті. Будемо робити все, щоб це отримати», – зазначив В. Зеленський (URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/2006/185886>).

Другим пріоритетом у відносинах із НАТО, зазначив Президент України, є зброя. «Друге – це зброя, передусім ППО, наближення виконання рішення, яке було ухвалене під час саміту НАТО у Вашингтоні щодо відповідної кількості, відповідних систем Patriot і STAMP-T. Наближаємо цей час, щоб отримати все, що було обіцяно на саміті, а також щодо додаткових систем», – додав Президент.

«Україні потрібне посилення позицій на фронті, щоб ми могли отримати посилення тиску на Росію заради справедливої, реальної дипломатії. Саме тому ми потребуємо достатньої кількості та якості зброї – далекобійної зброї зокрема, із якою партнери, на мою думку, уже затягують», – зазначив В. Зеленський.

Крім того, лідери обговорили додаткову взаємодію із сусідами на прикладі Близького Сходу. «Спільне збиття іранських ракет нічим не відрізняється від збиття російських ракет, від збиття іранських «шахедів», які поєднують російський та іранський режими. Більше рішучості партнерів у нашому регіоні – це те, що потрібно, щоб покласти край російському терору», – наголосив Президент.

На спільній з В. Зеленським пресконференції, яка відбулася по завершенню переговорів, М. Рютте зазначив, що для нього було важливо приїхати в Україну, щоб «кришталево чітко дати зрозуміти вам, народу України та всім, хто спостерігає, що НАТО підтримує Україну». «Мій пріоритет та привілей як нового Генерального секретаря НАТО розвивати цю підтримку надалі, працюючи з вами, щоб забезпечити перемогу України», – заявив Генсек НАТО на пресконференції (URL: <https://www.holosameryky.com/a/rutte-vidvidav-kyiv-zustrivsia-z-zelenskym/7808964.html>).

М. Рютте зазначив, що вони з В. Зеленським обговорили сфери, де Україні потрібна додаткова підтримка, і способи, якими союзники по НАТО працюють над задоволенням цих потреб. За його словами, зміцнення оборонно-промислової індустрії країн Альянсу стане одним з пріоритетів для нього на посту Генерального секретаря.

Глава Північноатлантичного альянсу підтримав право України вражати цілі на території Росії, втім також заявив, що обмеження, які деякі із союзників накладають на використання наданої ними зброї, є у компетенції конкретних

країн, а не НАТО як організації. «Україна, очевидно, має право захищатися. І міжнародне право тут на боці України, тобто це право не закінчується на кордоні. І Росія веде цю незаконну війну. Це означає, що атаки на російські винищувачі та ракети до того, як їх використають проти цивільної інфраструктури України, можуть допомогти врятувати життя. Єдина країна, яка тут перетнула червону лінію, це не Україна, а Росія, розпочавши цю війну», – зазначив Генсек НАТО.

М. Рютте пояснив, що підтримка України потрібна також самим союзникам. «Саме тому ми так віддані підтримці України, адже ваша безпека має значення для нашої, а ваша боротьба за свободу відображає наші принципи та цінності», – сказав посадовець. Генсек НАТО також нагадав, що союзники вже надали Україні «безпрецедентну підтримку» після початку повномасштабного вторгнення Росії, зазначивши, що 99 % безпекової підтримки, яку отримала Україна, надійшли від держав-членів НАТО (URL: <https://glavcom.ua/world/world-politics/-rjutte-pojasniv-chomu-obrav-dlja-pershoho-vizitu-na-posadi-ukrajinu-1023861.html>).

М. Рютте наголосив, що шлях України до НАТО незворотній. «Україна зараз ближче до НАТО, ніж будь-коли раніше. І буде продовжувати йти цим шляхом доти, доки ви не станете членом нашого Альянсу. Я думаю, що настане день, коли Україна стане повноправним членом НАТО. І дозвольте мені додати до цього, якщо хтось може думати інакше, що Росія в цьому питанні не має права голосу і не має права вето», – сказав він (URL: https://mil.in.ua/uk/news/nezvorotnyj-shlyah-ukrayiny-do-nato-gensek-alyansu-mark-ryutte-vidvidav-ukrajinu/#google_vignette).

В. Зеленський на спільній пресконференції закликав союзників дозволити завдати ударів углиб Росії з використанням наданої ними зброї, заявивши, що партнери України «зволікають» зі своїм рішенням. Він окремо наголосив на необхідності зберегти життя захисників України як пріоритет у контексті вимушеного відведення військ на певних ділянках фронту.

Президент України також зазначив, що він хотів би, щоб союзники Києва збивали іранські ракети та безпілотники, які використовує Росія для нападів на Україну, як це зробили деякі із союзників Ізраїлю, коли Тегеран атакував Ізраїль ракетами цього тижня. «Безумовно, хочеться, щоби про Україну не забували. Але найкращий варіант, як не забувати про Україну – це надавати відповідну зброю, надавати відповідний дозвіл, – заявив В. Зеленський. – І допомагати збивати ворожі – до речі, ті самі іранські ракети або дрони – збивати так само, як і збиваються вони над небом Ізраїлю, збивати так само над небом України» (URL: <https://www.holosameryky.com/a/rutte-vidvidav-kyiv-zustrivsia-z-zelenskym/7808964.html>).

Коментуючи візит Генсека НАТО М. Рютте до Києва, директор Центру досліджень проблем громадянського суспільства, політолог В. Кулик відзначає, що в Україні з НАТО достатньо високий рівень взаємодії та допомоги, якого немає у жодної країни, яка не є членом Альянсу. Тож не

дивно, що перший робочий візит новий Генеральний секретар НАТО здійснив до України, до підтримки якої члени блоку безпосередньо залучені (URL: <https://vezha.com.ua/mizhnarodna-polityka/vizyt-genseka-nato-marka-ryutte-cze-pro-priorityty-alyansu>).

Політолог наголошує, що М. Рютте – відомий друг України. Ще обіймаючи посаду прем'єр-міністра Нідерландів, він доклав максимум зусиль, щоб переконати європейську бюрократію підтримувати Україну на належному рівні та надати літаки, важку техніку і далекобійне озброєння. Крім того, М. Рютте є одним з лобістів нового концепту про перехід європейських держав від підтримки України до залучення у стримуванні РФ. Концепт означає перехід через так звані путінські «червоні лінії», надання нового озброєння, розгортання кластерів спільного виробництва зброї, логістичні хаби на території Польщі і Румунії та створення нових схем закупівлі боєприпасів на ринку третіх країн.

Схоже, в Україні з'явився сильний лобіст, вважає політолог-міжнародник М. Несвітайлов. На його думку, у Києві М. Рютте висловлювався сміливіше й конкретніше, ніж його попередник. «Він заявив про те, що Україна повинна мати можливість бити вглиб території Росії, і незабаром буде обговорення цього питання», – звернув увагу експерт (URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_novij-gensek-nato-i-bilij-dim-rozhodyatsya-na-dumci-pro-dopomogu-ukrayini/1195446).

Натомість виконавчий директор центру прикладних політичних досліджень «Пента» О. Леонов переконаний, що М. Рютте допомагатиме Україні, бо має для цього особистий мотив – це відплата Росії за те, що був збитий рейс МН-17, де загинуло дуже багато громадян Нідерландів. «Для нового Генсека НАТО, що теж важливо, війна Росії проти України почалася у 2014 р. Він розуміє Україну, розуміє, що нам потрібно. Він розуміє, що Україна повинна бути членом НАТО та ЄС, для того щоб можна було говорити, що Росія війну програла назавжди», – наголосив О. Леонов (URL: <https://kyiv24.news/news/novyj-gensek-nato-mark-ryutte-dopomagaty-me-ukrayiny-bo-maye-osobystyj-motyv-leonov>; <https://kyiv24.news/news/novyj-gensek-nato-mark-ryutte-dopomagaty-me-ukrayiny-bo-maye-osobystyj-motyv-leonov>).

В. Кулик також переконаний, що Україна буде одним із ключових пріоритетів нового Генсека НАТО. Водночас, за його словами, варто розуміти, що Генсек не формує остаточні політичні рішення Альянсу. Зокрема, рішення про членство України в безпековому блоці, яке підтримує М. Рютте, ухвалюватиме політичне керівництво членів НАТО. Як відомо, попередні генеральні секретарі блоку також робили великонадійні заяви щодо членства України в НАТО, однак завжди був стримуючий фактор – учасники Альянсу (URL: <https://vezha.com.ua/mizhnarodna-polityka/vizyt-genseka-nato-marka-ryutte-cze-pro-priorityty-alyansu>).

Щодо візиту М. Рютте до України, то на перший погляд складається враження, що він був церемоніальним, вважає експерт. Утім насправді є багато питань військово-технічної співпраці, обміну інформацією, нових пакетів допомоги, розгортання військових навчань, створення інфраструктури підтримки, які також обговорювалися керівництвом України і НАТО, запевняє В. Кулик.

Нещодавній візит М. Рютте в Україну одразу ж після його призначення на посаду Генерального секретаря НАТО – це знак того, що він буде рішучішим у підтримці України та мотивуватиме членів Альянсу допомагати Україні більш відчутно, вважає Надзвичайний і Повноважний посол України, президент громадської організації «Українська асоціація зовнішньої політики» В. Хандогій.

«Генеральний секретар НАТО свій перший робочий візит здійснив до Києва. Це дуже важливий сигнал і для України, і для українських союзників, а також для решти світу. Це говорить про те, що питання війни, питання підтримки України стоятимуть на порядку денному НАТО як пріоритетні», – зазначив В. Хандогій (URL: <https://uatv.ua/uk/vizyt-genseka-nato-ryutte-dokuyeva-znak-shho-vin-bude-rishuchishym-u-pidtrymtsi-ukrayiny-rozbir-eksperta>).

Він наголосив, що роль Генерального секретаря НАТО у формулюванні позицій Альянсу щодо того чи іншого конфлікту – досить регламентована і лімітована. Все-таки головний керівний орган НАТО – це Північноатлантична Рада, до якої входять усі держави. І рішення в цій Північноатлантичній Раді ухвалюються консенсусом. «Генеральний секретар може транслювати ті рішення, які будуть або були ухвалені. Звичайно, він може чинити, проводячи двосторонні консультації з державами, певний вплив на ухвалення цих рішень, але переоцінювати його роль – не варто. Але водночас відкрита проукраїнська особиста позиція Рютте – це краще, ніж обережна і закамуфльована позиція деяких членів Альянсу. Потрібно зазначити, що це дві різні позиції, які існують сьогодні в міжнародних відносинах», – зауважив В. Хандогій.

«Нагадаю, що позиція М. Рютте щодо України, коли він був прем'єром Нідерландів, була відверто проукраїнською. Але, найімовірніше, його риторика на посаді Генерального секретаря ООН може дещо змінитися. Він не зможе більш активно й однозначно виступати на підтримку України в окремих конкретних питаннях і не зможе ініціювати вирішення цих проблем, як це робив на посаді прем'єр-міністра Нідерландів. Водночас він залишається великим другом України», – резюмував дипломат.

Аналогічну думку висловив також В. Дубовик, директор Центру міжнародних досліджень, доцент кафедри міжнародних відносин Одеського національного університету ім. Мечникова. На його думку, візит до України, який став першим для М. Рютте на посаді Генсека НАТО, – це символічний крок та важливий сигнал як для України та Північноатлантичного альянсу, так і для Росії.

«Марк Рютте здійснив свій перший робочий візит в Україну, що підкреслює її підтримку. Хоча зрозуміло, що далеко не все залежить від Генерального секретаря. Багато рішень ухвалюється на рівні держав, тобто окремих країн-членів НАТО. Але з точки зору Генсека та штабу Альянсу, це теж важлива місія. Це координація, постановка питань, обговорень всередині Альянсу, порядку денного. Цим М. Рютте показує значення для Альянсу саме підтримки України. Побачимо, чи посприє він на своїй посаді тому, щоб Україна й надалі отримувала таку ж чи більшу допомогу, якої ми зараз потребуємо. Роль М. Рютте тут велика. Будемо судити не за візитами й риторикою, а за справами», – зазначає В. Дубовик (URL: <https://hromadske.radio/podcasts/drive-time/yake-znachennia-maie-vizyt-marka-riutte-do-kyieva>).

Як пояснює експерт, від Генерального секретаря залежить далеко не вся політика НАТО. Рішення Альянс ухвалює шляхом голосування, в якому беруть участь представники кожної країни-члена. «Генсек не приймає рішення, адже це міждержавний, а не наддержавний союз. Усі рішення ухвалюють консенсусом країн-членів. Якщо певна країна проти якогось рішення, то воно не проходить. Тому питання в тому, щоб нагадувати про щось країнам, звертати їхню увагу, ставити на порядок денний, ініціювати й підтримувати якісь рішення. У цьому полягає функція Генерального секретаря. Але підштовхнути когось або змусити ухвалити певне рішення на рівні альянсу Генсек не може».

Водночас В. Дубовик вважає, що НАТО почало діяти активніше в період повномасштабного вторгнення Росії в Україну, а надто східні країни Альянсу. За словами експерта, вони усвідомлюють, що загроза існує не лише для України, але й для держав-членів НАТО. Проте він вважає недостатньою діяльність НАТО й зазначає, що різні країни-члени підходять до питань війни з різним рівнем відповідальності.

«НАТО щось робить, але недостатньо і недостатньо швидко. Зокрема щодо виробництва зброї, артилерійських систем, яких потребують як Україна, так і країни НАТО. Воно ще не перебуває на гідному й однаковому рівні. Хтось виробляє стільки ж, як раніше, хтось більше. Ми думали, що за ці два з половиною роки вони наростять виробництво значно більше, ніж до початку повномасштабної війни. Але, на жаль, подекуди це відбувається дуже важко та повільно. Тому я б розділив заходи щодо безпеки самих країн-членів НАТО та щодо підтримки України».

В. Дубовик також звернув увагу на те, що на спільній пресконференції М. Рютте і В. Зеленського в Києві, серед іншого, обговорювали питання збиття російських ракет над Україною, як це відбувається з іранськими ракетами над Ізраїлем. Там участь беруть країни-союзники. На думку В. Дубовика, це питання стосується як рішень конкретних країн, так і НАТО в цілому.

«Це важливе рішення на рівні окремої країни, і дискусії, думаю, будуть продовжуватися, але позиція всього Альянсу є теж важливою, бо це

колективна оборона. Якщо у відповідь на збиття російських ракет РФ завдасть удару по Польщі, то за неї потрібно буде відповідати й іншим, тому це не є питання лише уряду Польщі».

Військовий експерт, директор New Geopolitics Research Network М. Самусь у свою чергу розмірковує щодо важливості питання запрошення України до членства в НАТО. Він підкреслює, що М. Рютте має до нього більш рішучий підхід, але, звісно, Генсек НАТО не ухвалює рішення. Однак, на думку експерта, не варто применшувати його роль як посадової особи, тому що він може задавати стратегічний тон усім процесам в Альянсі. Тобто роль М. Рютте в питанні наближення України до членства в НАТО може бути ключовою.

«Якщо він проведе активну комунікацію і доведе союзникам, що запрошення України не призведе до ескалації, не зашкодить НАТО, а навпаки, консолідує його і посилить його геополітичні позиції, то це буде добре не тільки для нашої держави, але й для самого М. Рютте. Для нього це буде важливим початком його каденції: він прийшов – і відразу домігся такого рішення. Тобто для нього зараз відкриваються дуже потужні перспективи себе проявити. І він має для цього всі можливості. Тому загалом я думаю, що поява Рютте на посаді Генсека може зіграти дуже позитивну роль і для НАТО, і надати новий імпульс українському напрямку діяльності Альянсу», – зауважує М. Самусь (URL: <https://www.rfi.fr/uk>).

Певною мірою з цим погоджується редактор «Європейської правди» С. Сидоренко. За його словами, крім прямих повноважень ухвалювати рішення щодо більшості питань, проконсультувавшись із союзниками, у Генерального секретаря є також приховані апаратні важелі, вплив на проекти рішень, можливість просувати ініціативи і пропонувати креативні ідеї. «Це саме те, чого варто чекати від нового Генерального секретаря, коли він повноцінно перебере на себе важелі впливу у штаб-квартирі. І те, що на попередній посаді М. Рютте довів свою здатність на сміливі рішення, дає підстави для обережного оптимізму також щодо формату запрошення України до НАТО, звісно, якщо дискусія щодо нього таки дійде фінальної стадії. У будь-якому разі, добре, що ця дискусія взагалі почалася», – вважає С. Сидоренко (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/10/3/7195490>).

Загалом можна сказати, що перший візит нового Генсека НАТО М. Рютте до Києва пройшов у протокольному стилі. Попри заяву про незворотній шлях України до НАТО, точні терміни її вступу не були озвучені, що залишає перспективи відкритими, але зберігає невизначеність, яка натякає на те, що Захід, включаючи США, поки не готовий прийняти таке рішення, особливо на тлі незавершеної війни з Росією. Генсек НАТО під час візиту до Києва також наголосив на необхідності перемоги України, проте попередив, що час не на її боці і дав зрозуміти, що Захід не готовий на такий крок, як захист українського неба. На думку М. Рютте, це б означало безпосередне

втягнення Альянсу у війну з Росією. Зважаючи на це, візит М. Рютте, хоч і був важливим для демонстрації підтримки, не мав конкретних рішень, які могли б прискорити або інтеграцію України в НАТО, або змінити хід війни. Утім, це не означає, що у просуванні цих питань зовсім немає руху. Непублічні обговорення можливості запрошення України до Альянсу, за інформацією ЗМІ, нині дійсно тривають, і вони є доволі серйозними. Зокрема, відмова від надміру обережної політики щодо російської війни та запрошення України до НАТО розглядаються як можливі кроки президента США Д. Байдена, який за три з половиною місяці, що лишилися до завершення його каденції, може створити такий несподіваний завершальний акорд у своїй політичній кар'єрі. Поки ж озвучені в Києві заяви про вступ України до НАТО залишили ключові питання без відповіді.

О. Аулін, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Річниця нападу ХАМАС на Ізраїль: перебіг конфлікту і поточні результати

Рік тому весь світ здригнувся від жорстокості неочікуваного нападу ХАМАС на Ізраїль. Тоді здавалося, що Ізраїльська армія оборони (ЦАХАЛ) протягом кількох днів або тижнів встановить контроль над Сектором Газа, нейтралізувавши найбільш активних бойовиків. Проте минуло досить багато часу, а ситуація навколо Гази лише продовжує ескалюватися. Спочатку локальний ізраїльсько-хамасівський конфлікт сьогодні переходить на загальнорегіональний рівень за активної участі позарегіональних гравців.

За минулий рік ЦАХАЛ не тільки зміг видавити ісламістських бойовиків з власної території, а й просунути на південь Гази. Проте повний розгром ХАМАС не відбувся. З травня 2024 р. метою ізраїльтян у Секторі Газа є взяття під повний контроль кордону між Газою і Єгиптом, а також заволодіння м. Рафах, яке має стратегічне значення. За словами ізраїльтян, у Рафаху та під ним розташовано чотири останні відносно організовані батальйони ХАМАС, велика тунельна інфраструктура та ракетні установки. Ізраїль намагається закрити кордон з Єгиптом, щоб зменшити контрабанду зброї в майбутньому. Разом з тим Прем'єр-міністр Б. Нетаньягу наполягає на тому, що його країна повинна демонтувати військовий та адміністративний контроль ХАМАС над Газою. Водночас ізраїльський лідер відмовляється співпрацювати з палестинською владою на Західному березі р. Йордан (ФАТХ), яка є основним супротивником ХАМАС на сьогодні (URL: <https://mil.in.ua/uk/blogs/pid-mizhnarodnym-tyskom-izrayil-upovilnyv-ale-ne-spynyv-operatsiyu-v-rafahu>).

У цьому контексті треба зазначити, що до середини 1990-х років терористи із ФАТХ (Рух за національне визволення Палестини) були головною мішенню ізраїльських силовиків. Проте після відмови від

терористичної діяльності (1989) та угод в Осло (1993) ФАТХ, як член коаліційної Організації визволення Палестини (ОВП), увійшов у політико-правове поле і в 1996 р. на чолі зі своїм лідером Я. Арафатом виграв вибори в Палестинській автономії. Після смерті Я. Арафата ФАТХ поступово втрачав свій вплив і на виборах 2006 р. програв ХАМАС. Діяльність створеного в 1987 р. ХАМАС («Рух ісламського опору») з початку не заперечувалася ізраїльською владою, яка сподівалася, що діяльність ХАМАС у сферах освіти та соціального забезпечення стане альтернативою терористичній активності ФАТХ і ОВП. Проте за лічені місяці саме ХАМАС на чолі з тодішнім своїм лідером шейхом А. Ясіном став найагресивнішою та найнепримиреннішою з палестинських організацій. Лідери ХАМАС відмовилися визнати саму можливість будь-якого компромісу з Ізраїлем, оголосивши про своє категоричне неприйняття угод, підписаних в Осло, і про продовження збройної боротьби проти Ізраїлю. Після виборів у 2006 р. фактична влада ФАТХ поширюється на палестинський анклав, Західний берег р. Йордан (зона А і, частково, В), а ХАМАС – на Сектор Газа (URL: <https://eleven.co.il/state-of-israel/arab-israeli-conflict/15544>). У липні 2024 р. Ізраїль знищив багаторічного главу політичного крила ХАМАС І. Ганію, який відвідав Іран для участі в інавгурації нового Президента країни М. Пезекшіяна. Рух очолив Я. Сінвар, якого вважають, на відміну І. Ганії, який перебував під певним впливом Катару, абсолютно проіранськи орієнтованим політичним лідером.

Безпосередньо Іран до приходу до влади в Тегерані опозиційного прозахідному шахському режиму аятоли Хомейні мав дуже добрі відносини з Ізраїлем. Так, з одного боку, у 1947 р. Іран серед небагатьох країн-членів ООН проголосував проти поділу Палестини, а в травні 1949 р. виступив проти прийняття Ізраїлю в ООН. З іншого – уже на початку 1950 р. Іран став другою після Туреччини ісламською країною, яка визнала Ізраїль. У Єрусалимі було відкрито Генеральне консульство Ірану. Це означало новий етап у міжнародному порядку денному двох країн, з якого вони розпочали активну співпрацю, що виявлялося в постачанні Іраном до Ізраїлю нафти, газу, мінеральних ресурсів, продуктів харчування тощо. Так само ізраїльська сторона ділилася з Іраном науковими досягненнями й технологіями, зокрема в галузі сільського господарства, а також новітніх озброєнь. У кожній провінції Ірану працювали радники з Ізраїлю. Іранська національна спецслужба САВАК створювалася за допомогою не тільки американського ЦРУ, а й ізраїльського «Моссад». Формально ситуація змінилася після антишахської революції (1979) (URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/REPS-06-2019-0085/full/html>). Однак, незважаючи на офіційний розрив відносин, приховані зв'язки між двома державами підтримувалися протягом 1980-х років через ірано-іракську війну, коли Ізраїль надавав Ірану допомогу в боротьбі зі спільним ворогом Іраком. З 1980 по 1988 р., доки тривала війна, Ізраїль в обмін на нафту експортував до Ірану зброю та надсилав інструкторів, зокрема для іранських військ ППО. Після поразки у війні в 1991 р. в Перській

затоці Ірак перестав становити загрозу для Ірану. Тому на головних ворогів Ісламської республіки перетворюються США – «великий сатана», а також їхній регіональний союзник Ізраїль – «малий сатана». Водночас, посівши місце Іраку в регіональній політиці, Тегеран стає основним супротивником Ізраїлю. До того ж Тегеран активізує реалізацію своєї ядерної програми. Ізраїль відреагував на це застосуванням доктрини стримування М. Бегіна, яка передбачала превентивні атаки відносно будь-яких об'єктів, що становлять загрозу безпеці країни. Крім того, Іран посилив фінансування численних ісламістських рухів, зокрема ХАМАС, «Хезболли» та хуситів, які вчиняли терористичні атаки на Ізраїль. У відповідь Ізраїль починає здійснювати в Ірані таємні операції з вбивствами та вибухами (URL: <https://world.comments.ua/ua/news/near-east/chomu-iran-z-soyuznika-izrayluyuperetvorivsvya-na-zaklyatogo-voroga-730041.html>).

Згідно з доктриною М. Бегіна, протягом 2023–2024 рр. Ізраїлем активно наносилися превентивні удари не тільки по іранським проксі, а й по представникам державних структур Ісламської республіки. Так, у жовтні 2023 р. ізраїльські силовики знищили керівників ХАМАС, що опікувалися в організації економікою та зовнішніми відносинами, а також лідера угруповання «Палестинський ісламський джихад» М. Насіра. Водночас було вбито командирів кількох бойових підрозділів ХАМАС. У квітні поточного року було знищено трьох синів І. Ганії, які також входили до складу ХАМАС, у липні 2024 р. – безпосередньо хамасівського лідера. Також у квітні ізраїльська авіація знищила будівлю іранського консульства поруч із Посольством Ірану в столиці Сирії Дамаску. Було ліквідовано бригадного генерала М. Р. Захеді із сил спеціального призначення «Кудс» Корпусу вартових ісламської революції (КВІР), а також сімох інших офіцерів (URL: <https://www.holosameryky.com/a/vbyvstvo-ismaila-haniyeh-reaktsiyi-eskalatsiya-konfliktu/7723975.html>).

Узагалі з початку 2024 р. Сирійська обсерваторія з прав людини нарахувала 94 удари Ізраїлю по сирійській території, 77 з яких були повітряними та 17 ракетно-дроновим, що призвело до поранення й знищення близько 185 цілей, включаючи зброю та склади боєприпасів, штаби, центри, транспортні засоби. Крім того, було ліквідовано 250 бойовиків іранських проксі – членів «Хезболли», іракських і сирійський найманців тощо. Ще 177 бойовиків отримало поранення. Більшість ізраїльських ударів припали на Дамаск – 40 і провінцію Хомс – 18, район Латакії, включаючи порт Тартус, де розташована військово-морська база РФ (4 рази піддавався повітряним ударам) (URL: <https://mil.in.ua/uk/blogs/izrayil-vpershe-atakuvav-vijskovu-infrastrukturu-v-rajoni-rosijskoyi-bazy-hmejnim-v-syriyi>). У відповідь на вбивство своїх старших офіцерів у квітні 2024 р. Іран та його проксі, насамперед хусити, нанесли масований ракетно-дроновий удар у бік Ізраїлю, можливі негативні наслідки якого були нівельовані через спільне використання можливостей ППО Ізраїлю, Йорданії, а також США з їхніми

західними союзниками. Іран 1 жовтня здійснив потужний удар по Ізраїлю, використавши кілька сотень балістичних ракет. КВІР заявив, що це була відповідь за вбивства лідерів ХАМАС І. Ганії та «Хезболли» Х. Насралли.

Майже одразу після нападу ХАМАС на Ізраїль у жовтні 2023 р. проіранський рух «Ансар Аллах» (хусити) заявив про підтримку дій хамасівців. Єменські хусити, які стали на бік антиізраїльських сил, почали регулярні ракетні обстріли й захоплення торговельних суден у Червоному морі та наприкінці жовтня здійснили першу ракетно-дронову атаку в бік Ізраїлю. За декілька тижнів їм вдалося майже повністю паралізувати рух найкоротшим маршрутом з Азії до Європи через Суецький канал, який забезпечує 13–15 % світової торгівлі. Це викликало у відповідь серію ракетно-бомбових ударів, під час яких США і Велика Британія намагалися заподіяти шкоди інфраструктурі хуситів у мухафазі (провінції) Саада на півночі Ємену. У грудні хусити знову запустили кілька балістичних ракет по ізраїльських військових постах в Ейлаті. У травні 2024 р. хусити оголосили про готовність атакувати всі пов'язані з Ізраїлем кораблі не лише в Червоному, а і в Середземному морі. У відповідь на повітряні удари хуситів у липні 2024 р. ізраїльські ВПС бомбили нафтохранилища та електростанцію в єменському порту Ходейда (URL: <https://www.aljazeera.com/news/2024/7/20/air-raids-hit-yemens>).

Крім ХАМАС і «Палестинського джихаду» ще одним важливим актором у палестинсько-ізраїльському конфлікті є ліванська «Хезболла». Остання виникла в середовищі мусульман-шиїтів у відповідь на окупацію Ізраїлем Лівану в 1982 р., під час якої Ізраїль намагався знищити місцеві бази Організації визволення Палестини, які на той час ще концентрували свої основні зусилля на терористичних атаках у бік Ізраїлю. «Хезболла» стала проксі-силою Корпусу вартових ісламської революції. Станом на сьогодні ця радикальна організація має розгалужену мережу та несе відповідальність за велику кількість гучних терористичних атак у різних регіонах світу. За даними Держдепу США, Іран надає «Хезболлі» більшу частину фінансування, зброї та вибухівки, а також політичну, дипломатичну й організаційну допомогу. «Хезболла» також отримує додаткові гроші завдяки контрабанді товарів, підробці документів, торгівлі наркотиками, імміграційному та банківському шахрайству. Оскільки «Хезболла» відокремлена від ліванських військових, вона може атакувати ізраїльські та американські об'єкти, не провокуючи реакції, які може викликати напад з боку державних воєнізованих структур. Поступово із суто воєнізованого угруповання «Хезболла» перетворилася на активного учасника суспільного життя в Лівані, і з 2005 р. політичне крило організації засідає в парламенті країни. «Хезболла» має власні лікарні, телеканали, школи та молодіжні програми (URL: <https://www.unian.net/world/agressivnaya-ugroza-hto-takoe-hezbolla-i-vstupit-liona-v-voynu-protiv-izrailya-12422961.html>). Після другої війни в Лівані (2006) між Ізраїлем та «Хезболлою» встановилася негласна взаємовигідна домовленість: бойовики не завдають ударів по Ізраїлю, Ізраїль не б'є по Лівану. Незважаючи на такий

стан речей, «Хезболла» в останні роки постійно нарощувала свій арсенал озброєнь, а її бійці здобували військовий досвід на війні в Сирії на боці режиму Б. Асада (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c72qyn39ge3o>).

У минулому році «Хезболла» підтримала напад ХАМАС на Ізраїль, тому ситуація у двосторонніх відносинах кардинально змінилася. Домовленості між «Хезболлою» та Ізраїлем припинили існувати. Після ракетного обстрілу «Хезболлою» ізраїльської території перестрілки «Хезболли» та ізраїльських військових уздовж ізраїльсько-ліванського кордону тривали понад чотири місяці. На півдні столиці Лівану, м. Бейрут, 2 січня внаслідок вибуху загинув заступник з політичних питань «Хезболли» шейх Салех аль-Арурі та двоє лідерів бригад військового крила ХАМАС – «Бригади аль-Кассам». У відповідь «Хезболла» заявила про атаку безпілотників на ключовий центр ізраїльського командування (військову базу у Фаті), проте Ізраїль повідомив, що руйнувань і поранених не було. У лютому 2024 р. знову було зафіксовано два пуски ракет з Лівану в напрямку ізраїльського Хар-Дова. Ізраїль не забарився з відповіддю. Винищувачі ЦАХАЛ завдали удару по військовому посту в районі Раміє, на схід від Бейруту, а також по додатковому військовому посту в Рас-аль-Фарі, звідки раніше неодноразово здійснювалися пуски ракет у бік території Ізраїлю (URL: www.pravda.com.ua/rus/news/2024/02/14/7441771). Через обстріли та інші провокації з боку «Хезболли» Ізраїль, який до останнього під тиском США лише відповідав на ворожі акції, прийняв рішення щодо проведення наземної операції (НО).

Перед початком НО, яку було заплановано на 30 вересня 2024 р., ЦАХАЛ здійснив серію потужних повітряних ударів по Лівану – знищив майже все керівництво «Хезболли» на чолі з Х. Насраллою. Через це було порушено систему керування загонами ісламістів. «ЦАХАЛ розпочав обмежені, локалізовані та цільові наземні рейди на основі точної розвідувальної інформації проти терористичних об'єктів та інфраструктури «Хезболли» в південному Лівані. Такі цілі розташовані в селах неподалік від кордону і становлять безпосередню загрозу ізраїльським громадам на півночі Ізраїлю», – ідеться в повідомленні Армії оборони Ізраїлю. У Пентагоні повідомили, що міністр оборони США Л. Остін провів розмову зі своїм ізраїльським колегою, під час якої сторони «погодилися з необхідністю демонтажу інфраструктури атак» на північному кордоні, щоб не допустити нападів з боку «Хезболли». Л. Остін наголосив на необхідності «дипломатичного рішення, щоб гарантувати, що цивільні зможуть безпечно повернутися до своїх домівок по обидва боки кордону» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c0jw9xq60jwo>). Ліванська армія без бою відійшла від кордону вглиб країни. «Хезболла» відповіла на наземну операцію Ізраїлю черговим ракетним ударом. Частина цілей було перехоплено ізраїльською ППО, решта впала на відкритій місцевості.

Загострення палестино-ізраїльського конфлікту, яке розпочалося через напад ХАМАС на Ізраїль у жовтні 2023 р., триває. На сьогодні є чергове погіршення міждержавних ірано-саудівських відносин. Останніми десятиліттями Тегеран та Ер-Ріяд розглядалися як головні суперники за вплив не тільки на Великому Близькому Сході, а і в усьому світі ісламу. Тому за півроку до сумнозвісних подій в Ізраїлі справжній фурор викликала заява Ірану та Саудівської Аравії про те, що Тегеран і Ер-Ріяд за посередництва Китаю домовилися відновити дипломатичні відносини та відкрити посольства протягом двох місяців. «Угода включає підтвердження принципів поваги до суверенітету держав і невтручання у їхні внутрішні справи», – ішлося у відповідному офіційному повідомленні (URL: <https://www.ntv.com.tr/dunya/iran-ve-suudi-arabistan-cininarabuluculugunda-diplomatik-iliskilerin-kurulmasi-icinanlasti,4cKc5OjJ8kmKkejVTXMUOw>).

Завдяки цьому відкривалися великі можливості для більшої стабільності в одному з найбільш конфліктогенних регіонів світу. Проте ейфорія із цього приводу була нетривалою. У жовтні 2024 р. Тегеран по секретних дипломатичних каналах пригрозив атакувати нафтові об'єкти країн Перської затоки (зокрема, Саудівської Аравії) та інших союзників США на Близькому Сході, якщо їхні території чи повітряний простір буде використано для нападу на Іран (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/10/11/novyna/svit/iran-pohrozhuye-udaramu-po-naftovux-obyektax-krayin-perskoj-zatoky-dopomohu-izrayilyu-zmi>).

Істотні зміни відбулися в близькосхідній політиці ще одного лідера мусульманського світу – Турецькій Республіці. Одразу після нападу ХАМАС на Ізраїль Президент Туреччини Р. Т. Ердоган висловив готовність до «будь-якої форми посередництва» для припинення конфлікту між Палестиною та Ізраїлем, включаючи питання обміну полоненими. «Ми, як Туреччина, готові до будь-якого виду посередництва, включно з обміном полоненими, якщо цього потребуватимуть сторони... Ми продовжуємо наші інтенсивні дипломатичні контакти заради миру між Ізраїлем і Палестиною». Р. Т. Ердоган закликав Ізраїль перестати обстрілювати Сектор Газа, а ХАМАС – припинити атаки на цивільних (URL: <https://podrobnosti.ua/2482658-erdogan-hoche-stati-poserednikom-u-vjn-zralja-ta-hamas.html>). Але вже наприкінці жовтня 2023 р. турецький лідер зазначив: «Увесь Захід оголосив ХАМАС терористичною організацією. Але, Ізраїлю! Це ви можете бути [терористичною] організацією. Захід винен вам багато грошей, але Туреччина вам нічого не винна. ХАМАС не є терористичною організацією, це визвольна група, яка бореться за захист своїх земель і громадян» (URL: <https://suspilne.media/602027-tureccina-ne-vvazae-hamas-teroristami-i-gotova-stati-garantom-dla-palestini-erdogan>). Після цього досить логічним була подальша трансформація позиції Р. Т. Ердогана щодо конфлікту. У березні турецький Президент порівняв Б. Нетаньяху з Гітлером та офіційно заявив про підтримку ХАМАС з боку Анкари (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/03/10/7181438>).

Москва, на відміну від Анкари, завжди займала чітку позицію щодо хамасівців. Наприклад, уже через кілька тижнів після нападу ХАМАС на Ізраїль, наприкінці жовтня 2023 р., до Москви прибув «член політбюро» палестинського руху ХАМАС А. Марзук з делегацією. Ізраїль тоді розкритикував Москву, назвавши запрошення ХАМАС «негідним кроком» (URL: https://lb.ua/world/2023/10/26/581361_moskvi_pribula_delegatsiya_hamas_i.html). Глава російського МЗС С. Лавров 29 лютого 2024 р. провів зустріч із терористами з ХАМАС, ФАТХ, «Ісламський джихад», НФОП і ДФОП з метою «створення єдності». Під час заходу «з арабськими терористами обговорювалося врегулювання ситуації в Секторі Газа», що також викликало негативну реакцію ізраїльтян (URL: <https://cursorinfo.co.il/cis-news/lavrov-nazval-iisusa-palestintsem-na-vstreche-s-terroristami-hamasa-video>).

За інформацією посла Ізраїлю в Україні М. Бродського, унаслідок нападу ХАМАС, на жаль, загинули 23 українці. Це найбільша після США кількість загиблих іноземців під час хамасівського нападу на Ізраїль. У червні 2024 р. на Міжнародній конференції «Діалог – Шангри Ла» Президент В. Зеленський заявив, що Україна визнає і Ізраїль, і Палестину та зробить усе, щоб закінчився конфлікт і цивільні не страждали (URL: <https://interfax.com.ua/news/political/990780.html>). І така позиція цілком корелює зі ставленням до проблеми з боку головних партнерів України – США та країн Євросоюзу.

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Техніко-економічні аспекти розвитку військово-промислового комплексу у світі та Україні в умовах повномасштабної війни

(Продовження. Початок у № 18)

Економічні аспекти розвитку військово-промислового комплексу

Як зазначалося раніше, розв’язання технічних проблем розвитку збройних сил як таких, що в глобальному плані поставила на порядок денний повномасштабна російсько-української війна, потребують вирішення широкого кола економічних проблем, прямо й опосередковано пов’язаних з поточним функціонуванням і подальшим розвитком військово-промислових комплексів (ВПК) різних держав та їх міжнародних об’єднань, як офіційних, так і неформальних. До першої категорії об’єднань належить НАТО, до другої – неформальне об’єднання Росії, Китаю, КНДР та Ірану. Причому зазначене неформальне об’єднання чітко викристалізувалося на тлі повномасштабної війни Росії проти України.

На початковій стадії повномасштабної російсько-української війни сили воюючих сторін в озброєнні та військовій техніці поповнювалися за рахунок запасів, які мали вони і їхні міжнародні партнери. Але з набуттям цією війною тривалого характеру стало очевидним, що, по-перше, зазначені запаси вельми швидко скорочуються, по-друге, під час масштабних й інтенсивних бойових дій почали проявлятися певні недоліки в різних видах озброєння та військової техніки воюючих сторін. Це питання детально розглядалося в попередньому розділі. Тобто на полі бою проявився ефект морального старіння озброєння та військової техніки воюючих сторін, коли цілком справні й навіть такі, які ще не використовувалися зразки певних видів озброєння і військової техніки, уже мають істотні функціональні недоліки й за відповідними своїми характеристиками поступаються аналогічним новим зразкам, які були сконструйовані та виготовлені пізніше.

Тому цілком вірогідно, що під впливом повномасштабної російсько-української війни вже найближчим часом на національних і світовому ринках почнуть (якщо вже не почали) відбуватися істотні зміни попиту на продукцію військово-промислового комплексу, які матимуть структурні (якісні) та кількісні характеристики. Хоча на противагу цим тенденціям діятимуть і різні соціально-економічні чинники, які самі по собі можуть бути об'єктами окремого дослідження. Такі чинники об'єктивно виступають як фактори, що обмежують розвиток ВПК.

Водночас треба пам'ятати, що оскільки питання розвитку ВПК перебувають не лише в полі дії комерційної, а й державної таємниці, то немає підстав очікувати на наявність у відкритих джерелах детальної економічної інформації, підтвердженої відповідними математичними викладками, стосовно виробництва озброєння та військової техніки й торгівлі ними. До того ж сфера функціонування військово-промислового комплексу доволі тісно пов'язана із цілеспрямованою дезінформацією та проведенням інформаційно-психологічних спеціальних операцій (ІПСО). Тому навіть публічно дані суто економічного характеру, як правило, мають оціночний, експертний характер.

Як випливає з проведеного вище аналізу, майбутні зміни в структурі попиту на озброєння та військову техніку обумовлені змінами в характері бойових дій, необхідність яких було продемонстровано повномасштабною російсько-українською війною. Зміни в обсягах попиту на продукцію ВПК визначатимуться очікуваннями різних держав і соціальних спільнот щодо перспектив майбутніх воєнних конфліктів у світі.

Причому ці очікування стосуватимуться не лише повномасштабної російсько-української війни або ж протистояння по лінії Росія – НАТО, а й більш широкого кола потенційних воєнних конфліктів у світі. Адже повномасштабна російсько-українська війна та криза Організації Об'єднаних Націй наочно продемонстрували, що, попри поширення миротворчої риторики у сфері міжнародних відносин, глобальна гонка озброєнь набирає обертів. У цьому контексті поведінка на міжнародній арені Китайської Народної

Республіки, у якій постійні гучні миролюбні заяви поєднуються з фактичним ігноруванням основоположного принципу Організації Об'єднаних Націй щодо територіальної цілісності держав (згадаймо «українську кризу») та водночас широкою економічною й політичною підтримкою держави-агресора та прискореним власним переозброєнням, є вельми показовою. До того ж на загальне зростання обсягів попиту на продукцію ВПК також впливатимуть і воєнні конфлікти відносно малих масштабів.

Що ж стосується змін у структурі попиту на озброєння та військову техніку (ОВТ) на національних і світовому ринках, то, як засвідчив проведений у попередньому розділі цієї праці аналіз відповідної інформації, такі зміни можуть мати такий характер. Наприклад, можна очікувати на абсолютне та відносне зростання попиту збройних сил на: безпілотні апарати наземної, морської, особливо повітряної дії (БПЛА); системи радіоелектронної боротьби та радіоелектронної розвідки (РЕБ / РЕР), ракети крилаті, балістичні та інші ракети різного радіусу дії; засоби протиповітряної / протиракетної оборони (ППО / ПРО). Зокрема, як наголосив П. Веземан, старший науковий співробітник Програми передання зброї SIPRI, «за останні два роки ми також спостерігали набагато більший попит на системи протиповітряної оборони у Європі, викликаний ракетною кампанією Росії проти України». Через підвищення рівня технологічності сучасної війни варто очікувати й зростання попиту на ряд інших, крім РЕБ / РЕР, видів спеціальної техніки (засобів зв'язку, розмінування території тощо).

Водночас повномасштабна російсько-українська війна виявила підвищену вразливість на полі бою та моральну застарілість деяких видів озброєння і військової техніки. Тому попитом користуватимуться вдосконалені відповідно до вимог сучасної війни види таких ОВТ. Як зазначалося раніше, особливо наочно на полі бою проявилася вразливість бронетехніки до атак БПЛА. І тому з боку військових зростатиме попит саме на вже захищену належним чином бронетехніку, яка при цьому здатна виконувати на полі бою покладені на неї функції.

Повномасштабна війна гостро поставила проблему морального старіння бойової авіації. Адже без панування в повітрі остаточна перемога над противником неможлива. Тому й попитом військових користуватиметься саме новітня авіація, насамперед бойові літаки. І компанії зі сфери ВПК, мабуть, уже відповідним чином реагують на таку тенденцію зміни попиту. Так, за повідомленнями ЗМІ, ряд компаній сфери ВПК у США, Швеції та Великій Британії займаються розробленням винищувача шостого покоління. Це – вкрай складний і витратний процес.

Водночас така високотехнологічна галузь, як військове літакобудування стикнулася з доволі гострою проблемою нестачі кваліфікованих працівників. Наприклад, у 2023 р. французька корпорація «Dassault Aviation» змогла поставити своїм замовникам лише 13 контрактованих літаків «Rafale». Але, «щоб виконати свої зобов'язання саме лише на 2024 р., цій французькій

корпорації достатньо буде постачати по два Rafale на місяць, що в цілому відповідає поточним обсягам виробництва цього типу літака». Щоб упоратися з портфелем замовлень, який сформовано вже на 2025 р. та подальші роки, Dassault Aviation потрібно виробляти до трьох літаків «Rafale» на місяць. За налагодженої в корпорації «Dassault Aviation» системи поставок «для виробників Rafale на сьогодні насправді не є проблемою ланцюжок поставок комплектуючих, тут їм вдалося налагодити графік поставок»; реальні «заминки» починаються «на етапі, коли із цих комплектуючих треба скласти готовий літак».

У схожій ситуації опинилася й американська компанія «Boeing», що має аналогічні кадрові проблеми на фоні одночасного нарощення виробництва нових літаків F-15EX і також закриття виробництва F/A-18 Super Hornet, яке повинні припинити у 2027 р. Тому оглядачі спеціалізованих ЗМІ зазначають, що це «наводить на висновок про цікаву структурну проблему в розгортанні роботи ВПК західних країн: до цього моменту вважалося, що головним стримуючим фактором є саме ланцюжок поставок, але виявляється, що “взьке місце” може бути й на етапі складання готової продукції» (URL: https://defence-ua.com/weapon_and_tech/frantsuzi_govorjat_pro_paradoks_z_virobnitstvom_rafale_pri_vidsutnosti_problemi_z_komplektujuchimi-16106.html).

Стосовно ж артилерії, то російсько-українська війна продемонструвала перспективність широкого застосування на фронті насамперед більш мобільної самохідної артилерії. Значні масштаби використання на українському полі бою причіпної артилерії обумовлені її великими запасами як у Росії, так і в Україні та її міжнародних партнерів. І як видно з повідомлень ЗМІ, ця тенденція вже враховується і урядами різних держав, і підприємствами ВПК. Наприклад, цього року уряд Німеччини розмістив «замовлення на 80 самохідних 155-мм гаубиць на базі Boxer, відомих як RCH 155, у європейського оборонного підрядника KNDS» (спільне підприємство німецької компанії «Krauss-Maffei Wegmann», KMW, і французької компанії «Nexter»). Україна у 2022–2024 рр. одержала 36 гаубиць RCH 155 і ще 18 гаубиць RCH 155 отримає до 2027 р. Також «британська армія вибрала RCH 155 як частину своєї програми Mobile Fires Platform (MFP), щоб замінити застарілі 155-мм гусеничні самохідні гаубиці AS90. Таке рішення було прийнято після розгляду кількох претендентів, у тому числі й інших передових артилерійських систем» (URL: <https://wheel-news.com/45900-nimechchynazrobyla-u-knds-velyke-zamovlennia-na-protestovani-zsu-samokhidni-155-mm-haubyci-rch-155-boxer>). Також високі оцінки українських військовослужбовців отримала багатocільова шведська САУ «Арчер», бойова робота якої повністю автоматизована.

У контексті досвіду повномасштабної російсько-української війни особливо проблематичним видається питання належного вдосконалення захисту та бойового використання військово-морського флоту. Причому не

лише в плані його захисту від морських і повітряних дронів, а і від ракет класу «повітря – поверхня». Адже українські війська змусили російський Чорноморський флот відступати й переховуватися в Новоросійську саме через атаки безпілотних морських і повітряних апаратів. Тоді як ракетні обстріли з літаків у цьому процесі, мабуть, зіграли меншу роль, насамперед через дефіцит сучасних бойових літаків в Україні. Однак у гіпотетичному воєнному протистоянні Росія – НАТО обидві сторони конфлікту такого дефіциту не відчуватимуть. Тому існує багато питань щодо майбутньої стратегії й тактики бойових дій військово-морських сил. Особливо багато питань виникає щодо використання надводних кораблів. І це створює велику невизначеність для бізнесу відповідних підприємств ВПК.

Утім «німецький оборонний гігант Rheinmetall оприлюднив пресреліз, у якому йдеться про укладення угоди про співробітництво з MBDA Deutschland у напрямі розвитку такого озброєння, як лазерні системи, призначені для встановлення на кораблях. Мета – вивести готове рішення на ринок протягом п'яти-шести років... Щодо того, з якими загрозами боротиметься ця лазерна система, то тут можна виділити умовні два етапи, бо ті ж розробники передусім кажуть про безпілотники, включно з тими, які вміють атакувати “роєм”, надводні катери-камікадзе й також ракети, але на близьких відстанях. Далі працюватимуть над можливостями протидії надзвуковим і некерованим ракетами, а також мінометним мінам та артилерійським снарядам» ([URL: https://defence-ua.com/weapon_and_tech/nimtsi_za_5_6_rokiv_hochut_prodavati_bojovij_lazer_j_aki_j_bude_znischuvati_u_tomu_chisli_j_nadvodni_droni_kamikadze-16662.html](https://defence-ua.com/weapon_and_tech/nimtsi_za_5_6_rokiv_hochut_prodavati_bojovij_lazer_j_aki_j_bude_znischuvati_u_tomu_chisli_j_nadvodni_droni_kamikadze-16662.html)).

За даними американського аналітичного центру «RAND Corporation», разом з Південною Кореєю «розробленням і розгортанням лазерної зброї також займаються США, Ізраїль, Австралія, Китай та Велика Британія. Аналітики зазначають, що лазери розглядаються як перспективна зброя проти БПЛА, ракет, а також ударів по супутниках на орбіті» ([URL: https://armyinform.com.ua/2024/08/10/zavada-roketmenu-kimu-pivdenna-koreya-rozrobila-lazernu-zbroyu-dlya-borotbi-z-bpla-kndr](https://armyinform.com.ua/2024/08/10/zavada-roketmenu-kimu-pivdenna-koreya-rozrobila-lazernu-zbroyu-dlya-borotbi-z-bpla-kndr)).

Водночас, разом зі структурними змінами попиту на продукцію ВПК, на національних і світовому ринках треба очікувати й зростання обсягів попиту, як на різні види озброєння та військової техніки, так і в цілому. Про це свідчать, зокрема, чисельні заяви політиків і державних посадовців різних країн про необхідність збільшення військових витрат. Як зазначають оглядачі ЗМІ, «найбільше грошей у Європі на свою безпеку витрачають Велика Британія (близько 65 млрд дол.), Німеччина (55 млрд дол.) та Франція (55 млрд дол.). На четвертому місці – Україна, яка через повномасштабну війну змушена виділяти рекордні гроші – понад третину свого ВВП на оборону, а це понад 40 млрд дол. Однак найцікавіше, що ні Велика Британія, ні Німеччина, ні Франція не втрачають навіть 3 % від свого ВВП на оборону. Їхні показники зберігаються на рівні 1,5–2,5 %. Безперечно, агресія Росії вплинула на

виділення грошей для війська, однак це відбулося на незначному рівні (зростання на кілька мільярдів доларів, а не десятків). Адже урядам країн доводиться балансувати, щоб втримати інфляцію та зростання цін, інакше внутрішнє незадоволення може призвести до блокування допомоги Україні. Суспільства, які не воюють, важко усвідомлюють можливі загрози» (URL: <https://espreso.tv/poyasnuemo-yak-rosiyska-agresiya-zminila-viyskove-virobnitstvo-u-ssha-ta-evropi-poyasnyuemo>).

Однак зростання попиту, як відомо, стимулює зростання пропозиції. Так, за інформацією британської Financial Times, «с очікування, що найбільші 15 оборонних компаній світу отримають подвоєння потоку замовлень до кінця 2026 р. – до 52 млрд дол. Очікується, що на п'ятірку найбільших оборонних компаній США припаде половина замовлень, європейські лідери – BAE Systems, Rheinmetall і Saab». На рекордні грошові надходження розраховують і найбільші у світі компанії аерокосмічної та оборонної промисловості. «Це має відбутися в найближчі три роки завдяки збільшенню замовлень на нову зброю від урядів через зростання геополітичної напруженості.

Провідні 15 оборонних підрядників прогнозують вільний грошовий потік у розмірі 52 млрд дол. у 2026 р., що майже вдвічі більше, ніж у кінці 2021 р. П'ять найбільших оборонних підрядників США очікують грошового потоку в 26 млрд дол. до кінця 2026 р., що більше ніж удвічі перевищує показники 2021 р. Європейські оборонні гіганти, такі як BAE Systems, Rheinmetall та Saab, які отримали нові контракти на постачання боєприпасів і ракет, очікують збільшення грошового потоку більше ніж на 40 %» (URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/najbilshi-oboronni-kompaniji-svitu-ochikujut-podvojenja-potoku-zamovlen-do-kintsja-2026-roku.html>).

При цьому «від початку повномасштабного вторгнення РФ до України європейські фонди більше ніж удвічі збільшили свої інвестиції в акції оборонних компаній. Це свідчить, зокрема, про зміцнення ЄС своєї оборонної промисловості на тлі загроз з боку РФ... Зазначається, що обсяги інвестицій у цей сектор зросли від 3,2 млрд євро в I кварталі 2022 р. до 7,7 млрд євро. Це значною мірою пов'язано з підвищенням цін на акції оборонних компаній, яке сталося після повномасштабного нападу РФ на Україну». При цьому «індекс оборонної промисловості MSCI Europe зріс у 1,8 рази від початку 2022 р., що додатково підвищило привабливість цього сектору». Водночас зазначається, що політики у Великій Британії та Європі «закликають інвесторів підтримувати й надалі оборонний сектор» (URL: <https://tsn.ua/svit/evropeyski-fondi-rizko-zbilshuyut-investiciyi-v-oboronni-kompaniyi-cherez-viynu-v-ukrayini-ft-2651913.html>).

Зростання попиту на озброєння і військову техніку у світі, стимульоване повномасштабною російсько-українською війною, сприяло також зростанню міжнародної торгівлі цими товарами. Причому найбільше поширення цей процес мав у регіонах, де відбувалися воєнні конфлікти або були очікування щодо вірогідності воєнних конфліктів, а також у тих державах, які де-факто

мали певні стосунки (політичні, економічні тощо) до таких конфліктів. Так, за даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру (SIPRI), «держави Європи майже подвоїли імпорту основних озброєнь (+94 %) між 2014–2018 і 2019–2023 рр. У 2019–2023 рр. набагато більші обсяги зброї надходили до Азії, Океанії та Близького Сходу, де перебувають дев'ять з десяти найбільших імпортерів зброї. Сполучені Штати Америки збільшили свій експорт зброї на 17 % між 2014–2018 і 2019–2023 рр., тоді як російський експорт зброї скоротився вдвічі. Росія вперше стала третім за величиною експортером зброї, поступившись ще і Франції». За таких обставин «Україна стала найбільшим європейським імпортером зброї у 2019–2023 рр. і четвертим за величиною у світі після того, як з лютого 2022 р. щонайменше 30 держав постачали основну зброю як військову допомогу Україні» (URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2024/european-arms-imports-nearly-double-us-and-french-exports-rise-and-russian-exports-fall-sharply>).

При цьому експорт озброєнь і військової техніки є одним з непрямих шляхів зменшення тиску воєнних витрат на видаткову частину державного бюджету. Адже при експорті озброєння і військової техніки її виробники отримують відповідні доходи від продажу, наймані працівники отримують зарплату, а держава-експортер ОВТ додатково отримує податкові платежі, що йдуть до державного бюджету. Якщо абсолютна величина видатків на оборону зростає повільніше за експорт ОВТ, то сукупні соціально-економічні вигоди держави-експортера ОВТ можуть якщо не перевищити воєнні видатки державного бюджету, то принаймні істотно зменшити їх тягар.

Водночас у реальному світі переозброєння будь-якої армії відбувається з урахуванням наявних у неї запасів озброєнь і військової техніки. Тому, розглядаючи економічні проблеми розвитку військово-промислового комплексу, актуалізовані повномасштабною російсько-українською війною, не можна оминати питання стану запасів озброєння і військової техніки у світі. Хоча проблемі наявних запасів озброєння і військової техніки, як економічного чинника розвитку військово-промислового комплексу, у відкритих джерелах інформації приділяється небагато уваги. До того ж це питання повсюдно оповите державною таємницею, тому немає підстав очікувати на якісь детальні економіко-математичні обґрунтування повідомлень у відкритих джерелах інформації.

На початку цієї праці наводилися критичні зауваження європейських військових і державних діячів щодо незадовільного стану запасів ОВТ у країнах ЄС та НАТО. Аналогічні заяви лунали і в США. Зокрема, у липні 2024 р. «у звіті, опублікованому... двопартійною комісією, призначеною Конгресом, попереджається, що США не готові до тривалого конфлікту з Китаєм або Росією, не кажучи вже про те, щоб з ними обома одночасно... Запаси боєприпасів особливо недостатні, заявила комісія з восьми осіб, до якої увійшли відставний генерал армії, колишній конгресмен від Демократичної партії та колишній посол США. Комісія США попередила, що оборонне

виробництво загалом перебуває в поганому стані, заявивши, що галузь не має можливості задовольняти національні потреби навіть у мирний час» ([URL: https://www.unian.ua/world/ssha-u-viyni-z-kitayem-mozhut-vicherpati-svoji-bojepripasi-protyagom-troh-chotiroh-tizhniv-dopovid-12712353.html](https://www.unian.ua/world/ssha-u-viyni-z-kitayem-mozhut-vicherpati-svoji-bojepripasi-protyagom-troh-chotiroh-tizhniv-dopovid-12712353.html)).

Тому не виключено, що відсутність дозволу з боку США на застосування наданої ними Україні зброї по об'єктах у глибині території Росії пов'язана з обмеженістю запасів відповідних боєприпасів у США. Адже донині саме із запасів американської армії надходила основна частина воєнної допомоги США Україні. Зокрема, як повідомляють деякі ЗМІ, «американські чиновники стверджують, що Україна має настільки обмежені запаси ПТРК і подібних боєприпасів, що відкриття російської території для ударів матиме невеликий вплив на поле бою й може призвести до того, що ракети закінчатся за кілька тижнів, а то й днів» (<https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/udari-po-teritoriji-rosiji-ssha-ta-soyuzniki-rozdililisya-shchodo-znyattya-obmezhen-na-vikoristannya-zbroji-50453275.html>).

Разом з тим висловлюються припущення, що відсутність згаданого вище дозволу на далекобійні удари по території Росії пов'язана із зацікавленістю США в майбутньому «перезавантаженні» відносин з Росією. Утім, не відкидаючи певну вірогідність цього, зазначимо, що, виходячи з аналізу наявної інформації, версія обмеженості запасів відповідних боєприпасів у США, як причини відсутності дозволу Україні на далекобійні удари по території Росії, видається достатньо обґрунтованою.

Водночас треба брати до уваги, що зростання державних видатків на озброєння в різних країнах об'єктивно стикатиметься з фінансовими обмеженнями, обумовленими конкуренцією різних сфер суспільної життєдіяльності за кошти державних і місцевих бюджетів. За умов демократії це створює стимули для тиску виборців на політиків і може впливати на динаміку військових витрат у державних бюджетах різних країн. Тому розвиток військово-промислових комплексів у різних країнах світу відбуватиметься в межах технічних вимог, які до ВПК висувають сучасні умови ведення бойових дій, та стану воєнно-політичної ситуації на глобальному й регіональному рівнях, з одного боку, і фінансово-економічними обмеженнями розвитку ВПК через згадану вище соціальну конкуренцію за кошти державних бюджетів – з іншого.

Основні напрями діяльності НАН України

Привітання Президента НАН України академіка А. Загороднього до Дня захисників і захисниць України

«Шановні колеги, дорогі друзі!

Сьогодні ми відзначаємо особливий для нашої держави день – День захисників і захисниць України.

Впродовж усієї історії нашої країни наші захисники вирізнялися звитягою, мужністю та героїзмом. Сьогодні ж вони є символом надії для українського народу, прикладом сили духу, честі та справжнього патріотизму. Завдяки їхній сміливості та відвазі світ побачив, що українці – народ, який гідно захищає свою незалежність і право жити вільно на своїй землі. Наші воїни щодня показують свою незламність і силу у боротьбі з тими, хто несе загрозу цивілізації.

Задля оборони нашої країни лави Збройних сил України поповнили люди, які не були професійними військовими. Серед них і наші колеги, які зі зброєю в руках на полі бою боронять нашу незалежність і свободу. А ті, хто залишився в тилу, своїми дослідженнями і розробками зміцнюють обороноздатність і безпеку держави, надають волонтерську допомогу нашому війську.

Від усього серця зичу нашим воїнам і всім, хто працює задля нашої Перемоги та гідного майбутнього, міцного здоров'я, непохитної віри та мирного неба над головою!

Висловлюємо глибоку шану та вдячність за вашу самовіддану працю в ім'я миру та нашого майбутнього! Схиляємо голови у невимовній скорботі за кожним, хто віддав своє життя на захист рідної землі...

Слава захисникам і захисницям України!

Слава Україні! Героям слава!» *(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2024. – 1.10).*

Під головуванням Президента НАН України академіка А. Загороднього 2 жовтня 2024 р. відбулося чергове засідання Президії НАН України.

У засіданні взяла участь делегація Німецького електронного синхротрону (DESY) на чолі з головою ради директорів DESY, віцепрезидентом Асоціації ім. Гельмгольца професором Г. Дошем.

DESY є одним з провідних акселераторних центрів у світі. Дослідники використовують великомасштабне обладнання DESY для вивчення мікросвіту в усьому його розмаїтті – від взаємодії крихітних елементарних частинок і поведінки нових типів наноматеріалів до біомолекулярних процесів,

необхідних для життя. Прискорювачі та детектори, які DESY проектує та створює, є унікальними дослідницькими інструментами. Ці об'єкти генерують найінтенсивніше у світі рентгенівське світло, прискорюють частинки для запису енергії та відкривають абсолютно нові вікна у Всесвіт. DESY – це національний дослідний центр фундаментальної науки, який входить до складу всесвітньо відомої Асоціації Гельмгольца.

Відкриваючи засідання, академік А. Загородній зазначив, що Національна академія наук України активно співпрацює з Німецьким електронним синхротроном. Українські та німецькі вчені реалізують спільний проєкт DESY та ННЦ ХФТІ зі створення тестового каналу на майбутньому прискорювачі DESY-III за технологією, запропонованою в ННЦ «Харківський фізико-технічний інститут». Цю технологію запропонував академік М. Шульга та його колеги. Вона реалізує ідею використання зігнутих кристалів для «повільного вилучення» пучка релятивістських електронів високої енергії з прискорювача. Ця ідея вже була підтверджена експериментами в CERN. Проєкт отримав фінансову підтримку Німецького дослідницького фонду (DFG). Водночас більше половини дослідного колективу продовжує працювати в Україні, отримуючи грантову підтримку DFG.

Очільник академії подякував керівництву DESY за зусилля з налагодження співпраці не лише між DESY та НАН України, а й значно ширше, зокрема за ініціативу та організацію Трансатлантичної великої наукової конференції, у рамках якої в червні цього року відбувся тематичний круглий стіл «Підтримка системи науки в Україні»; лідерство DESY в організації Програми EURIZON, яка включає два спеціальні пакети для підтримки українських науковців, які продовжують працювати в Україні; проведення фізичних шкіл DESY-Україна тощо.

За видатний внесок у розвиток фізики високих енергій та астрофізики, активне сприяння міжнародній науковій співпраці та відновленню дослідницької інфраструктури в українських установах, постраждалих від російської агресії 1 травня 2024 р. Президія Національної академії наук України прийняла рішення про присвоєння професору Г. Дошу звання Почесного доктора НАН України. Диплом урочисто вручив йому президент Національної академії наук України академік А. Загородній.

У свою чергу професор Г. Дош у своєму виступі подякував академії та українській науковій спільноті за присудження цього почесного докторського ступеня. Він ще раз нагадав про плідне партнерство, яке склалося між DESY та науковцями з України протягом багатьох років. Окремо Г. Дош відзначив надзвичайну мужність українського народу, його силу, рішучість та хоробрість у боротьбі за суверенітет і незалежність. Він підтвердив абсолютну солідарність та непохитну підтримку України, рішуче засудив дії Росії та наголосив на необхідності зосередження всіх зусиль задля допомоги українцям.

Далі учасники засідання заслухали дві наукові доповіді.

З доповіддю «Ройовий інтелект для оптимізації рішень під час планування місій рухомих роботизованих систем (PPC)» виступив завідувач відділу Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України член-кореспондент НАН України Л. Гуляницький.

Він відзначив нагальність тематики – подібні системи використовуються в різних сферах – від військових операцій до комерційних і цивільних застосувань, серед яких логістика, сільське господарство, цивільний дорожній контроль, екологічний моніторинг, екстрений Україна, порятунком та ліквідація наслідків стихійних лих, керування дорожнім рухом, доставка посилок і ліків, збір даних, боротьба зі спалахами пандемій, геологорозвідувальні роботи, виявлення лісових пожеж тощо. І роботи в зазначених напрямках інтенсивно ведуться в провідних країнах світу. Фахівці Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова виконали ряд наукових робіт й отримали важливі фундаментальні та прикладні результати як у сфері комбінаторної оптимізації, так і для розв'язання задач під час планування місій PPC.

Вони здійснили дослідження, спрямовані, зокрема, на розв'язання прикладних проблем оптимального планування траєкторій, ефективної координації між безпілотними системами у групах, а також адаптації до динамічних змін під час виконання місій.

Розроблені програмно-алгоритмічні засоби передано ВАТ «Меридіан» ім. С. П. Корольова, АТ «Укроборонпром» і використано під час модернізації наявних та розробленні нових комплексів лінійки відомих безпілотних авіаційних комплексів «Spectator».

В обговоренні доповіді виступили директор НТЦ ВАТ «Меридіан» ім. С. П. Корольова АТ «Укроборонпром» О. Присяжнюк, начальник Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних сил України, генерал-майор, член-кореспондент НАН України І. Чепков, заступник директора з наукової роботи Навчально-наукового інституту комп'ютерних наук і штучного інтелекту Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна член-кореспондент НАН України С. Яковлев та академік-секретар відділення інформатики НАН України, заступник директора Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України академік НАН України О. Хімич.

Далі доповідь «Керування люмінесцентними властивостями молекулярних нанокристалів на основі ціанінових барвників» представив заступник директора з наукової роботи Інституту сцинтиляційних матеріалів НАН України член-кореспондент НАН України О. Сорокін.

Проведені в інституті фундаментальні дослідження в галузі люмінесцентних матеріалів на основі молекулярних нанокристалів є актуальними і своєчасними з огляду на перспективність застосування екситонних наноматеріалів у фотоніці, оптоелектроніці, сонячній енергетиці тощо.

Під час досліджень відпрацьовано шляхи впливу на спектральні властивості J-агрегатів різних ціанінових барвників через формування в наноструктурованих середовищах, таких як прямі та зворотні міцели, тонкі шаруваті та суцільні полімерні плівки, нанопористі матриці, рідкі кристали та навіть білки крові.

Важливим отриманим фундаментальним результатом щодо керування люмінесцентними властивостями молекулярних нанокристалів є можливість застосування їх для створення скінтіляційних матеріалів зі швидким скінтіляційним відгуком, зокрема на основі галогенідних перовскітних наночастинок.

В обговоренні цієї доповіді виступили завідувач відділу наноструктурних матеріалів ім. Ю. В. Малюкіна Інституту скінтіляційних матеріалів член-кореспондент НАН України С. Єфімова, професор Інституту фізико-технічних та комп'ютерних наук Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича доктор біологічних наук О. Демченко та професор кафедри експериментальної фізики Київського національного університету ім. Т. Шевченка доктор фізико-математичних наук О. Єщенко.

Насамкінець Президія НАН України розглянула окремі кадрові та поточні питання *(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2024. – 2.10).*

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Інтерв'ю першого віцепрезидента Національної академії наук України академіка НАН України В. Горбуліна

«Феномен України та українців, його унікальний прояв у здатності до самоорганізації – це те, що нас різко відрізняє від росіян. Ще перед першим Майданом західні аналітики з певним подивом відмічали, що в Україні громадські інститути більш потужні, ніж владні, і в новітньому історичному потоці ця тенденція лише набирала обертів – очевидно, в усьому більшому прояві історичного досвіду, можливо сказати, національного генокоду, що почав проявлятися в умовах вже незалежної України. І це на тлі деградації мас у Росії – під усе більшим тиском імперських проявів у владі та при удосконаленні пропагандистських і репресивних конструкцій. Тож найбільшим піком прояву самоорганізації стало стрімке й стихійне формування збройного опору в лютому – березні 2022 р., певною мірою всупереч нерозвинутим структурам територіальної оборони. Тут влада йшла за самоорганізацією народу, а не навпаки, але спромоглася підхопити ініціативи знизу й сформувати досить потужну систему у вигляді Сил територіальної оборони як окремого роду ЗСУ. Згаданий феномен мав розвиток та прояв і в подальшому – у ході війни: в ініціативності, креативності та автономності українських підрозділів, на відміну від жорстко вертикально підпорядкованих підрозділів противника. Це

досі дає змогу утримувати переваги на полі бою у майстерності його ведення – ми маємо сотні чудових ілюстрацій зупинки та рішучого розгрому сил противника, попри його традиційну перевагу в кількості людей, озброєнь та боєприпасів.

На жаль, позитивному погляду в майбутнє заважають деякі моменти щодо війни. Перший – наша об'єктивна залежність, десь відсотків на 90, від підтримки ззовні. Другий – відсутність жорстких покарань за корупцію, яка у воєнний час має прирівнюватися до зради. Третій – занадто повільне просування до суспільної справедливості: у справі захисту держави всі представники суспільства мають рівні обов'язки, але по факту ми бачимо дещо розділене суспільство, і над цим треба працювати. Тил ще не на війні, і тому наші територіальні втрати у 2024 р. – це якраз наслідки розділеного суспільства, це – найбільш небезпечний виклик.

Якщо подолаємо згадані негативи, будемо здатні не тільки перемогти ядерного противника, а й на десятиліття забезпечити рівновагу військових потенціалів. Бо наш людський феномен має ще й прояв у стрімкому розвитку технологій.

Україна вже зробила цей технологічний стрибок. Зокрема, Україна першою у світі почала масово використовувати дешеві дрони, продемонструвавши “москітну стратегію” в дії. Потрібно навчитися швидко масштабувати досягнення. Дві речі гальмують очевидне технологічне лідерство на цій ділянці – дефіцит ресурсів та похибки в адмініструванні оборонною промисловістю.

Що стосується досвіду Ізраїлю, так, це гарний орієнтир для України. Завдяки тому, що, крім фінансової допомоги, Ізраїль досяг домовленості із США вести спільні розробки, він поступово перетворився на одного з безперечних світових лідерів у створенні та виробництві сучасних озброєнь. Разом із США Ізраїль спромігся розробити новітню систему ПРО великої дальності Arrow 3, при цьому США сплачували 50 % витрат на розроблення цієї системи. У результаті досягнуто найбільшого рівня протиракетної захищеності у світі, а крім того, більше десятка країн НАТО зажадали придбати Arrow-3.

ОПК України на підйомі. На час війни можна залишити його конструкцію такою, як є, тобто п'ять регуляторів, дотичних до розвитку сучасної зброї, – Міноборони, Мінстратегпром, Мінцифри, СБУ, ГУР Міноборони. Однак таки необхідно створити єдиний центр розвитку технологій – це було передбачено Указом Президента Зеленського 59/20. Щоб звузити фокус витрат. Сто сімдесят типів безпілотників у ЗСУ – це і досягнення, і проблема одночасно, оскільки розпорошення ресурсів. Потрібна уніфікація і прихід до хоча б двох-трьох десятків типів упродовж кількох років. І так на багатьох ділянках створення і виробництва зброї.

Потрібно, щоб одне відомство визначало пріоритети – цілком очевидно, що під час війни це Міноборони, яке забезпечує армію. За таких умов не можна

без узгодження з Міноборони розгортати виробництва патронів чи штурмових гвинтівок, а потім бути неспроможними постачати на фронт необхідну кількість дронів типу DJI Mavic та Autel чи мін калібру 120 мм...

Усе в країні має бути підпорядкованим належному забезпеченню війни. Великі будівництва і телемарафони мають почекати воєнної перемоги, розвиток оборонного потенціалу має бути поставлено у центр виживання та стійкості нації. Це і пошук ресурсів, і консолідація нації. Альтернативні шляхи отримання ресурсів також є. Це масштабування досвіду Данії в закупівлі українських озброєнь для Сил оборони, наведення ладу в механізмах оборонних закупівель, відкриття для ОПК світового ринку озброєнь. Але подолання корупції передусім.

Тут можна не вигадувати велосипед. Досвід Німеччини під час Другої світової війни з підземними виробництвами літаків підкріплений впевненими новітніми проектами – від підземних оборонних виробництв Ірану до розгорнутих під землею сховищ літаків F-35 Норвегії. Плюс модульні та дублюючі виробництва, а також винесення деяких критичних ділянок за межі України. До цього я б додав ще удосконалення захисту інформації про підприємства ОПК, включаючи їх локації та дані про виробництва.

Головний принцип – справедливість. Ніякої легалізації відкупів від виконання громадянського обов'язку захищати державу – у вигляді неприпустимих законів на кшталт “економічного бронювання”. Натомість потрібен закон про неможливість перебування на державній службі без військового досвіду, наприклад, з 2027 р. Чиновники мають поступово пройти через фронт, їх заміна, як і заміна здатної до фронту молоді на підприємствах, має відбуватися за рахунок ветеранів та жінок. Усе це має бути закріплено рішеннями Ставки Верховного головнокомандувача – це відновить мотивацію суспільства та об'єднає його в складний момент, який нині переживає Україна.

Ракетна перспектива точно є, її чітко підтверджує 2024-й рік. Але нам потрібні вже не десятки, і навіть не сотні ракет, а тисячі. Крилаті та балістичні. Дальністю ураження від 500 і до... поки не будемо казати, скількох кілометрів. Потрібна персональна відповідальність менеджерів, директори програм та керівники з виробництва конкретних номенклатур озброєнь, вертикальна підпорядкованість, з урахуванням диригентської ролі Міноборони. У найкращій версії – Військово-промислова комісія з Президентом України на чолі (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 9.10).*

Свої двері відкрив офіс Юридичної клініки «Фенікс» Київського університету права НАН України.

У Київському університеті права (КУП) НАН України 7 жовтня 2024 р. відбулося відкриття нового офісу Юридичної клініки «Фенікс» для надання безоплатної правничої допомоги військовослужбовцям ЗСУ, їхнім сім'ям і

малозабезпеченим верствам населення. У відкритті взяли участь науковці, громадські та політичні діячі.

«Фенікс» як структурний підрозділ КУП НАН України було створено ще у 2007 р.

З вітальним словом до учасників заходу в онлайн-режимі звернувся президент НАН України академік НАН України А. Загородній. Він зазначив, що відкриття нового офісу Юридичної клініки «Фенікс» є сьогодні вкрай необхідною справою, адже захист прав і свобод людини, допомога та правова підтримка військовослужбовців ЗСУ, функціонування національної правової системи, діяльність міжнародних інституцій, волонтерських організацій, забезпечення верховенства права є сьогодні пріоритетом для нас.

Ректор КУП НАН України Ю. Бошицький відмітив здобутки цього університету у сфері юридичної науки та освіти за останні роки, а також окреслив плани щодо перспектив розвитку діяльності нового спеціалізованого офісу Юридичної клініки «Фенікс».

Учасників заходу також привітали віцепрезидент НАН України академік НАН України С. Пирожков, директор Інституту економіко-правових досліджень ім. В. К. Мамутова НАН України член-кореспондент НАН України В. Устименко, президент Національної академії педагогічних наук України академік НАН і НАПН України України В. Кремень (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 10.10*).

Софійн парк: музей природи і жива Античність

Знамениту уманську «Софіївку» важко описати словами – вона надто поетична для прози. І навіть найдокладніший фоторепортаж не передасть усієї спокійної атмосферності й чарівної мінливості цієї місцини. Але ми розповімо вам дещо про сенси й символи цього більш як 200-річного парку, його найцікавіші локації, традиції та новації. Сподіваємося, ця віртуальна екскурсія надихне вас одного дня вирушити назустріч давнім легендам, майстерно оживленим серед українських ландшафтів. Тим паче що, наприклад, зі столиці до Умані рукою подати: три години автотрасою Київ – Одеса – і ви на місці. Хіба не чудовий варіант для вікенду? Отже, у дорогу!

Сьогодні важко повірити, що Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України (від 1955 р. – не просто прегарний парк, а ще й наукова установа, а від 2005 р. – науково-дослідний інститут) колись постав на місці майже безлісого пустища, головною суворою природною окрасою якого були виходи граніту на поверхню. Проте людському інженерному генію вдалося зробити тут неймовірне: на ґрунтах, щедро пересипаних кам'яними брилами, виросло ціле королівство флори, часом доволі екзотичної для цих теренів.

«Софіївку» заклали в 1796 р. за наказом графа С. Потоцького, якому належала, зокрема, й Уманщина. Парк став подарунком графа його третій

дружині С. В.-Главоне, яка у свій час вважалася першою красунею Європи, народилася в Муданьї в Османській імперії (раніше це було передмістя, нині – частина м. Бурса на території Туреччини), що на березі Мармурового моря. Згідно з версією, до якої схиляються більшість дослідників, мала грецьке походження. Роль деміурга в історії «Софіївки» відіграв польський військовий інженер Л. Х. Метцель. Завдяки його задумам і планам з'явилася більшість об'єктів, які й досі створюють неповторний і впізнаваний образ найвідомішого уманського парку (пишемо «найвідоміший», бо в Умані він не єдиний).

«У “Софіївці” все не випадково, – говорить найдосвідченіша екскурсоводка академічного дендропарку Г. Никитюк. – Звісно, вона є гімном коханню. Але головне в парках такого штибу – це їхня семантика. Тобто прихований зміст.

Наприкінці XVIII ст. в моду увійшов англійський пейзажний ландшафтний стиль, яскравим зразком якого є і наша “Софіївка”. Загалом у світі домінують дві головні паркові системи – регулярна, або ж геометрична, або ж французька, і англійська пейзажна, вона ж ландшафтна. Французький стиль демонструє панування людини над природою, а його вершиною є Версаль, де всі рослинні насадження мають правильні форми й акуратно підстрижені. Утім, як помітив Ж. Деліль у своїй поемі “Сади”, велич регулярного саду, оздобленого коштовними матеріалами, втомлює та набридає, вона завжди незмінна, завжди та сама. Регулярний сад постійно доступний для огляду, наче на долоні. Природи ж натомість, за його словами, ніколи не буває забагато, а тихі водойми – озера й ставки – вдало доповнюють картину та служать втіхою для очей. Остання ідея – це квінтесенція англійського стилю. Ландшафтні парки теж створені людськими руками, але так майстерно, що цього зовсім не помітно. Софіївські ставки видовбано в граніті й наповнено водами р. Кам'янки, деякі згромадження валунів не виникли самі собою, а чимало рослинності не є типовою для нашого регіону. Але вигадливість планування й розмаїття форм створюють ефект природності. За кожним наступним рогом стежки гостям відкривається щоразу інший краєвид або новий цікавий ракурс уже знайомої локації.

Англійським ландшафтним парком найкраще гуляти й милуватися, знаючи його логіку та символіку. Річ у тому, що межа XVIII і XIX ст. була добою пізнього класицизму й раннього романтизму, зокрема чергового переосмислення античної спадщини. Саме тому в основу композиції “Софіївки” покладено давньогрецьку й давньоримську міфологію. Передусім сюжети Гомерових “Одісеї” та “Іліади”. За збігом, С. Потоцька ще й грекиня, що теж дало нашому парковій символічності й особливого шарму.

Проте наша мандрівка “Софіївкою” на схилі літа стартувала фактично з-за лаштунків головних маршрутів парку – з розарію поряд з адміністративно-лабораторним корпусом установи, у якому також розташовується готель “Софіївський”».

Сад троянд в уманському дендропарку заклали навесні 1998 р. з ініціативи кандидата біологічних наук О. Мороз (1942–2019), тоді – старшого наукового співробітника установи. Своєю появою ця ділянка площею пів гектара, на якій нині квітнуть і духмяніють троянди вже понад 250-ти сортів 12-ти садових груп, завдячує членові-кореспонденту НАН України Т. Черевченко (1929–2017). Науковиця 16 років очолювала Національний ботанічний сад ім. М. М. Гришка НАН України в Києві, але її життя надзвичайно тісно пов'язано і із «Софіївкою».

«Шлях, що веде звідси до головного входу «Софіївки», пролягає Грековою балкою – ділянкою, яку впорядкували лише в 1993 р., коли дендропарк готувався до свого 200-річчя, – пригадує В. Грабовий, в. о. директора дендропарку, кандидат біологічних наук. – У народі Грекову балку охрестили і Косенівкою, й Іванівкою, і навіть парком ім. Косенка. Адже ініціатором її облагородження був багаторічний директор “Софіївки” член-кореспондент НАН України І. Косенко, з яким пов'язана ціла епоха в історії парку.

До великого ювілею в “Софіївці” тоді поставилися надзвичайно серйозно: від 1987 до 1996 р. виконали не просто масштабні, а, без перебільшення, грандіозні роботи. Наприклад, за всіма канонами садово-паркового мистецтва проклали, а фактично – прорізали дорогу в західній частині парку. І їхати, і йти було легко та приємно, адже дорога збігає донизу (хоч і не надто стрімко), а перепад висот у тутешніх ландшафтах становить 43 м (!). І, доки наша розповідь не зайшла далеко, поділимося секретом, як не заблукати в “Софіївці” (на щастя, загубитися там доволі складно): користуйтеся бруківкою (три роки тому нею повністю замінили асфальт) і не збивайтеся на манівці. А ще – ознайомтеся з мапою і тримайте в полі зору фонтан “Змія” (це візитівка “Софіївки”, її не сплутати з жодним іншим об'єктом)».

«Наш дендропарк – як установа, що має статус науково-дослідного інституту Національної академії наук України, – звісно, зосереджений на наукових дослідженнях. Це й акліматизація, і репродуктивна біологія рослин правобережного лісостепу України. Проте “Софіївка” передусім є історичним садом, автентичний, оригінальний вигляд якого ми маємо підтримувати, а його історію – вивчати і відтворювати за архівними документами, – наголошує Г. Никитюк. – І ми це повсякчас робимо. Наприклад, на північний схід від Китайської альтанки й урочища Дубинка заново облаштували Звіринець, передбачений на історичних планах парку. Зараз там живуть близько трьох десятків оленів, ланей, косуль і мунтжаків».

Коли брукована стежка вкотре завершила, перед очима, наче нізвідки, вигулькнули Лісове озеро (праворуч) і Соколиний став (ліворуч), яких, на відміну від Звіринця, раніше не існувало в цих ландшафтах. Працівники парку створили їх уперше – теж з нагоди 200-річчя, але за нереалізованими планами 1855 р., коли в Умані, з давніх-давен козацькому містечку, від 1836 до 1859 р.

діяло одне з так званих аракчєєвських військових поселень. Нові водойми, однак, цілком органічно вписалися в «софіївський формат» – як логічне продовження історичного парку на теренах, де доти не було жодних його історичних об'єктів.

Скажімо, Лісове озеро встигло завоювати прихильність не лише відвідувачів, які пікнікують і медитують на моріжках і лавах навколо нього, а й постійних мешканців: жаб-курортниць (не шукайте цієї назви в бінарній номенклатурі – це просто образний вислів, але якщо ви спостерігали, як ці амфібії гріються під сонечком на лататті прекрасноквітної німфеї, то, напевно, погодитесь з нашим враженням); диких, але не лякливих качок, які звикли, що люди постійно сновигають туди-сюди; горлиць і припутнів, які звили собі гнізда на тутешніх хвойних деревах; табунця місцевих коней. Словом, Лісове озеро – ідеальна фотозона (хоча, зрештою, їх у парку не бракує) і місце для пленеру художників-пейзажистів, але не менш ідеальне для відпочинку: тихе, майже звідусіль оточене хвойними деревами, гармонійно поділене на освітлені й тінисті куточки.

У Соколиному ставі зараз вирує лише рослинне життя, здебільшого очеретяне, тополине і, що дуже несподівано, вербне. «Вода в цьому ставі набирається виключно від дощу, інших джерел немає, – пояснює В. Грабовий. – Та саме завдяки цьому його можна використовувати як цінний об'єкт для цікавих наукових досліджень. Чому? Тому що коли він пересох, з його дна вигналася верба біла – піонерна рослинність, якої тут більше ніде начебто й немає. Те саме, до речі, відбувається після осушення Каховського водосховища. Отже, ідеться про типовий процес, бо він характерний і для нашої кліматичної зони, і для Півдня України. Найцікавіше: щоразу після наповнення ставу відновлюється і вся його водна рослинність». Про перспективні порівняльні дослідження нинішній очільник парку згадав недарма: учасниця кількох експедицій до Каховського водосховища доктор біологічних наук А. Куземко з Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України сформулувала як учена саме в Національному дендрологічному парку «Софіївка» НАН України, з яким і далі підтримує контакти.

Але тема експлуатації таки не розкрита, тож вирішуємо поцікавитися, яким же господарем був граф Потоцький і як жилося кріпакам, що їх у його власності налічувалося до пів мільйона душ, 130 тис. з яких були чоловіки. «Потоцький був добрий господар, і селяни його любили, – не вагаючись, відповідає Г. Никитюк, – бо, замість щоденної панщини, граф встановив для них фіксований щомісячний податок. Але посильний. Як писав М. Костомаров, “у Потоцького сади зелененькі, хати біленькі, а люди співають, бо найщасливіші”. Найбільшими магнатами на Правобережжі України були Ржевуські, Браницькі, Любомирські, Чарторийські, але ніхто з них не міг дорівнятися до Потоцьких.

Що ж стосується Софії, то замолоду вона, звісно, більше цікавилася балами. Проте згодом – як масонка з ложі “Доброчинність” – будувала церкви,

молитовні доми, синагоги й робила багато інших добрих справ, зокрема для вбогих. Тому не дивно, що віддати їй останню шану прийшла немислима кількість людей. С. Потоцька померла 24 листопада 1822 р. в Берліні від онкологічного захворювання репродуктивної системи. За заповітом, доньки поховали її в Успенській церкві. Але під час землетрусу в 1838 р. стіни й купол церкви тріснули, а графиню перепоховали – в усипальниці Свято-Троїцької церкви в Тальному (це містечко за 40 км від Умані), де в Потоцьких теж був маєток. Станіслав же спочиває в Тульчині, де розташовувалася його головна резиденція. Але дехто думає, що він похований поряд зі своєю другою дружиною Жозефіною (Юзефіною) Амалією Мнішек на Виборозькому кладовищі в Санкт-Петербурзі. Вочевидь, це символічне поховання, що з'явилося з волі його онуки – Александри (Александрини) Станіславівни, дочки С. Потоцького-молодшого, обер-церемоніймейстера царського двору. За її замовленням архітектор А. Бенуа виготовив надгробок із написом «На вічний спокій». Онука, яка надзвичайно любила дідуся й бабусю, дуже хотіла мати неподалік спільне для них обох місце, куди могла би приходити й приносити квіти. Напевно, Александрина просто привезла на цю могилу землю з тульчинського поховання».

Як підкреслює Г. Никитюк, попри непросту долю, «Софіївці» завжди щастило: «Після болісної процедури конфіскації вона потрапила у відання Київської казенної палати, але в 1859 р. імператриця Александра Фьодоровна наказала перенести з Одеси до Умані Головне училище садівництва і землеробства, й у «Софіївку» приїхали професори-ботаніки найвищого гатунку. Один з них, В. Пашкевич, створив у нашому парку арборетум – сад з екзотичними рослинами понад 140 видів. Цей куточок існує досі. Збереглося близько половини його видового складу».

Під час Другої світової війни «Софіївка» певний час перебувала в зоні німецької окупації. Є свідчення, що до неї навідувалися диктатори А. Гітлер і Б. Муссоліні. Але минало все, минуло й це. На щастя, без відчутних наслідків для української перлини.

Укотре доля усміхнулася «Софіївці» в 1980 р., коли установу очолив І. Косенко, згодом – член-кореспондент НАН України. За збігом, на початок його директорування припало стихійне лихо: у квітні великий селевий потік пронісся центральною частиною «Софіївки», зруйнувавши чимало архітектурних об'єктів. Парку допомагали буквально всім світом, і вже за кілька місяців, наприкінці літа, мало що нагадувало про драматичну подію.

Далі була широка біла смуга: «Софіївка» стала повноцінним дослідницьким осередком, розширила співпрацю з міжнародними партнерами, приросла територіями. До слова, на частині з її нових земель уже п'ятий рік діє фентезі-парк «Нова Софіївка».

...Сучасна «Софіївка», як і в давнину, така велика й велична, що за один світловий день її можна хіба оббігати. Щоб вдумливо прогулятися парком і

відчитати сенси, закарбовані в його камінні, воді й рослинах, варто приходити знову й знову.

У «Софіївці» не заведено кидати монетки до фонтанів. По-перше, це все-таки історична пам'ятка та музей природи. По-друге, у водоймах (так, навіть найменших; так, навіть якщо цього не помітно з першого погляду) живуть риби, амфібії, рептилії, ростуть німфеї. Поважаймо їхнє право на безпечний і чистий простір (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 5.10).

В Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України відбулися Наукові читання імені академіка І. Крип'якевича.

В Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України 1 жовтня 2024 р. відбулися традиційні Наукові читання імені академіка І. Крип'якевича. Співorganizаторами заходу виступили Західний науковий центр НАН та МОН України, Наукове товариство ім. Т. Шевченка, Львівський національний університет ім. І. Франка та Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника.

Наукові читання розпочалися з урочистого відкриття та освячення меморіальної таблиці академікові І. Крип'якевичу на будівлі інституту. З вітальним словом виступив директор Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича доктор історичних наук І. Соляр. До церемонії відкриття меморіальної таблиці також долучилися: директор Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України академік НАН України Р. Кушнір, представники Львівської обласної ради, Львівської міської ради, громадські діячі тощо.

Програма заходів включала також виступи завідувача відділу історії середніх віків Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича кандидата історичних наук І. Паршина з науковою доповіддю «Іван Крип'якевич – історик українського війська» та завідувачки відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника кандидата історичних наук М. Дядюк з науковою доповіддю «Історико-культурна спадщина академіка Івана Крип'якевича у фондах Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника».

Завершила захід презентація монографії І. Крип'якевича «Студії над державою Богдана Хмельницького» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 4.10).

У Національному ботанічному саду (НБС) ім. М. М. Гришка НАН України спільно з Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді за підтримки Міністерства освіти і науки України було 25 вересня 2024 р. проведено Всеукраїнську ботанічну кваліфікаційну

нараду за напрямом «Відновлення рослинності після війни: надії та ризики» в рамках стажування профільних педагогічних працівників.

Учасниками заходу були близько 50 освітян, які представляли 13 регіонів України, а саме: Рівненську, Харківську, Київську, Черкаську, Дніпропетровську, Полтавську, Житомирську, Одеську, Чернігівську, Донецьку, Луганську, Миколаївську області та м. Київ. Це заступники директорів профільних закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку, декани, завідувачі профільними кафедрами біологічних факультетів закладів вищої освіти, учителі біології, екології опорних закладів загальної середньої освіти.

Під час відкриття заходу з вітальними словами виступили директор НБС ім. М. М. Гришка НАН України член-кореспондент НАН України Н. Заїменко та директор Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України професор В. Вербицький.

З пленарними доповідями виступили: заступник директора з наукової роботи НБС ім. М. М. Гришка НАН України член-кореспондент НАН України Д. Рахметов «Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка НАН України – зелена скарбниця України: збагачення, збереження та перспективи використання фіторізноманіття для повоєнного відновлення рослинності»; професор кафедри генетики, селекції і насінництва Національного університету біоресурсів і природокористування (НУБіП) України В. Жемойда («Генетичне та сортове біорізноманіття – основа безпеки нації»); завідувач кафедри ґрунтознавства та охорони ґрунтів НУБіП України, професор В. Заболуєв («Відновлення родючості ґрунту в Україні після воєнних дій»).

Після завершення пленарної частини було розглянуто й підписано положення про організацію та проведення Всеукраїнського конкурсу проєктів озеленення «Культура домівки» (спікер – заступник директора з методичної роботи Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України В. Клименко).

Під час наради освітяни були ознайомлені з основними завданнями щодо відновлення рослинності та родючості деградованих ґрунтів унаслідок воєнних дій. Було представлено важливі результати наукових досліджень у галузі інтродукції, акліматизації, селекції рослин, збереження фіторізноманіття ендемічних, реліктових, рідкісних видів, що проводяться в НБС ім. М. М. Гришка НАН України. Відбулося обговорення питань щодо залучення молоді до проведення наукових досліджень; визначення стратегічних напрямів діяльності стосовно забезпечення профільної еколого-натуралістичної та біологічної позашкільної освіти.

У другій частині заходу учасники наради ознайомилися з новими практиками озеленення для повоєнного відновлення території України. Було проведено науково-практичні екскурсії по колекційно-експозиційних та етноботанічних ділянках ботанічного саду:

– «Пори року», «Корейський традиційний сад», «Індонезійський сад», «Тибетський сад» тощо (спікери – заступник директора з ландшафтної архітектури НБС ім. М. М. Гришка НАН України М. Шумик, старший науковий співробітник установи Н. Попіль);

– «Досвід збереження рідкісних рослин природної флори в НБС імені М. М. Гришка» (спікери – заступник директора з наукової роботи НБС ім. М. М. Гришка НАН України М. Гапоненко, старший науковий співробітник А. Гнатюк);

– «Нові культури для біологічної, екологічної та продовольчої безпеки України» (спікери – професор Д. Рахметов, науковий співробітник О. Бондарчук, старший науковий співробітник О. Корабльова, завідувач лабораторії медботаніки Н. Джурунко, молодший науковий співробітник С. Рахметова).

Після завершення заходу було прийнято рішення щодо подальшої поглибленої співпраці Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України та закладів вищої освіти з Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді МОН України задля розвитку української освіти (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 4.10).

Наприкінці вересня 2024 р. на базі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського» відбувся X Український електрохімічний з'їзд, який організували Інститут загальної та неорганічної хімії В. І. Вернадського НАН України та Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського». Захід відбувся в змішаному режимі – офлайн і онлайн.

У роботі з'їзду взяли участь фахівці провідних наукових центрів НАН України, зокрема Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського, Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського, Інституту сорбції та проблем ендоекології, Інституту проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича, Фізико-механічного інституту ім. Г. В. Карпенка, Фізико-хімічного інституту ім. О. В. Богатського, а також Міністерства освіти і науки України – НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського», Українського державного хіміко-технологічного університету, Київського національного університету технологій та дизайну, Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Львівського національного університету ім. І. Франка, Сумського державного університету та ін.

На з'їзді працювали секції електрохімічного матеріалознавства, електрохімічної енергетики та технічної електрохімії, електрохімічної екології.

За ключовими напрямками сучасної науки й техніки зроблено дев'ять пленарних доповідей.

Від імені колективів авторів виступили з пленарними доповідями:

– «Київська політехніка» традиції першого століття, сьогодення та погляд у майбутнє» – декан хіміко-технологічного факультету НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського» доктор технічних наук О. Лінючева;

– «Прогрес у розробці твердотільних літєвих акумуляторів» – завідувач відділу Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського НАН України академік НАН України А. Білоус;

– «Функціональні гальванічні покриття: прогнозування, дизайн, діагностика» – завідувач кафедри НТУ «ХП» доктор технічних наук М. Сахненко;

– «Про можливості вилучення цінних матеріалів з відпрацьованих літій-йонних батарей з використанням електрохімічних методів» – завідувач лабораторії Інституту сорбції та проблем ендоекології НАН України (у співпраці з Ягелонським університетом, м. Краків, Польща) доктор хімічних наук В. Барсуков;

– «Гібридизація Li-йонних акумуляторів і конденсаторів подвійного електричного шару» – завідувач відділу Інституту сорбції та проблем ендоекології НАН України член-кореспондент НАН України Ю. Малетін;

– «Recent progress and perspectives on electrochemical conversation of carbon dioxide in molten salts» – старший науковий співробітник Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського НАН України кандидат хімічних наук І. Новосолова;

– «Електрохімічна та корозійна поведінка металевого скла» – завідувач кафедри Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (in cooperation with Leibniz Institute for Solid State and Materials Research, Dresden, Germany) доктор технічних наук В. Штефан;

– «Layered Double Hydroxides as Unique Supramolecular Substances for Electrochemical Applications: Targeted Construction and Synthesis» – доцент Українського державного університету науки та технологій кандидат технічних наук В. Коваленко;

– «Electrokinetic properties and stability of fullerene organosols» – завідувач кафедри фізичної хімії Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна член-кореспондент НАН України М. Мчедлов-Петросян.

Крім пленарних доповідей, на з'їзді було зроблено 25 секційних і 23 стендові доповіді, 22 секційні повідомлення було представлено заочно.

Переважає більшість представлених наукових повідомлень спрямована на розв'язання проблем електрохімічного матеріалознавства, зокрема на розроблення наукових засад і технологічних процесів електрохімічного синтезу нових матеріалів із заданими властивостями для базових галузей промислового комплексу України. Серед здобутків українських електрохіміків треба зазначити: концепцію модернізації гальванохімічних

технологій та перебудову електрохімічних виробництв відповідно до вимог сучасної науки й техніки, зокрема, при синтезі smart-матеріалів, багатокомпонентних сплавів і метал-оксидних композицій, електрокаталізаторів та сенсорів різного призначення, фотоперетворювачів енергії сонця в електричну, творчий доробок у створенні хімічних джерел струму нового покоління, нові процеси вилучення металів і сплавів із природної та техногенної сировини, науково-технічні рішення захисту металів від корозії.

Презентації з електрохімічного матеріалознавства органічно розширюють і доповнюють доповіді з електрохімічної енергетики, які свідчать про істотний прогрес, досягнутий вітчизняними фахівцями в розробленні та створенні твердотільних літєвих акумуляторів, гібридів літій-йонних акумуляторів і суперконденсаторів, воднево-кисневих паливних комірок та портативних генераторів водню, перетворювачів енергії сонця в електричну.

Сучасна електрохімія дає змогу не лише розв'язувати актуальні проблеми матеріалознавства та енергетики, а й захищати та покращувати довкілля. Про це свідчать презентації про регенерацію відпрацьованих літєвих джерел струму, утилізацію діоксиду карбону та синтез із нього цінних сполук, використання мембранних технологій у процесах очистки, сенсори для моніторингу довкілля тощо.

За матеріалами презентацій, зроблених на X Українському з'їзді з електрохімії опубліковано колективну монографію «Сучасні аспекти електрохімії». – Київ : МПП «ЛИНО», 2024. – 210 с. (<https://doi.org/10/33609/elecimcongr.2024.09.1-210>) (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 3.10).

Міжнародне співробітництво у галузі освіти і науки

Науковці НАН України разом з британськими колегами та представниками державних органів влади обговорили особливості правового регулювання штучного інтелекту й особливості його використання в економіці.

Наприкінці вересня 2024 р. відбувся міжнародний науково-практичний круглий стіл «Штучний інтелект: етичні та правові аспекти використання в українській економіці» за участі науковців Інституту економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова НАН України, британських науковців та фахівців у галузі юриспруденції та штучного інтелекту.

Під час заходу обговорили особливості правового регулювання штучного інтелекту та особливості його використання в економіці. Учасники розглянули: проблематику регулювання використання штучного інтелекту міжнародним правом, проблеми імплементації міжнародного досвіду регулювання штучного інтелекту та гармонізації вітчизняного і європейського

законодавств, проблеми практичного застосування можливостей штучного інтелекту в юридичній практиці та економічних відносинах тощо.

Участь у обговореннях взяли фахівці Інституту економіко-правових досліджень ім. В. К. Макутова – заступник завідувача відділу проблем модернізації господарського права та законодавства доктор юридичних наук Т. Гудіма і молодший науковий співробітник цього самого відділу О. Черних, а також заступник директора Інституту економіки промисловості доктор юридичних наук О. Вишневський.

Захід зібрав широке коло слухачів і став важливим кроком у співпраці між Україною та Великою Британією у сфері правового регулювання штучного інтелекту, створюючи нові можливості для подальшої співпраці й обміну знаннями (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 4.10).

VI Міжнародна науково-технічна конференція «Перспективи впровадження інновацій у атомну енергетику»: головні підсумки.

Наприкінці вересня 2024 р. у Великому конференц-залі НАН України в Києві тривала VI Міжнародна науково-технічна конференція «Перспективи впровадження інновацій у атомну енергетику», яку організували Українське ядерне товариство (УкрЯТ), Інститут проблем безпеки атомних електростанцій (ІПБ АЕС) НАН України і Рада молодих вчених при Відділенні енергетики та енергетичних технологій НАН України за підтримки партнерів і спонсорів – Акціонерного товариства (АТ) «Національної атомної енергогенеруючої компанії (НАЕК) «Енергоатом»», компаній «Energy Safety Group» («ES Group»), «Фенікс Контакт Україна» («Phoenix Contact Ukraine»), Науково-виробничого підприємства (НВП) «Атомкомплексприлад», Приватного акціонерного товариства «Севєродонецьке науково-виробниче об'єднання «Імпульс»», компаній «Witkowitz Atomica» і «Synergoatom» (обидві – із Чехії), Українського товариства оптики та фотоніки, а також за інформаційної підтримки «Громадського радіо», всеукраїнської газети для науковців та освітян «Світ» і науково-технічного журналу «Ядерна енергетика та довілля». Захід уже кілька років поспіль відбувається у непростих воєнних умовах та, попри це, цікавить і наукову спільноту, і широку громадськість. Цього разу до зібрання долучилося понад 100 провідних фахівців, учених і представників атомної та суміжних галузей.

Конференцію відкрили президент УкрЯТ, заступник генерального директора Відокремленого підрозділу (ВП) «Атомпроектінжиніринг» АТ «НАЕК «Енергоатом»» В. Холоша, перший заступник міністра енергетики України Ю. Шейко, директор ІПБ АЕС НАН України академік НАН України А. Носовський, а також один із засновників конференції, начальник зміни блоку Хмельницької атомної електростанції (ХАЕС) О. Хомич, які

підкреслили важливість інновацій в атомній енергетиці для гарантування енергетичної безпеки України, зокрема під час війни.

Далі з доповідями виступили представники:

– наукових установ Національної академії наук України, зокрема ПІБ АЕС НАН України, Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» (ННЦ «ХФТІ») НАН України, Науково-технологічний комплекс «Ядерний паливний цикл» ННЦ «ХФТІ» НАН України, Інституту ядерних досліджень НАН України, Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України, Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України, Інституту газу НАН України, Інституту проблем моделювання в енергетиці ім. Г. Є. Пухова НАН України, Інституту сцинтиляційних матеріалів НАН України;

– АТ «НАЕК “Енергоатом”», зокрема її філій («ВП “Хмельницька АЕС”» і «ВП “Атомпроектінжиніринг”»), Національної енергетичної компанії «Укренерго», Державного підприємства «Державний науково-технічний центр з ядерної та радіаційної безпеки»;

– закладів вищої освіти (Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Національного університету «Одеська політехніка», Національної академії внутрішніх справ);

– компаній, підприємств і організацій, які співпрацюють із підприємствами атомної галузі, – Державного підприємства «УДВП ІЗОТОП», компанії «ES Group», НВП «Атомкомплексприлад», СНВО «Імпульс», Акціонерного товариства «Київський науково-дослідний та проектно-конструкторський інститут “Енергопроект”» (АТ «КІЕП»), приватного акціонерного товариства «Укргідропроєкт»;

– Національного комітету CIGRE (Conseil international des grands réseaux électriques – Міжнародної ради з великих електричних систем);

– органів державної влади;

– представників наукових організацій та підприємств Чехії, Канади й Литви.

З-поміж іншого, присутні розглянули й такі важливі теми, як наукові дослідження у галузі створення нових матеріалів для ядерних реакторів, будівництво нових ядерних енергоблоків атомних електростанцій, можливості розгортання малих модульних реакторів, атомна та воднева когенерація в Україні як важливий крок у розвитку ядерної енергетики. Інші виступи охоплювали проблеми матеріалознавства і впровадження сучасних інформаційних систем для управління експлуатацією та ремонтом енергоблоків, радіаційного моніторингу тощо. Особливу увагу було приділено питанням безпеки, зокрема аналізу ймовірнісної безпеки й обґрунтуванню подовження строку експлуатації енергоблоків атомних електростанцій.

Другого дня конференція працювала у форматі двох секційних панелей, під час яких фахівці поділилися власними напрацюваннями у сфері безпеки

атомних електростанцій, створення новітніх матеріалів і технологій, поводження з відпрацьованим ядерним паливом, кібербезпеки, підготовки кадрів для галузі тощо. Відбулася також традиційна експертна дискусія щодо функціонування й розвитку атомної енергетики в умовах викликів, пов'язаних із російською агресією.

На думку учасників заходу, конференція «Перспективи впровадження інновацій у атомну енергетику» відкриває широкі можливості для обміну досвідом і знаннями, представлення розробок і напрацювань фахівців, а також є важливою нагодою налагодити міжгалузеву співпрацю й комунікацію задля розбудови національної ядерної галузі (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 2.10).

Науковці НАН України взяли участь у Міжнародному науковому семінарі НАТО «Семінари передових досліджень»: «Цифрові технології для покращення кібернетичної резильєнтності в країнах з перехідною економікою».

У рамках програми співробітництва НАТО «Наука за мир та безпеку» (NATO Science for Peace and Security), 8–11 вересня 2024 р. в м. Варна (Болгарія) було проведено Міжнародний науковий семінар НАТО «Семінари передових досліджень»: «Цифрові технології для покращення кібернетичної резильєнтності в країнах з перехідною економікою».

До участі у семінарі долучилися науковці Національної академії наук України, а саме представники Інституту проблем моделювання в енергетиці ім. Г. Є Пухова НАН України, Інституту електродинаміки НАН України та Інституту проблем реєстрації інформації НАН України.

У семінарі також узяли участь фахівці зі США, Великобританії, Болгарії, Італії, Угорщини, Нідерландів, Естонії, Литви, Австралії, Швейцарії.

Результати роботи будуть опубліковані видавництвом IOS Press в серії NATO Science for Peace and Security (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 10.10).

Наукові видання НАН України

Вийшов друком словник «Філософія науки і культури».

Видання підготовлене колективом науковців за редакцією члена-кореспондента НАН України Н. Хамітова.

За редакцією члена-кореспондента НАН України Н. Хамітова вийшов словник «Філософія науки і культури». У ньому авторам вдалося визначити класичні та новітні концепти філософії науки і культури.

Ця книга колективу дослідників Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, Центру гуманітарної освіти НАН України, Інституту

досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України, Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Софійського університету ім. К. Охридського (Болгарія) буде корисною не лише для філософів, а й для широкого кола науковців. Словник також зацікавить студентів, аспірантів, викладачів, усіх тих, хто шукає відповіді на вічні філософські питання щодо буття людини в науці та культурі (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 4.10).*

З'явився номер журналу «Вісник Національної академії наук України» за вересень 2024 р.

Відкриває номер «Офіційний розділ», де представлено інформацію про засідання Президії НАН України, що відбулися 3, 10 липня та 23 серпня 2024 р.

У розділі «З кафедри Президії НАН України» подано матеріали наукових доповідей, виголошених на цих засіданнях:

– «Вдосконалення матеріалів і технологій для підвищення експлуатаційних характеристик литих лопаток газотурбінних двигунів» (доповідач – завідувач відділу спеціальних сталей і сплавів Фізико-технологічного інституту металів та сплавів НАН України член-кореспондент НАН України Ю. Квасницька);

– «Новий механізм антиоксидантного захисту клітини за участі коензиму А» (доповідач – завідувач відділу сигнальних систем клітини Інституту молекулярної біології і генетики НАН України академік НАН України В. Філоненко);

– «Про роботу НАН України в період воєнного стану» (доповідач – перший віце-президент НАН України академік НАН України В. Горбулін);

– «Конституційне регулювання української державності: стан і перспективи розвитку» (доповідач – головний науковий співробітник Інституту історії України НАН України академік НАН України В. Шаповал);

– «Інституційна спроможність України в умовах війни» (доповідач – завідувач відділу політичних інститутів і процесів Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України член-кореспондент НАН України Г. Зеленько);

– «Холодні гази нейтральних атомів у лазерних полях – новітні системи для квантових обчислень, розуміння та передбачень унікальних фізичних явищ» (доповідач – провідний науковий співробітник відділу статистичної фізики та квантової теорії поля ННЦ «Харківський фізико-технічний інститут» доктор фізико-математичних наук А. Сотніков);

– «Дизайн новітніх поліфункціональних каталізаторів для процесів отримання стратегічно важливих органічних продуктів з відновлюваної сировини» (доповідач – старший науковий співробітник відділу каталітичних

окисно-відновних процесів Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського НАН України кандидат хімічних наук О. Ларіна);

– «Поводження з відходами від руйнувань, що утворюються внаслідок воєнних дій: проблеми правового забезпечення» (доповідач – старший науковий співробітник сектору проблем сприяння розвитку економіко-правових досліджень відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова НАН України» кандидат юридичних наук О. Трегуб).

У розділі «Наукові напрями» розміщено статтю «Перша в Україні кафедра мінералогії: історія створення і вплив на розвиток мінералогічної науки та геологічної практики» завідувача відділу «Мінералогічний музей імені академіка В. І. Вернадського» Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка НАН України доктора геолого-мінералогічних наук В. Павлишина та аспіранта відділу «Мінералогічний музей імені академіка В. І. Вернадського» цього інституту Д. Ярощука.

У розділі «Наукова спадщина» представлено статтю «Найголовніша формула успіху – знання, як поводитися з людьми» (До 100-річчя від дня народження академіка НАН України М. П. Щербака) директора Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка НАН України академіка НАН України О. Пономаренко, завідувача відділу геології та геодинаміки докембрію цього інституту члена-кореспондента НАН України Г. Артеменка, завідувача відділу радіогеохронології цього інституту члена-кореспондента НАН України Л. Степанюка.

Наприкінці номера розміщено вітальні публікації з нагоди 90-річчя члена-кореспондента НАН України М. М. Ільницького, 80-річчя члена-кореспондента НАН України Г. Я. Колбасова, 70-річчя члена-кореспондента НАН України С. І. Тарапова (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 7.10).

Нагороди і відзнаки

Указ Президента України № 685/2024 «Про відзначення державними нагородами України з нагоди Дня працівників освіти»

За значний особистий внесок у розвиток національної освіти, підготовку кваліфікованих фахівців, багаторічну плідну педагогічну діяльність та високий професіоналізм постановляю:

Нагородити орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня:

– П. Кулікова, професора Київського національного університету будівництва і архітектури.

Нагородити орденом «За заслуги» I ступеня:

– Ю. Бисагу, завідувача кафедри Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»;

– В. Коцура, професора кафедри Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Київська область.

Нагородити орденом «За заслуги» II ступеня:

– М. Арзубова, учителя комунального закладу «Харківський академічний ліцей № 45 Харківської міської ради»;

– Д. Номіровського, учителя Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

– М. Петруніва, учителя Львівського фізико-математичного ліцею-інтернату при Львівському національному університеті імені Івана Франка.

Нагородити орденом «За заслуги» III ступеня:

– З. Майзеліса, учителя комунального закладу «Харківський ліцей № 161 «Імпульс» Харківської міської ради»;

– В. Харченка, завідувача кафедри Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут».

Нагородити орденом княгині Ольги III ступеня:

– І Крисинську, учительку Миколаївського ліцею № 38 імені Володимира Дмитровича Чайки Миколаївської міської ради;

– Т. Руденко, директора Михайло-Коцюбинського закладу дошкільної освіти «Пролісок» Михайло-Коцюбинської селищної ради Чернігівського району, Чернігівська область.

Нагородити медаллю «За врятоване життя»:

– Н. Савічеву, ученицю Сумського закладу загальної середньої освіти I–III ступенів № 3 Сумської міської ради.

Нагородити медаллю «За працю і звитягу»:

– В. Каркачова, майстра виробничого навчання державного навчального закладу «Сумський хіміко-технологічний центр професійно-технічної освіти»;

– О. Кошовенко, провідного хіміка лабораторії підприємства «СЖС Україна», м. Одеса.

Щиро вітаємо з високою державною нагородою та бажаємо нових вагомих звершень на благо України (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 7.10).

До уваги держслужбовця

С. Блиндарук, мол. наук. співроб. НБУВ

П. Штих, наук. співроб. НБУВ

П. Загребельний.

До 100-річчя від дня народження

Ніхто не має права мовчати, а надто письменник. Це моє кредо, я сповідував його все своє життя. Я не шкодую, що я так жив – чесно та справедливо. Оце все, що я мав вам сказати. Все решта написано в моїх книжках.

П. Загребельний

По-різному складаються письменницькі долі й творчі біографії: один входить у літературу непомітно і витрачає на пошуки своєї теми багато часу та літ, інший гучно оповіщає про свою появу, а є письменники, що приходять в літературу не дуже молодими, зате одразу посідають тут помітне місце. До таких письменників належить П. Загребельний. Ще за життя його називали «живим класиком» та «патріархом української літератури» – і заслужено. Він працював в українській літературі понад 40 років, створивши понад 30 романів, гостросюжетних повістей і кіносценаріїв. Його книжки надруковані 23-ма мовами світу загальним накладом понад 20 млн примірників. Життя П. Загребельного завжди було непростим – на його долю випали війна, полон, утиски з боку влади. Людина виняткової освіченості та енциклопедичних знань, він був одним із найпопулярніших українських письменників і залишається таким понині.

Народився П. Загребельний 25 серпня 1924 р. в с. Солошиному, Кобиляцького району, Полтавської області в селянській родині. На його дитинство припала війна. Щойно закінчивши середню школу, у 1941 р. пішов добровольцем на фронт, був курсантом 2-го Київського артучилища. Після двох поранень та полону працював у радянській військовій місії в Західній Німеччині. У 1946 р. він вступив на філологічний факультет Дніпропетровського університету. По закінченні (1951) майже півтора десятиліття перебував на журналістській ниві, поєднуючий із письменницькою працею. У 60-х роках зросла популярність П. Загребельного не лише як письменника, але і як енергійного талановитого редактора-новатора «Літературної газети», перейменованої ним у 1961 р. на «Літературну Україну», що упродовж трьох років стала справжньою письменницькою трибуною вільної, творчої думки. Також працював у дніпропетровській обласній газеті, в журналі «Вітчизна». Був секретарем правління Спілки письменників України, Головою комітету Державної премії імені Тараса Шевченка, депутатом Верховної Ради. Нагороди письменника:

Орден Трудового Червоного Прапора (1967), Орден Вітчизняної війни II ступеня (1985), Орден Леніна (1967), Орден Дружби народів (1974), Орден Жовтневої Революції (1981), два ордени «Знак Пошани» (1960), Орден Богдана Хмельницького III ступеня, Орден князя Ярослава Мудрого V ступеня (1999), звання Герой України (2004), Лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка (1974), Лауреат Державної премії СРСР (1980), Почесна грамота Кабінету Міністрів України (2004).

Літературна діяльність припадає на кінець 40-х років і розпочинається «Каховськими оповіданнями» (1953). Потім з'являються збірки новел «Степові квіти» (1955), «Учитель» (1957), «Новели морського узбережжя» (1958); повісті «Марево», «Там, де співають жайворонки» (1956), «Долина довгих снів», «Дума про невмирущого» (1957); романи «Європа-45» (1959), «Спека» (1960), «Європа. Захід» (1961), «День для прийдешнього» (1964), «Шепіт» (1966), «Добрий диявол» (1967), «Диво» (1968), «З погляду вічності» (1970), «Переходимо до любові» (1971), «Первоміст» і «Смерть у Києві» (1972), «Намилена трава» (1974), «Розгін» (1976), «Безслідний Лукас» (1989); п'єси «Хто за? Хто проти?», «І земля скакала мені назустріч». Після проголошення незалежності України П. Загребельний опублікував романи і повісті: «Гола душа» (1992), «Ангельська плоть» (1992), «Тисячолітній Миколай» (1994), «Юлія, або запрошення до самовбивства» (1994), «Попіл снів» (1995), «Зона особливої охорони» (1999), «Брухт» (2002), «Стовпотворіння» (2004), «Гопак під шибеницею», «Дивовижні кларнети», «Думки наррозхрист» (2006–2009). За кожною збіркою новел, за кожною повістю і за кожним романом – справжня напруга думки й творчої енергії. У кожному наступному творі він відкривав якісь нові грані свого літературного хисту. Його твори високо оцінені критикою, мають широке читацьке визнання, постійно виходять у перекладах різними мовами. За сценаріями П. Загребельного на Київській кіностудії ім. О. П. Довженка знято художні фільми: «Ракети не повинні злітати» (1965), «Перевірено – мін немає» (1966), «Лавра» (1974), «Ярослав Мудрий» (1982). Критичні й літературознавчі статті, доповіді, промови, інтерв'ю, зібрані в книзі статей, есе і портретів «Неложними устами» (1981). До неї ввійшла повість-дослідження «Кларнети ніжності», присвячена П. Г. Тичині.

П. Загребельний сьогодні є одним з найвідоміших українських письменників, чия творча спадщина приваблює дедалі більше нових читачів. Його твори відомі далеко за межами України, перекладалися багатьма мовами світу, неодноразово екранізувалися. Без цього талановитого митця важко уявити сучасну українську літературу. Та й сама вона б не була такою, якою нині її знає світ. Тривалий час він тримав на собі Храм нашого письменства, оберігав його від надто запопадливих ідеологічних протягів, плекав молодих, яким заповідав цей Храм. «Павло Загребельний вважав, що красне письменство може і мусить допомогти людині позбутися почуття безпорадності перед загрозами. Мусить навчити нас, смертних, розуміти і

нашу силу, і наші слабкості. Народу потрібна не тільки сила, міць для битв, звитяг, але й пам'ять, пошана до минувшини», – так щиро висловився про свого батька син М. Загребельний – український письменник-біограф, кандидат економічних наук.

Талановитий у всьому, П. Загребельний являв яскравий взірець самовідданого служіння літературі, народові, Україні. З його ім'ям пов'язані формування і творчий розквіт багатьох талановитих письменників, зокрема плеяди шістдесятників, молодії літературної хвилі минулого століття. Принциповий, безкомпромисний і безстрашний в обстоюванні істини, передової думки, національних інтересів, письменницької справи та кожного талановитого імені. Він давав високі уроки громадянської мужності, людяності, порядності, відповідального ставлення до слова і діла. Письменника вирізняла колосальна працездатність, феноменальна ерудиція та винесене з концтабору уміння бути вільним попри всі обставини. Саме ця риса допомогла П. Загребельному залишитися самим собою в епоху «застою» і захистити багатьох шістдесятників від тоталітарного тиску.

Представлені бібліографічні матеріали складаються з розділів «Офіційні документи», «Основні друковані праці П. А. Загребельного» («Зібрання творів»; «Окремі видання та статті»), «Література про життя та діяльність П. А. Загребельного», «Бібліографічні посібники».

Матеріали розділу «Основні друковані праці П. А. Загребельного» розташовано за абеткою, інші – за хронологією.

У розділі «Література про життя та діяльність П. А. Загребельного» спочатку розміщено книжкові видання, далі – окремі публікації у збірниках, періодичних, довідкових, енциклопедичних виданнях.

У кінці кожного запису подано (за наявності) шифр зберігання у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ) та Відділу науково-бібліографічної інформації (ВНБІ).

Матеріали до біобібліографії П. Загребельного
(з фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського)
(1952–2024 рр.)

Офіційні документи

1. Указ Президії Верховної Ради СРСР Про нагородження письменника Загребельного Павла Архиповича орденом Трудового Червоного Прапора // Культура і життя. – 1984. – 26 серп.

2. Про нагородження відзнакою Президента України «Орден князя Ярослава Мудрого» V ступеня Загребельного П. А. : Указ Президента України // Літ. Україна. – 1999. – 9 верес. – С. 2.

3. Про нагородження Загребельного П. А. Почесною грамотою Кабінету Міністрів України : Постанова Каб. Міністрів України від 25 серп. 2004 р., № 1071 // Верховна Рада України. Законодавство України : офіц. вебпортал парламенту України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-2004-%D0%BF#Text>

4. Про присвоєння П. Загребельному звання «Герой України» : Указ Президента України від 25 серп. 2004 р., № 996/2004 // Урядовий кур'єр. – 2004. – 27 серп. (№ 160). – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996/2004#Text>

5. Про поховання видатного українського письменника, Героя України, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Загребельного П. А. : Розпорядж. Каб. міністрів України від 4 лют. 2009 р., № 93-р // Верховна Рада України. Законодавство України : офіц. вебпортал парламенту України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-2009-%D1%80#Text>

6. Про увічнення пам'яті Павла Загребельного : Указ Президента України від 5 лют. 2009 р., № 72/2009 // Урядовий кур'єр. – 2009. – 07 лют. (№ 22). – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72/2009#Text>

7. Про відзначення 90-річчя з дня народження Павла Загребельного : Постанова Верхов. Ради України від 25 лип. 2014 р., № 1616-VII // Голос України. – 2014. – 02 серп. (№ 146). – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-18#Text>

Основні друковані праці П. Загребельного

Зібрання творів

8. Романи : в 2 т. / П. А. Загребельний. – Київ : Дніпро, 1974. – Т. 1. – 735 с. : портр. – 734 с.

Зміст: З погляду вічності; Переходимо до любові; Первоміст

Т. 2. – 718 с. : іл.

Зміст: День для прийдешнього; Добрий диявол; Дума про невмирущого.

Шифр НБУВ: В324358/1–2

9. Собрание сочинений : в 5 т. / П. А. Загребельный – М. : Худож. лит., 1986–1987.

Т. 1 : Диво : роман / авториз. пер. с укр. Карабутенко. – 1986. – 703 с.
Т. 2 : Смерть в Києве : роман / авториз. пер. с укр. Карабутенко. – 1986. – 495 с.
Т. 3 : Евпраксія. Первомост : романи / авториз. пер. с укр. Карабутенко, Ю. Суровцева. – 1987. – 647 с.
Т. 4 : Роксолана : роман / авториз. пер. с укр. – 1987. – 717 с. : ил.
Т. 5 : Я, Богдан (Исповедь во славе) : роман (О Богдане Хмельницьком) / авториз. пер. с укр. Карабутенко. – 1987. – 636 с. : ил.
Шифр НБУВ: В334284/1–5

10. Твори : в 6 т. / П. А. Загребельний. – Київ : Дніпро, 1979–1981.
Т. 1 : Розгін. – 1979. – 575 с. : портр.
Т. 2 : Диво. – 1979. – 575 с.
Т. 3 : Смерть у Києві. – 1980. – 680 с.
Т. 4 : Євпраксія. День для прийдешнього. – 1981. – 581 с.
Т. 5 : Дума про невмирущого: історія недокінченого життя. Європа 45. – 1979. – 616 с.
Т. 6 : Добрий диявол. З погляду вічності. Переходимо до любові. – 1981. – 560 с.
Шифр НБУВ: В330042/1–6

11. Твори : в 2 т. / П. А. Загребельний. – Київ : Дніпро, 1984.
Т. 1 : Розгін : роман. – 549 с.
Т. 2 : Смерть у Києві; Первоміст : романи. – 663 с.
Шифр НБУВ: В332820/1–2

Окремі видання та статті

12. Ангельська плоть : пригодницька повість / П. А. Загребельний. – Київ : Укр. письменник, 1993. – 123 с.
Шифр НБУВ: Ва553233

13. Безслідний Лукас : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Радян. письменник, 1989. – 392 с.
Шифр НБУВ: Ва493439

14. Брухт : роман. Гола душа : повість / П. А. Загребельний. – Харків : Фоліо, 2002. – 399 с. – (Література).
Шифр зберігання НБУВ: Ва631113

15. Велич доби – велич творення : [про розвиток укр. літ.] / П. А. Загребельний // Україна. Наука і культура : щорічник. – Київ, 1978. – [Вип. 12]. – С. 410–413.

16. Вигнання з раю : роман-дилогія / П. А. Загребельний. – Київ : Радян. письменник, 1985. – 456 с. : іл.

Зміст: Левине серце : роман. – С. 5–264; Вигнання з раю : роман. – С. 265–456.

Шифр НБУВ: Ва438444

17. Гола душа : повість : (Сповідь перед диктофоном) / П. А. Загребельний. – Київ : Преса України, 1992. – 153 с. – (Бібліотека «Молоді України»).

Шифр НБУВ: Ва545552

18. День для грядущего : роман / П. А. Загребельный ; авториз. пер. с укр. И. Новосельцевой. – М. : Мол. гвардия, 1966. – 349 с.

Шифр НБУВ: Ва31014

19. День для прийдешнього : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Радян. письменник, 1964. – 379 с.

Шифр НБУВ: Во921826

20. День шестой : повесть / П. А. Загребельный. – М., 1988. – 94 с. – (Библиотечка журнала «Пограничник» ; № 6).

Шифр НБУВ: Ао248885

21. Диво : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Радян. письменник, 1968. – 701 с. : іл.

Шифр НБУВ: Ва72593

Також був ряд перевидань роману, які також зберігаються у НБУВ (1971, 1982, 2001, 2002, 2005, 2006, 2007).

22. Диво : роман / П. Загребельный ; авториз. пер. с укр. И. Карабутенко. – М. : Совет. писатель, 1973. – 687 с. : ил.

Шифр НБУВ: Ва234210

23. Дівчина з Придніпров'я / П. Загребельний, В. Анчишкін. – Київ, 1954. – 58 с.

Шифр НБУВ: Ао337766

24. Добрий диявол : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Дніпро, 1967. – 181 с.

Шифр НБУВ: Ва35122

25. Добрый дьявол / П. А. Загребельный ; авториз. пер. с укр. И. Новосельцевой. – Мол. гвардия, 1970. – 236 с.
Шифр НБУВ: Ва115437

26. Дума про невмирущого : повість / П. А. Загребельний. – Київ : Молодь, 1957. – 255 с.
Шифр НБУВ: Ао142580

27. Дума про невмирущого; День шостий; В-Ван! : повісті / П. А. Загребельний. – Харків : Фоліо, 2003. – 398 с. – (Література).
Шифр НБУВ: Ва640751

28. Думки на розхрист. 1991–1997 / П. А. Загребельний. – Київ : КМ Academia, 1998. – 130 с.

Роздуми письменника про Україну та українців торкаються найгостріших проблем не тільки нашої історії, а й сьогодення, коли знецінені найсвятіші поняття – істина, краса, добро. «Порятунок прийде тільки тоді, коли стрепенеться душа народу», – запевняє автор.

Шифр НБУВ: Ва584463

29. Думки на розхрист. 1974–2003 / П. Загребельний ; вступ. сл. Л. Копань. – Вид. 2-ге, допов. – Київ : Пульсари, 2008. – 240 с.
Шифр НБУВ: Ва698926

30. Евпраксія. Львиное сердце : романы : пер. с укр. / П. А. Загребельный ; вступ. ст. В. Оскоцкого. – М. : Худож. лит., 1984. – 687 с. : ил.

Шифр НБУВ: Ва414987

31. Евпраксія. Первомот : романы : авториз. пер. с укр. / П. А. Загребельный – М. : Известия, 1981. – 686 с. : ил. – (Библиотека «Дружбы народов»).

Шифр НБУВ: Ва361539

32. Євпраксія : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Дніпро, 1975. – (Романи й повісті ; вип. 1).

Ч. 1. – 150 с.

Ч. 2. – 147 с.

Шифр НБУВ: В325595/1–2

Видання 1975, 1987, 2001, 2002, 2003, 2004 р. також наявні у НБУВ.

33. Европа 45 : роман / П. А. Загребельный ; авториз. пер. с укр. В. Дудинцева. – М. : Мол. гвардия, 1961. – 445 с. : ил.

Шифр НБУВ: Во775973

34. Європа 45. – Європа – Запад : роман : пер. с укр. – М. : Совет. писатель, 1967. – 603 с. : ил.

Шифр НБУВ: Ва57559

35. Європа. Захід : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Молодь, 1961. – 235 с.

Шифр НБУВ: Во818676

36. Європа 45 : роман : [кн. 1 : Європа, кн. 2 : Захід] / П. А. Загребельний. – Київ : Радян. письменник, 1962. – 714 с.

Шифр НБУВ: Во868247

37. Європа 45 : роман / П. А. Загребельний. – Харків, 1989. – 525 с. – (Звитяга).

Шифр НБУВ: Ва501006

У 1995, 2003, 2015 роках роман перевидавався (вони також зберігаються у НБУВ).

38. З погляду вічності : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Дніпро, 1970. – 208 с.

Шифр НБУВ: Ва133381; Ва114218

39. З погляду вічності. Три романи про Дмитра Череду / П. А. Загребельний. – Київ : Дніпро, 1976. – 668 с. : іл.

До книжки ввійшли романи «З погляду вічності», «Переходимо до любові» та «Намилена трава».

Шифр НБУВ: Ва283320

40. Зло : роман / П. А. Загребельний. – Харків : Фоліо, 2008. – 379 с. – (Українська література). – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000027887>

Шифр НБУВ: Ва702690

41. Зной : роман / П. А. Загребельний ; авториз. пер. с укр. И. Новосельцевой. – М. : Мол. гвардия, 1964. – 383 с. : ил.

Шифр НБУВ: Во926846

42. Зона особливої охорони : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Укр. письменник, 1999. – 150 с. – (Сучасна українська література).

Шифр НБУВ: Ва589977

43. Изгнание из рая : роман / П. Загребельный ; авториз. пер. с укр. И. Карабутенко. – М. : Совет. писатель, 1988. – 316 с. : ил.
Шифр НБУВ: Ао247582

44. І земля скакала мені навстріч! Діалоги з глядачами на дві частини / відп. ред. П. Нестеровський ; М-во культ. УРСР, гол. упр. театрів та муз. установ. – Київ : Мистецтво, 1974. – 86 с. : портр. – (Бібліотека сучасної драматургії ; № 51).
Шифр НБУВ: Вc12147; Ао207216

45. Каховські оповідання / П. Загребельний, Ю. Пономаренко. – Київ : Молодь, 1953. – 128 с. : іл.
Шифр НБУВ: Ао126896

46. Ключ от сейфа : рассказы / авториз. пер. с укр. И. Новосельцевой. – М. : Правда, 1987. – 63 с. – (Бібліотечка «Огонек» ; № 2).
Шифр НБУВ: Ао243507

47. Левине сердце : роман / П. Загребельный. – Київ : Радян. письменник, 1978. – 327 с. : іл.
Шифр НБУВ: Ва315507

48. Левине сердце : роман : [у 2 вип.] / П. Загребельный. – Київ : Дніпро, 1978. – (Романи й повісті).
Вип. 1. – 168 с.
Вип. 2. – 131 с.
Шифр НБУВ: В328680/1–2

49. Львиное сердце : роман / П. Загребельный ; авториз. пер. с укр. И. Карабутенко. – М. : Совет. писатель, 1979. – 357 с. : ил.
Шифр НБУВ: Ва331526

50. Марево : повість / П. А. Загребельный. – Київ : Молодь, 1957. – 167 с. – (Бібліотека пригод та наукової фантастики).
Шифр НБУВ: Ва620982

51. Намилена трава : роман / П. А. Загребельный. – Київ : Радян. письменник, 1974. – 288 с. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000027354>
Шифр НБУВ: Ва248443

52. «Не тільки шаблями бряжчали» : [про роль культури в долі нації] / П. Загребельный // Укр. культура. – 1992. – № 1. – С. 2–4 : фот.

Шифр НБУВ: Ж26021

53. Неймовірні оповідання : оповідання; повість / П. А. Загребельний. – Київ : Радян. письменник, 1987. – 367 с.

Шифр НБУВ: Ва468097

54. Неложними устами : статті, есе, портрети / П. А. Загребельний. – Київ : Радян. письменник, 1981. – 479 с.

Шифр НБУВ: Ва365496

55. Новели морського узбережжя / П. А. Загребельний. – Київ : Радян. письменник, 1958. – 271 с.

Це книга новел про простих радянських людей, які живуть край теплового моря, що омиває з півдня українські степи. Ці новели про кохання, про прагнення простих людей до краси, ліричні новели-образки, новели, в яких оспівуються люди праці. В другому розділі книги – «За чужим морем» – вміщені новели про Швецію, суворий холодний клімат та життя якої помітно відрізняється від українського.

Шифр НБУВ: Ао144801

56. Первоміст : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Радян. письменник, 1972. – 296 с. : іл.

Шифр НБУВ: Ва179907

57. Первоміст. Смерть у Києві : іст. романи / П. А. Загребельний. – Київ : Дніпро, 1978. – 810 с.

Шифр НБУВ: Ва313290

58. Переходимо до любові : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Дніпро, 1971. – 202 с. : портр. – (Романи й повісті; вип. 9).

Шифр НБУВ: Ва170092

59. Південний комфорт : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Дніпро, 1988. – 296 с. – (Романи й повісті; 1). – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000027123>

Шифр НБУВ: Ва475010

60. Попіл снів : пригодницька повість / П. А. Загребельний. – Київ : Укр. письменник, 1995. – 159 с.

Шифр НБУВ: Ва561210

61. Разгон : роман / авториз. пер. с укр. И. Новосельцевой. – М. : Профиздат, 1978. – 624 с. : ил.

Шифр НБУВ: Ва325155

62. Розгін : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Дніпро, 1976. – (Романи й повісті ; вип. 1–3).

Кн. 1. – 218 с.

Кн. 2–3. – 200 с.

Кн. 4. – 208 с.

Шифр НБУВ: В326717/1, 2–3, 4

63. Роздуми про труднощі найважчої з тем : доп. на творч. конф. з робітн. тематики / П. Загребельний // Наука і культура. Україна : щорічник. – Київ, 1981. – [Вип. 15]. – С. 288–303 : фот.

64. Роки і романи: Вихід у світ романів укр. письм. за сім остан. рр. / П. Загребельний // Наука і культура. Україна : щорічник. – Київ, 1966. – [Вип. 1]. – С. 333–345 : фот.

Шифр НБУВ: Вc453

65. Роксолана : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Дніпро, 1979. – (Романи й повісті).

Початок. – 190 с. – (Романи й повісті ; вип. 9).

Шифр НБУВ: Ва334808

Закінчення. – 189 с. – (Романи й повісті ; вип. 10).

Шифр НБУВ: Ва334809

Te same. – Київ : Радян. письменник, 1980. – 574 с. : іл. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000017979>

66. Роксолана : роман / П. А. Загребельный. – Киев : Радян. письменник, 1980. – 574 с. : ил.

Шифр НБУВ: Ва353117

67. Роксолана : роман. Кн. 2 / П. А. Загребельний. – Київ : Дніпро, 1980. – (Романи й повісті ; № 7). – 271 с.

Шифр НБУВ: В330566/2

68. Роксолана : роман : пер. с укр. / П. Загребельный. – М. : Совет. писатель, 1982. – 639 с. : ил.

Шифр НБУВ: Ва388480

69. Роксолана : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Дніпро, 1983. – 583 с.

Шифр НБУВ: Ва396369

70. Роксолана : роман / П. А. Загребельний. – М. : Совет. писатель, 1983. – 639 с.

Шифр НБУВ: Ва395785

71. Роксолана : роман / П. А. Загребельний ; пер. с укр. И. Новосельцевой, И. Карабутенко. – Кишинев : Лит. артистикэ, 1984. – 591 с. : ил.

Шифр НБУВ: Ва418347

72. Роксолана : роман / П. А. Загребельний. – 1988. – 606 с.

Шифр НБУВ: Ва484511

У Києві та Харкові у різні роки (2000–2003, 2005–2007, 2013, 2014, 2016, 2023) у різних видавництвах були видання і перевидання представленого роману (усі вони доступні у НБУВ).

73. С точки зрения вечности : роман / авториз. пер. с укр. И. Новосельцевой. – М. : Профиздат, 1972. – 447 с. : ил. – (Б-ка рабочего романа).

Шифр НБУВ: Ва223239

74. Світ Гончара : (до 60-річчя від дня народж. письменника) / П. Загребельний ; редкол.: В. Конашевич [та ін.] // Україна. Наука і культура. 1978. – Київ, 1979. – С. 526–530 : фот.

Шифр НБУВ: Ва331477

75. Слово про Київ : [іст. нарис] / П. Загребельний // Вітчизна. – 1982. – № 5. – С. 2–9.

Шифр НБУВ: Ж22465

76. Смерть в Киеве. Первомот : романы / П. Загребельний ; авториз. пер. с укр. И. Карабутенко. – М. : Совет. писатель, 1977. – 775 с. : ил.

Шифр НБУВ: Ва293570

77. Смерть у Києві : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Дніпро, 1972.

Ч. 1. – 206 с.

Ч. 2. – 200 с.

Шифр НБУВ: В322674/1–2

78. Спека : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Радян. письменник, 1961. – 347 с. : іл.

Шифр НБУВ: Во793360

79. Стівпотворіння. Катаклізма : романи / П. А. Загребельний. – Харків : Фоліо, 2004. – 285 с. – (Література).

Шифр НБУВ: Ва647734

80. Таємниця Євразії, або жінка і чоловік з погляду вічності / П. А. Загребельний // Березіль. – 2000. – № 7/8. – С. 165–173.

Шифр НБУВ: Ж26911

81. Тисячолітній Миколай : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Довіра, 1994. – 636 с. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0010162>

Шифр НБУВ: Ва555363

Видання 2001, 2003, 2004 р. також наявні у НБУВ.

82. Тихий куток : оповідання / П. Загребельний // Літературна молодь : альманах : вірші, оповідання, п'єси, гумор та сатира / [М. Негода та ін. ; вступ. ст. О. Копиленка]. – Київ : Радян. письменник, 1952. – С. 97–114. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000025489>

Шифр НБУВ: Во473257

83. Трагізм і велич історії [«Київський літопис» – переклад Л. Махновця] / П. Загребельний // Київ. – 1984. – № 6. – С. 89–145; № 7. – С. 86–145; № 8. – С. 100–155.

Шифр НБУВ: Ж14227

84. У фокусі слова : рядки з книжок // П. Загребельний ; перед. слово О. Диканя // Київ. – 2012. – № 1. – С. 2–34.

Шифр НБУВ: Ж14227

85. Український шлях / П. Загребельний. – Київ : Видав. дім «КМ Академія», 2004. – 32 с. : іл.

Шифр НБУВ: Р100243

86. Ум неосяжний і бунтівливий : [про В. Г. Сковороду] / П. Загребельний // Україна. Наука і культура : щорічник. – Київ, 1972. – [Вип. 7]. – С. 361–369.

87. Ухажер : пьеса в 1-м д. / П. Загребельний ; пер. с укр. Е. Весенина. – М. : Искусство, 1957. – 23 с.

Шифр НБУВ: Во667841

88. Учитель : оповідання / П. Загребельний. – Київ : Радян. письменник, 1957. – 107 с. – (Б-ка укр. оповідання).

Шифр НБУВ: Ао140262

89. Учитель. [Двоє в дорозі. На теплій землі] : оповідання / П. Загребельний. – Київ : Держлітвидав, 1961. – 36 с. : іл.
Шифр НБУВ: Во779183

90. Шепіт : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Радян. письменник, 1966. – 411 с. : іл.
Шифр НБУВ: Во982759
У НБУВ також наявні видання 1967, 1981 р.

91. Шепот : роман / П. Загребельный ; авториз. пер. с укр. И. Новосельцевой. – М. : Воениздат, 1969. – 376 с. : ил.
Шифр НБУВ: Ва110910

92. Южный комфорт : роман / П. Загребельный ; пер. с укр. К. Григорьева. – М. : Совет. писатель, 1990. – 336 с.
Шифр НБУВ: Ва520500

93. Юлія, або Запрошення до самовбивства : роман / П. А. Загребельний. – Харків : Фоліо, 2001. – 352 с.
Шифр НБУВ: Ва604471

94. Я, Богдан (Исповедь во славе) : роман / П. Загребельный ; пер. с укр. И. Карабутенко. – М. : Совет. писатель, 1984. – 509 с. : ил.
Шифр НБУВ: Ва24028

95. Я, Богдан (Сповідь у славі) : роман / П. А. Загребельний. – Київ : Радян. письменник, 1983. – 511 с. : іл.
Шифр НБУВ: Ва393373
Видання 1984, 1986, 1994, 2001, 2002, 2003, 2008, 2009 р. також наявні у НБУВ.

Література про життя та діяльність П. Загребельного

96. Сизоненко О. О. Мости літературної зрілості. – Київ, 1974. – 45 с. – (Т-во «Знання» УРСР ; Література і мистецтво. Серія V ; № 6).
Про життєвий та творчий шлях П. Загребельного.
Шифр НБУВ: Р7743

97. Шаховський С. М. Романи Павла Загребельного : літ.-крит. нарис. – Київ : Радян. письменник, 1974. – 175 с.

Зміст: Тисяча тисяч розчнених вікон – С. 3–30; Воєнно-патріотичний роман і «європейський» цикл П. Загребельного – С. 31–64; Історичний роман

і кийвська трилогія П. Загребельного – С. 65–123; Робітнича тема в романах П. Загребельного – С. 124–168; Знати! Шукати! – С. 169–174.

Шифр НБУВ: Ао206069

98. З любов'ю до людини : метод. поради бібліотекам по пропаганді прози Павла Загребельного / Укр. респ. рада профспілок, Респ. спеціалізов. б-ка Укрпрофради ; складач Я. С. Рубах. – Київ, 1982. – 26 с. – (Письменник і сучасність).

Шифр з ВНБІ: д 3-14

99. Дончик В. Г. Істина – особистість: Проза Павла Загребельного : літ.-крит. нарис. – Київ : Радян. письменник, 1984. – 248 с. : портр.

Автор досліджує творчу біографію письменника від ранніх книжок новел до романів початку 80-х років. Особлива увага приділена творам «Диво», «З погляду вічності», «Первоміст», «Смерть у Києві», «Розгін», «Левине серце», «Я, Богдан» та ін.

Шифр НБУВ: Ва416452

100. Фащенко В. В. Павло Загребельний : нарис творчості / В. В. Фащенко. – Київ : Дніпро, 1984. – 207 с. – (Літературний портрет).

У книжці розповідається про творчий шлях відомого українського радянського письменника. В його численних творах відображається наше історичне минуле («Диво», «Смерть у Києві», «Первоміст», «Роксолана», «Я, Богдан»), а також подвиг радянського народу у боротьбі проти фашизму («Дума про невмирущого»).

Шифр НБУВ: Ао234713

101. Павло Загребельний у спогадах сучасників / ред.-упоряд. Х. Мельничук. – Тернопіль : Лілея, 1998. – 158 с. : іл.

Шифр НБУВ: Ва592642

102. Яскрава постать сучасної української прози : до 80-річчя від дня народж. П. Загребельного: листок-сигнал / складач І. А. Пилипенко ; ред. О. Г. Полева ; Донец. обл. універс. наук. б-ка ім. Н. К. Крупської. – Донецьк, 2003. – 7 с. – (Письменники-ювіляри).

Шифр НБУВ: Р102323

103. Сторінки історії. Павло Загребельний / авт.-упоряд: І. С. Попова [та ін.] ; Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ : Пороги, 2005. – 196 с. : фотоіл.

Шифр НБУВ: Ао264527

104. Матеуш В. О. Павло Загребельний і гамбурський рейтинг. – Хмельницький : Цюпак, 2007. – 47 с. : портр.

Шифр НБУВ: P111004

105. Спогади про Павла Загребельного / упоряд. М. Ф. Слабошпицький ; худож.-оформлювач О. М. Артеменко – Харків : Фоліо, 2008. – 249 с. : фот. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/0002171>

«Ніхто не має права мовчати, а надто письменник. Це моє кредо, я сповідував його все життя. Я не шкодую, що я так жив – чесно та справедливо. Оце все, що я мав вам сказати. Все решта написано в моїх книжках». У цих словах – увесь Павло Загребельний (1924–2009) – Майстер Слова, письменник від Бога, автор романів «Роксолана», «Я, Богдан», «Тисячолітній Миколай», «Розгін», «Диво», «Брухт» та багато інших, у яких відбилася майже вся українська історія – від сивої давнини до наших днів. У книзі зібрано спогади про Павла Загребельного відомих українських письменників, критиків, мистецтвознавців – Володимира Яворівського, Михайла Слабошпицького, Анатолія Дімарова, Валентини Запорожець, Олега Черногуза, сина письменника – Михайла Загребельного – тих, хто добре знав і працював багато років поспіль поряд із цією видатною людиною.

Зі змісту: Мій учитель – мій батько / М. Загребельний. – С. 122–141.

Шифр НБУВ: Ао268144

106. Спогади про Павла Загребельного / упоряд. М. Ф. Слабошпицький ; худож.-оформл. О. М. Артеменко. – Харків : Фоліо, 2010. – 249 с. : фот.

У книзі зібрано спогади про Павла Загребельного відомих українських письменників, критиків, мистецтвознавців – Володимира Яворівського, Михайла Слабошпицького, Анатолія Дімарова, Валентини Запорожець, Олега Черногуза, сина письменника – Михайла Загребельного – тих, хто добре знав і працював багато років поспіль поряд із цією видатною людиною.

Шифр НБУВ: Ао268144

107. Загребельный М. Павло Загребельный. – Харьков : Фолио, 2011. – 122 с. : фот. – (Знаменитые украинцы).

Шифр НБУВ: Ао269241

108. Загребельний М. Павло Загребельний : книжка-біографія. – Харків : Фоліо, 2013. – 119 с. – (Знамениті українці).

Шифр НБУВ: Ао271538

109. Павло Загребельний – патріарх української літератури : біобібліогр. нарис / Централіз. бібл. система Деснян. р-ну м. Києва, Центр. район. б-ка № 141 ; уклад. Р. О. Рокіта ; вступ. ст. М. Задорожного. – Київ, 2013. – 52 с. : фот. – Показч.: с. 47–52. – URL: https://desnabib.kiev.ua/files/Zagrebeldniy_2013.pdf

Нарис присвячено письменнику, прозаїку, автору історичних романів, публіцисту, редактору, лауреату Державної премії УРСР ім. Т. Шевченка (тепер Національної премії України ім. Т. Шевченка) – Павлу Архиповичу Загребельному. Біобібліографічний нарис складено на основі літератури, яка є у фондах бібліотек Деснянської централізованої бібліотечної системи та матеріалів, відображених на вебресурсах мережі Інтернет. Хронологічне охоплення літератури – 1956–2012 рр. Допоміжні покажчики: перелік прізвищ авторів та назв творів; адреси вебсайтів.

110. Павло Загребельний – патріарх української літератури : біобібліогр. нарис : до 95-річчя від дня народж. / Централіз. бібл. система Деснян. р-ну м. Києва, Центр. район. б-ка ім. П. А. Загребельного ; уклад. Р. О. Рокіта ; авт. вступ. ст. М. Задорожний. – 2-ге вид., допов. – Київ, 2019. – 64 с. : фот. – URL: https://desnabib.kiev.ua/images/images/2019/12_09_2019/zagreb95.pdf

Біобібліографічний нарис підготовлено до 95-річчя від дня народження письменника П. А. Загребельного, ім'я якого носить Центральна районна бібліотека Деснянського району м. Києва з 2015 р. Вміщено літературу за 1956–2019 рр.

Зміст: I. Вступ / М. Задорожний; II. Біографія III. Літературна робота: Кінематографічна діяльність; Театральні постановки; Вислови; Цитати; IV. Відзнаки; V. Вшанування пам'яті; VI. Твори: Військово-патріотичні романи; Історичні романи; Пригодницькі романи; Сатиричні романи; Фантастичні романи; Твори про сучасність; Твори російською мовою; VII. Публіцистика; VIII. Література про життя та творчість; IX. Спогади про Павла Загребельного; X. Видатні особистості та письменники про Павла Загребельного; Допоміжні покажчики: перелік прізвищ авторів та назв творів; адреси вебсайтів.

111. Загребельний Павло Архипович // Українська радянська енциклопедія : в 17 т. – Київ, 1961. – Т. 5. – С. 126.

Шифр НБУВ: В306670/5

112. Павло Загребельний // Письменники Радянської України : біобібліогр. довід. / уклад. О. Петровський. – Київ, 1966. – С. 226 : фот.

Шифр НБУВ: Ао174769

Видання довідника 1970, 1976, 1981 р. зі статтями про П. Загребельного також наявні у фондах НБУВ.

113. Брюгген В. Прекрасне, гартоване в боротьбі. [Про творчість П. Загребельного] // Дніпро. – 1967. – № 5. – С. 145–150.

Шифр НБУВ: Ж22466

114. Про нагородження П. А. Загребельного орденом Трудового Червоного Прапора // Літ. Україна. – 1967. – 31 жовт.

115. Премія Т. Г. Шевченка присуджена у 1974 р. П. А. Загребельному за книгу «Первоміст» (1972) і «Смерть у Києві» (1972) // Укр. мова і літ. в школі. – 1976. – № 5. – С. 86.

Ж16281

116. Коваленко Л. Н. Загребельный Павел Архипович // Краткая литературная энциклопедия. – М., 1978. – Т. 2. – Стб. 973.

Шифр НБУВ: В310491/2; ВНБІ: Ш4я2 К78

117. Дончик В. Г. Загребельний Павло Архипович // Українська радянська енциклопедія : в 12 т. – 2-ге вид. – Київ, 1979. – Т. 4. – С. 163 : фот.

Шифр НБУВ: В328608/4

118. Бажан М. Павло Загребельний: 3 доп. на IV з'їзді письменників України, 1959 р. // Письменники України у Великій Вітчизняній : біобібліогр. довід. / упоряд.: Б. Буркатов, А. Шевченко. – Київ, 1980. – С. 122 : фот.

Шифр НБУВ: Ва347038; ВНБІ: Ш5(4Ук)бдя2 П35

119. Біленко В. Багатогранність таланту: Штрих до портр. П. Загребельного // Укр. мова і літ. в школі. – 1980. – № 5. – С. 8–19.

Шифр НБУВ: Ж16281

120. Дончик В. Г. Загребельный Павел Архипович // Украинская советская энциклопедия : в 12 т. – Київ, 1980. – Т. 4. – С. 59.

Шифр НБУВ: В329203/4

121. Слабошпицький М. Загадка Павла Загребельного : [о творчестве укр. писателя] // Радуга. – 1980. – № 1. – С. 155–164.

Шифр НБУВ: Ж26455

122. Скрипник А. Не втрачено в дорозі: У світлі образів Павла Загребельного // Літ. Україна. – 1981. – 12 черв.

123. Мимрик Т. «В історії треба вчитися...» : [про творчість П. Загребельного] // Прапор. – 1984. – № 8. – С. 107–111.

Шифр НБУВ: Ж61798

124. Слабошпицький М. Золота естафета любові: П. Загребельному – 60 : [роздуми про творчість письменника] / М. Слабошпицький, М. Славинський, І. Шекера // Київ. – 1984. – № 8. – С. 74–84.

125. Слабошпицький М. Історія сучасності й сучасність історії: про творчість П. Загребельного // Радян. літературознавство. – 1984. – № 8. – С. 20–29.

Шифр НБУВ: Ж27444

126. Лауреати Бошевської премії : [постановою Держ. Ради НРБ удостоєний звання лауреата Міжнар. Бошевської премії за революційну поезію і публіцистику 1986 р.] // Вечір. Київ. – 1986. – 7 черв.

127. Загребельний Павло Архипович // Українська літературна енциклопедія : у 5 т. – Київ : Укр. енциклопедія ім. М. Бажана, 1988. – Т. 2. – С. 226–227.

Шифр НБУВ: В335899/2; ВНБІ: Ш5(4УК)я2 У45

128. Історія української літератури. У 2 т. Т. 2. Радянська література / Л. М. Новиченко, І. О. Дзеверін, В. Г. Дончик [та ін.] ; відп. ред. Л. М. Новиченко ; редкол.: І. О. Дзеверін (голова) [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1988. – 742 с.

Зі змісту: Павло Загребельний. – С. 614–626.

Про творчість П. Загребельного. – Загребельний Павло – С. 10, 13, 151, 159, 174, 175, 179, 215, 217, 232, 237, 242–252, 259–261, 265, 265, 267, 268, 297, 300, 305, 309, 363, 412, 426, 594, 597, 614–626, 685, 722.

Шифр НБУВ: В335067/2; ВНБІ: Ш5(2=УКР)5я2 І-90

129. Павло Загребельний // Письменники Радянської України (1917–1987) : біобібліогр. довід. / авт.-упоряд.: В. К. Коваль, В. П. Павловська. – Київ, 1988. – С. 221–222 : фот.

Шифр НБУВ: Ва480061; ВНБІ: Ш5(4Укр)7я2 П35

130. Дончик В. Головний редактор : [Павло Загребельний] // Зупинені миті : статті, спогади, полеміка / Дончик В. – Київ, 1989. – С. 195–210.

131. Дончик В. Г. Загребельний Павло Архипович // Українська літературна енциклопедія : в 5 т. / редкол.: І. О. Дзеверін (відп. ред.) [та ін.]. – Київ, 1990. – Т. 2. – С. 226–227 : портр.

Шифр НБУВ: В335899/2; ВНБ Ш5(4УКР)я2 У45

132. Загребельний Павло Архипович // Митці України : енцикл. довід. / упоряд.: М. Г. Лабінський, В. С. Мурза ; за ред. А. В. Кудрицького. – Київ, 1992. – С. 255.

Шифр НБУВ: Ао256870; ВНБІ: Щ(4УКР)я2 М67

133. Дончик В. Покликання письменника – писати // Слово і час. – 1994. – № 11/12. – С. 16–20.

Шифр НБУВ: Ж27444

134. Його творчість – цілий пласт духовної історії народу: Павлу Загребельному – 70 років // Укр. культура. – 1994. – № 11/12. – С. 5.

Шифр НБУВ: Ж26021

135. Скрипник А. Тисячоліття... без вихідних: Павлові Загребельному – 70 // Літ. Україна. – 1994. – № 36. – С. 2.

136. Історія української літератури ХХ століття. У 2 кн. Кн. 2, ч. 2. 1960–1990-ті роки / В. Г. Дончик, С. М. Андрусів, Л. С. Бойко [та ін.] ; за ред. В. Г. Дончика ; редкол.: В. Г. Дончик (наук. ред.) [та ін.]. – Київ : Либідь, 1995. – 510 с.

Зі змісту: П. Загребельний. – С. 305–318.

Про творчість Павла Загребельного. – С. 12, 17–19, 21, 23, 24, 241, 245, 249–251, 263, 351, 410, 423, 433, 435–437, 481, 483.

Шифр НБУВ: В339497/2.2; ВНБІ: Ш5(4УКР)я2 І-90

137. Славинський М. Талант і талант: Штрихи до творч. біогр. П. Загребельного // Київ. – 1995. – № 2/3. – С. 107–108.

Шифр НБУВ: Ж14227

138. Павло Загребельний // Письменники України : довідник / упоряд.: Д. Г. Давидюк, Л. Г. Кореневич, В. П. Павловська ; редкол.: Г. П. Бідняк [та ін.]. – Дніпропетровськ, 1996. – С. 96–97 : фот.

Шифр НБУВ: Ва570206; ВНБІ: Ш5(4Укр)бя2 П35

139. Загребельний Павло Архипович // Мистецтво України : біогр. довід. / упоряд.: А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський ; за ред. А. В. Кудрицького. – Київ, 1997. – С. 251.

Шифр НБУВ: Ва573963; ВНБІ: Щ(4УКР)я2 М65

140. Загребельний Павло Архипович // Хто є хто в Україні, 1997 : біогр. слов. / Укр. акад. наук нац. прогресу, Ін-т гуманіт. дослідж. ; редкол.: В. Г. Бар'яхтар [та ін.] ; уклад.: С. А. Бакута [та ін.]. – Київ, 1997. – С. 96.

Шифр НБУВ: Вс32159; ВНБІ: Я222(4Ук) Х97

141. Дончик В. Павло Загребельний // Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. / В. Г. Дончик, В. П. Агеєва, Ю. І. Ковалів [та ін.] ; за ред. В. Г. Дончика ; голов. ред. М. С. Тимошик. – Київ, 1998. – Кн. 2 : Друга половина ХХ століття. – С. 289–296.

Шифр НБУВ: В342168/Кн. 2

142. Семенко-Маринович А. Загребельний б'є на сполох // Київ. – 1998. – № 7/8. – С. 137–140.

Шифр НБУВ: Ж14227

143. Чабаненка В. А. Загребельны Павел Архіпавіч // Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. / рэдкал.: Г. П. Пашкоу [і інш.]. – Мінск, 1998. – Т. 6. – С. 497.

Шифр НБУВ: В341126/6; ВНБІ: Я20(4БЕЛ) Б43

144. Загребельний Павло Архипович // Імена України : біогр. щоріч., 1999 / Укр. акад. наук нац. прогресу, Ін-т гуманіт. дослідж. ; редкол.: В. Г. Бар'яхтар, Є. П. Бершеда [та ін.] ; уклад.: Л. Г. Андрієнко, С. А. Бакута, І. Д. Зосимович [та ін.]. – Київ, 1999. – С. 149 : фот.

Ж70695; ВНБІ: Я222(4Ук) І-51

145. Шпиталь А. Тисячолітній Загребельний // Слово і час. – 1999. – № 8. – С. 60–61.

Шифр НБУВ: Ж27444

146. Слабошпицький М. Історичний дивосвіт Павла Загребельного // Дивослово. – 2000. – № 2. – С. 57–59.

Шифр НБУВ: Ж28928

147. Бернадська Н. І. Павло Загребельний // Українська література ХХ століття / Н. І. Бернадська. – Київ, 2002. – С. 180–185. – (Вища освіта ХХІ століття).

Шифр НБУВ: ВА628948

148. Загребельний Павло Архипович // Імена України : біогр. щоріч., 2001 / Укр. акад. наук нац. прогресу, Ін-т гуманіт. дослідж. ; редкол.: В. Г. Бар'яхтар, І. Д. Безгін, В. П. Буркат [та ін.] ; уклад.: Л. Г. Андрієнко, С. А. Бакута, Т. Л. Горбань [та ін.]. – Київ, 2002. – С. 202, фот.

Шифр НБУВ: Ж70695; ВНБІ: Я222(4Ук) І-51

149. Логвиненко О. Шекспіровські пристрасті у царстві Юлії : [про роман П. Загребельного «Юлія, або запрошення до самовбивства»] // Київ. – 2002. – № 11. – С. 158–160.

Шифр НБУВ: Ж14227

150. Кінолітопис : анот. кат. кіножурн., док. фільмів, кіно- і телесюжетів... / Держ. ком. архівів України, Центр. держ. кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного. – (Архівні зібрання України).

(1956–1965) / упоряд.: Л. Б. Пількевич, О. І. Селіфонов, Н. М. Слончак [та ін.] ; за ред.: Н. М. Слончак, В. С. Шульги ; голов. редкол. серії : Г. Боряк, В. Волковинський, Л. Гурбова [та ін.]. – Київ, 2003. – 620 с.

Загребельний П. А. – № 1389-XVI.

Шифр НБУВ: Вс38764; ВНБІ: Ц37(4УКР)я2 К41

(1966–1975) / упоряд.: О. Дорошенко, І. Закринична, Т. Ємельянова [та ін.] ; голов. редкол. серії: О. Гінзбург, В. Верстюк, М. Делеган [та ін.]. – Київ, 2010. – 921, [6] с. : іл.

Загребельний П. А. – № 223-III, V, VIII, 484-XX, 489-XX, 1258-V, 1271-XXV, 1308-II, 1505, 1534-I, 1825-IV, 2095-II, 2143-V, 2416-II, 2427-VIII, 2430-XI, 2431-XIX, 2463-VI, 2517, 2727, 2768-XXIX, 2776-V, 2791-III.

Шифр НБУВ: Вс68959; ВНБІ: Ц37(4УКР)я2 К41

(1976–1985) / упоряд.: І. М. Закринична, Т. О. Ємельянова, Л. Г. Касян [та ін.] ; голов. редкол. серії: Т. І. Баранова, О. В. Бажан, В. Ф. Верстюк [та ін.]. – Київ, 2015. – 1224, [13] с. : іл.

Загребельний П. А. – № 46-II, 302-XVI, 305-VII, 326-V, 589, 602, 606-II, 612-II, 633-XXXI, 720, 940-XVI, 958-VIII, 968-XV, 1027-I, 1033, 1064, 1065, 1257, 1273. 1298-XVII, 1301-II, 1305-XI, 1305-XVI, 1310-XI, 1334-VI, 1366-IX, 1422, 1492, 1602, 1630, 1694-XXVIII, 1697-X, 1673-XXIII, XXVII, 1677-XXVIII, 1701-XIV, 1707-XIV, 1708-XXIII, 1709-XXVII, 1714-XXIII, 1724-X, 1726-XIV, 1732-XIV, 1776-I, 1795, 1806, 1849, 1868, 1945, 2032-XXIII, 2040-XIX, 2044-I, 2051-I, 2058-II, 2063-XVI, 2083-I, 1803-I, 2105-I, 2112, 2113-I, 2129-I, 2184, 2235, 2294, 2376-XI, 2377-XXII, 2383-I, 2391-II, 2412-XI, 2419-I, 2467, 2495-I, 2685, 2693-II, 2694-I, 2695-II, 2696-XXVIII, 2697-XI, 2710-XI, 2728-XIV, 2729-I, 2730-XIX, 2731-XV, 2741-III, 2760-I, 2808-I, 2875, 2896, 2953, 3033-XXII, 3034-IX, 3054-IX, 3056-XV, XVI, 3064-VI, XVI, 3105-I, 3353, 3354-II, 3360-XXVIII, 3361-XX, 3362-XII, XVIII, 3370-IV, 3371-IV, 3382-VIII, 3400-VII, 3445-I.

Шифр НБУВ: Вс64880; ВНБІ: Ц37(4УКР) я2 К41

(1986–1995) / упоряд.: С. П. Анахов, В. Г. Берковський, І. М. Закринична [та ін.] ; голов. редкол. серії: Т. І. Баранова, І. М. Кісіль, О. В. Бажан [та ін.]. – Київ, 2019. – 763, [11] с. : іл.

Загребельний П. А. – № 11-I, 239, 252, 597-III, 712-III, 974-X.

Шифр НБУВ: Вс68962; ВНБІ: Ц37(4УКР)я2 К41

151. Слабошпицький М. Три варіації на тему Павла Загребельного // Дивослово. – 2002. – № 10. – С. 7–12.

Шифр НБУВ: Ж28928

152. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України : путівник / Держ. ком. архівів України, Центр. держ. архів-музей літ. і мистецтва. – (Архівні зібрання України. Путівники).

Вип. 1 / авт.-упоряд.: М. Крячок, С. Кущ, З. Сендик ; редкол. тому: Г. Боряк (голова), Ю. Кулініч, М. Ходоровський. – Київ, 2003. – 553 с.

Загребельний П. А. – С. 19–22, 42, 56, 59, 64, 73, 80, 83, 89, 95, 101, 105, 132, 144, 145, 179, 183, 185, 186, 190, 191, 206, 213, 231, 259, 262, 318, 327, 337, 345, 349, 356.

Вип. 2 / авт.-упоряд.: Ю. Кулініч, С. Кущ, М. Ходоровський ; редкол. тому: Г. Боряк (голова), Ю. Кулініч, М. Ходоровський. – Київ, 2005. – 621 с.

Загребельний П. А. – С. 22, 27, 31, 37, 45, 86, 90, 92, 94, 104, 106, 112, 113, 116, 124, 129, 130, 159–162, 165, 182, 184, 186, 187, 208, 205, 214, 225, 226, 235, 237, 242, 245, 256, 257, 264, 265, 266, 271, 288, 314, 315, 325, 334, 338, 342, 344, 358, 360–362, 370, 379, 396, 397, 402, 406.

Шифр НБУВ: В347185/1–2; ВНБІ: Ч81(4УКР)я2 Ц38

153. Дончик В. Завжди несподіваний, завжди цікавий // Дивослово. – 2004. – № 8. – С. 63–66.

Шифр НБУВ: Ж28928

154. Іваничук Р. Класик української літератури – наш сучасник : до 80-річчя Павла Загребельного // Дивослово. – 2004. – № 8. – С. 62–69.

Шифр НБУВ: Ж28928

155. Загребельний Павло Архипович // Харченко Т. М. 100 знаменитих людей України / Т. М. Харченко, О. Ю. Очкурова, І. А. Рудичева. – Харків : Фоліо, 2004. – С. 150–155. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000715>

156. Капельгородська Н. Загребельний Павло Архипович / Н. Капельгородська, Є. Глущенко, О. Синько // Кіномистецтво України в біографіях : кінодовідник / Держ. ком. телебачення і радіомовлення України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, Музей-майстерня та Благод. меморіал. фонд Івана Кавалерідзе. – Київ, 2004. – С. 212.

Шифр НБУВ: Ва660797; ВНБІ: Щ37(4УКР)дя2 К20

157. Павло Загребельний: Я обираю великі душі, які сяють нам тисячоліття / розмову вела Л. Голова // Вітчизна. – 2004. – № 7/8. – С. 90–98.

Шифр НБУВ: Ж22465

158. Президія Національної Спілки письменників України. Найвища відзнака Павлові Загребельному з нагоди присвоєння звання Героя України // Літ. Україна. – 2004. – 9 верес. – С. 1.

159. Слабошпицький М. Від Тризе, або таємниця творчості : [Павло Загребельний] // Київ. – 2004. – № 7/8. – С. 147–156.

Шифр НБУВ: Ж14227

160. Слабошпицький М. Людина в Системі і поза нею : до 80-річчя Павла Загребельного // Уряд. кур'єр. – 2004. – 28 серп. – С. 8–9.

161. Славинський М. Істина одна і для людей і для богів : [Павло Загребельний] // Україна. – 2004. – № 10. – С. 37–40.

Шифр НБУВ: Жс22447

162. Сторчак Ю. Мудрость патриарха : Украина чествует Павла Загребельного // Киев. телеграф. – 2004. – 3–9 сент. (№ 36). – С. 14.

163. Головка В. В. Загребельний Павло Архипович // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.] ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : Наук. думка, 2005. – Т. 3 : Е–Й. – С. 194 : портр., іл. – URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zagrebelyny_P

Шифр НБУВ: В347640/3; ВНБІ: Т3(4УКР)я2 Е64

164. Загребельный Павел Архипович // Большая энциклопедия : в 62 т. / гл. ред. С. А. Кондратов ; редкол.: Г. В. Кожевников [и др.]. – М., 2006. – Т. 17. – С. 215 : фот.

Шифр НБУВ: В350159/17; ВНБІ: Я20(4РОС) Б79

165. Караванський С. Читаючи «Роксолану» Загребельного // Визвол. шлях. – 2006. – № 4. – С. 90–99.

Шифр НБУВ: Ж15065

166. Павло Загребельний // Письменники України : біобібліогр. довід. / упоряд.: В. Павловська, Л. Бубнова, Л. Сіренко. – Київ, 2006. – С. 141 : фот.

Шифр НБУВ: Ва683523; ВНБІ: Ш5(4Ук)д.я2 П35

167. Загребельний Павло Архипович // Київ : іст.-біогр. енциклопед. довід. / авт. кол.: Г. Ю. Івакін, М. Б. Кальницький, Ю. В. Павленко, О. Ю. Храмов ; Ін-т гуманітар. дослідж. Укр. АН. – Київ, 2007. – С. 706 : фот.

Шифр НБУВ: Со27296; ВНБІ: Т3(4Ук-К)я2 К38

168. Загребельний Павло Архипович // Усі письменники і народна творчість / Н. І. Черсунова, Р. Б. Шутько, О. В. Козир [та ін.] ; голов. ред. Д. В. Марков. – Київ : Майстер-клас, 2007–2008. – С. 124–126 : портр.

Стаття подає біографію Павла Загребельного, містить відомості про особливості його творчості, що вивчається згідно з програмою Міністерства освіти і науки України з української та зарубіжної літератури нової 12-річної та старої 11-річної школи, а також за програмою вступних іспитів до вищих навчальних закладів. Видання знайомить з основними творами письменника ХХ ст. Надано стислу характеристику його творів («Дума про невмирущого», «Первоміст», «Євпраксія», «Роксолана», «Диво»), поемі («Пам'яті тридцяти»), творам («Арфами, арфами...», «Ви знаєте, як липа шелестить...»).

Шифр НБУВ: Ва692818; ВНБІ: Ш5(0)д.я2 У74

169. Загребельний Павло (1924) // Універсальний літературний словник-довідник / С. М. Оліфіренко, В. В. Оліфіренко, Л. В. Оліфіренко. – Донецьк, 2008. – С. 127–128.

Шифр НБУВ: Ва703676; Ш4я2 У59

170. Білик Н. Міфологічний вимір семантики ключового знака-символу в романах П. Загребельного «Диво» і «Первоміст» // Слово і час. – 2009. – № 10. – С. 66–76.

Шифр НБУВ: Ж27444

171. Клименко В. Порушилася ієрархія: учора помер патріарх української літератури Павло Загребельний // Україна молода. – 2009. – 4 лют. (№ 20). – С. 2.

172. Пам'яті Павла Загребельного : спогади друзів про П. Загребельного та некрологи // Літ. Україна. – 2009. – 5 лют. (№ 5). – С. 2.

173. Павло Загребельний // Усі українські письменники : біогр. нарис, літ.-худож. огляд, перелік основ. творів, літ. для дод. користування, термінол. слов. / упоряд.: Ю. І. Хізова, В. В. Щоголева. – Харків, 2009. – С. 313–317 : портр.

Шифр НБУВ: Ва711480; ВНБІ: Ш5(4УК)я2 У75

174. Панченко В. Тисячолітній Загребельний : (сторінки спогадів і подорожні нотатки з малої батьківщини письменника) // Дивослово. – 2009. – № 7/8. – С. 62–67.

Шифр НБУВ: Ж28928

175. Смерть патріарха: 3 лютого помер видатний український письменник, лауреат Державної премії СРСР і Шевченківської премії Павло Загребельний. Йому було 84 роки / підгот.: Н. Тисячна, Т. Поліщук // День. – 2009. – 4 лют. (№ 17).

176. Тисячна Є. Н. «Безстрашний інтелект» залишиться з тими, кому він потрібен: учора Україна прощалася із видатним письменником Павлом Загребельним // День. – 2009. – 6 лют. (№ 19).

177. Троян О. День для спочилого : цього тижня Літературна Україна попрощалася з Павлом Архиповичем Загребельним – письменником, котрого за життя величали «класиком», «патріархом» // Дзеркало тижня. – 2009. – 7–13 лют. (№ 4). – С. 15.

178. Черногуз О. Вогонь його душі: сороковини смерті П. Загребельного // Літ. Україна. – 2009. – 12 берез. (№ 10). – С. 1, 8.

179. Яворівський В. Життям зневажив рабство : пам'яті П. А. Загребельного // Літ. Україна. – 2009. – 12 лют. (№ 6). – С. 3.

180. Штогрін І. Павло Загребельний. Той, хто не втратив контакт [Електронний ресурс] // Радіо Свобода : [вебсайт]. – Дата публ.: 04.02.2009. – URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1378794.html>

181. Базилевський В. Людина високого зросту : до 85-річчя від дня народження Павла Загребельного // ЛітАкцент : альманах : сучас. літ. в колі твого читання. – Київ : Темпора, 2010. – Вип. 2 (4). – С. 5–604.

Шифр НБУВ: Ж73512

182. Дончик В. Г. Загребельний Павло Архипович // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2010. – Т. 10. – С. 88–90 : портр.

Шифр НБУВ: С10197/10; ВНБІ: Я20(4УКР) Е64

183. Попельницька О. О. Загребельний Павло Архипович (1924–2009 рр.) // Попельницька О. О. Сто великих діячів культури України / О. О. Попельницька, М. В. Оксеніч. – Київ, 2010. – С. 387–390 : фот.

Шифр НБУВ: Ва730186; ВНБІ: Т3(4УК)д.я2 П57

184. Зборовська Н. Влада і свобода в романах Павла Загребельного : [розглядаються іст. романи П. Загребельного «Первоміст» та «Я, Богдан»] // Слово і час. – 2011. – № 10. – С. 3–23 : фото. – Бібліогр.: с. 23.

Шифр НБУВ: Ж27444

185. Лупейко В. Пам'ятні стрічі : спогади про П. Загребельного / В. Лупейко // Літ. Україна. – 2011. – 28 квіт. (№ 17). – С. 12.

Син українського письменника П. Загребельного, Михайло, написав про свого батька книжку. Видання складається з дев'яти розділів.

186. Дончик В. Загребельний Павло Архипович / В. Дончик // Шевченківська енциклопедія : в 6 т. / НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка ; редкол.: М. Г. Жулинський (голова), М. П. Бондар, О. В. Боронь [та ін.]. – Київ, 2012. – Т. 2. – С. 664–665 : портр.

Шифр НБУВ: В354112/2; ВНБІ: д Ш37.97(2)

187. Загребельний Павло Архипович // Герої землі Полтавської : довідник : у 12 вип. / Центр дослідж. історії Полтавщини, Полтав. ОДА ; [упоряд.: О. А. Білоусько, Т. П. Пустовіт]. – Полтава, 2012. – Вип. 3 : Герої України. – С. 24–25 : портр.

Шифр НБУВ: С11200/3; ВНБІ: ТЗ(4УК-ПОЛ)д.я2 Г39

188. Загребельний Павло Архипович // Шевченківські лауреати. 1962–2012 : енциклопед. довід. / авт.-упоряд. М. Г. Лабінський. – Київ, 2012. – С. 228–231 : портр.

Шифр НБУВ: Ао270633; ВНБІ: Ч216(4УК)27я2 Ш37

189. Лютий Г. Обереги із позачасся : про листування з Павлом Загребельним // Укр. літ. газета. – 2012. – 9 берез. (№ 5). – С. 8–9 : фот. – Закінч. ; Початок: № 4. – 2012.

190. Наєнко М. Шевченківська премія: повна чаша переможців. Як це було і як цього досягти : конспект півстолітньої історії // Дніпро. – 2012. – № 7. – С. 126–134.

Шифр НБУВ: Ж22466

191. Жадько В. Загребельний Павло Архипович // Жадько В. Енциклопедія некрополезнавства. – Київ, 2013. – С. 458 : іл.

Шифр НБУВ: Вc55615; ВНБІ: Я222(4Ук) Ж17

192. Загребельний Павло // Українські письменники : біографії, огляди творчості, літ. напрями і течії, літературознав. слов. – Київ, 2013. – С. 93–96 : фот.

Шифр НБУВ: Ва772934; ВНБІ: Ш5(4УК)я2 У45

193. Поліщук Я. ЕХ ЕРЕМО Павла Загребельного : зі спостережень над пізніми нарисами та есеями письменника // Київ. – 2013. – № 1. – С. 144–150.

Шифр НБУВ: Ж14227

194. Степаненко М. Загребельний Павло Архипович // Степаненко М. Літературознавча Полтавщина : довідник. – Полтава, 2015. – С. 94–96, портр. – Бібліогр.: с. 96.

Шифр НБУВ: Вc59350; ВНБІ: Ш4(4УК)я2 С79

195. Степаненко М. Літературно-мистецька Полтавщина : довідник. – Гадяч : Гадяч, 2013. – 500 с.

Зі змісту: Загребельного Павла кімната-музей. – С. 248 : іл.; Загребельному Павлові меморіальна дошка. – С. 433.

Шифр НБУВ: Ва55367; ВНБІ: Ш5(4УК)я2 С79

196. Поліщук Т. У Києві відкрили меморіальну дошку Павлу Загребельному : [на вул. Терещенківській] // День. – 2014. – 21 серп. (№ 154). – С. 2 : фот.

197. Синьоок Т. Безсмертне диво творчості : [відкриття меморіал. дошки письменникові Павлу Загребельному з нагоди 90-річчя від дня народж.] // Літ. Україна. – 2014. – 29 серп. (№ 32). – С. 1, 2 : фот.

198. Спалах усмішки Павла Загребельного : пам'ять світлини // Київ. – 2014. – № 2. – С. 41–42 : фот.

199. Наєнко М. Загребельний під козацьким хрестом : [відкриття пам'ятника на могилі укр. письменника Павла Загребельного] // Літ. Україна. – 2017. – 31 серп. (№ 34). – С. 3, 11 : фот.

200. Черкас О. Своєрідність художньої деталі в повісті П. Загребельного «Гола душа» // Слово і час. – 2017. – № 10. – С. 54–61. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sich_2017_10_8

201. Загребельний Павел Архипович : [мемориал. доска] // Кончаковский А. Киевские скрижали памяти / Анатолий Кончаковский, Валерий Крюков. – Киев, 2019. – С. 82 : ил.

Шифр НБУВ: Ва832252

202. Шевченко О. Павло Загребельний: «Мої молитви – це мої книжки» : бібл.-бібліогр. обслуговування : [регіон. кампанія Дніпропетр. ОУНБ ім. Кирила і Мефодія «Павло Загребельний – письменник, якого читають»] // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2019. – № 1. – С. 30–32.

Шифр НБУВ: Ж101377

Бібліографічні посібники

203. Загребельний Павло Архипович // Українські письменники : біобібліогр. слов. : в 5 т. / редкол.: О. І. Білецький (голова) [та ін.]. – Київ : Держлітвидав, 1965. – Т. 4 : Радянська література : А–К. – С. 526–529. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/0001807>

Шифр НБУВ: В308485/4; ВНБІ: Ш5(4Ук)я1 У45

204. Твори письменників Радянської України у зарубіжних виданнях (1945–1966) : бібліогр. покажч. / авт.-складач В. С. Бабич. – Харків : Ред.-вид. від. Кн. палати УРСР, 1968. – 178 с.

Подано відомості про переклади творів Павла Загребельного мовами світу.

Шифр НБУВ: Ва63403; ВНБІ: Ш5(0)-31я1 Т28

205. Співдружність літератур : бібліогр. покажч. (1917–1966) / Ком. по пресі при Раді Міністрів УРСР, Кн. палата УРСР ; складачі: А. І. Ручка, Р. В. Малигіна, Д. Х. Мазус [та ін.] ; редкол.: В. М. Скачков (відп. ред.) [та ін.]. – Харків : Кн. палата УРСР, 1969. – 592 с.

Відомості про видання творів Павла Загребельного у республіках Радянського Союзу.

Шифр НБУВ: Ва90302; ВНБІ: Ш5(0)-31я1 С72

206. 70 років від дня народження П. А. Загребельного (1924) // Календар знамен. і пам'ят. дат. – 1994. – III кв. – С. 48–54. – Бібліогр.: с. 52–54.

Шифр НБУВ: Ж60630

207. Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті. У 5 т. Т. 5. Українська література в країнах Центральної і Південно-Східної Європи : матеріали до бібліогр. / АН УРСР, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка, ЦНБ ім. В. І. Вернадського, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника ; редкол.: Г. Д. Вервес (голова) [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1994. – 614 с.

Відомості про переклади творів Павла Загребельного мовами світу.

Шифр НБУВ: В335070/5; ВНБІ: Ш5(0)-31я1 У45

208. Відомий прозаїк : до 80-річчя від дня народж. П. А. Загребельного // Знаменні дати : календар, 2008 р. / Нац. парлам. б-ка України ; авт.-упоряд.: В. О. Кононенко (керівник) [та ін.]. – Київ, 2004. – С. 170–173 : портр. – Бібліогр.: с. 173.

Шифр НБУВ: Ж70565; ВНБІ: Т3(4УК)я2 3-72

209. Українське перекладознавство ХХ сторіччя : бібліографія / уклад Т. Шмігер ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Наук. т-во ім. Шевченка. – Львів, 2013. – 626 с. – Показч.: с. 543–625. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000022963>

Загребельний П. – 1452, 2464.

Шифр НБУВ: Вс55324

210. «Письменник від Бога» : до 90-річчя від дня народж. П. Загребельного : бібліогр. показч. / Від. культури і туризму виконкому Славут. міськ. ради, Славут. міська централіз. бібл. система ; уклад.: Л. І. Панова, Л. О. Соловйова, О. О. Янченко. – Славутич, 2014. – 14 с. – URL: http://media.slav.gov.ua/3818/1/Буклет_Загребельний.pdf

211. Майстер історичних романів : до 100-річчя з дня народж. П. Загребельного : бібліогр.-інформ. показч. / КЗ «Нікопольська МЦБС», Центр. б-ка ; матеріал підбр. О. В. Грачова. – Нікополь, 2024. – URL: <https://www.calameo.com/read/007632022c4c5e0682a89>